

СНЕЖАНА ВУКАДИНОВИЋ

LATINA SUNT, LEGUNTUR!

уџбеник за учење латинског језика

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НОВИ САД
21000 Нови Сад
Др Зорана Ђинђића 2
www.ff.uns.ac.rs

За издавача
Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш

Снежана Вукадиновић
LATINA SUNT, LEGUNTUR!
уџбеник за учење латинског језика

Рецензенти

Лектура

Техничка припрема
Игор Лекић

ISBN
978-86-6065-825-0

URL
<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-825-0>

Нови Сад, 2023.

Забрањено прештампавање и фотокопирање. Сва права задржава издавач и аутор.
Садржај и ставови изнети у овом делу јесу ставови аутора и не одражавају нужно ставове Издавача, стога Издавач не може сносити никакву одговорност према њима.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	7
ЗАШТО УЧИМО ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК?.....	9
ИНДОЕВРОПСКИ ЈЕЗИЦИ И ЊИХОВ РАЗВОЈ	11
ЛАТИНСКО ПИСМО	15
Вежба за читање	19
ГРАМАТИЧКИ СИСТЕМ ЛАТИНСКОГ ЈЕЗИКА	21
А ИЛИ I ДЕКЛИНАЦИЈА	22
ГЛАГОЛСКИ СИСТЕМ	24
Индикатив презенте активног	24
Вежбе, анализа и превод	25
О или II ДЕКЛИНАЦИЈА	26
Императив	29
Вежбе, анализа и превод	30
Придеви О и А деклинације	31
De Vergilio	32
МЕШОВИТА ИЛИ ТРЕЋА ДЕКЛИНАЦИЈА.....	33
КОНСОНАНТСКЕ ОСНОВЕ	34
ИНДИКАТИВ ПАСИВНОГ ПРЕЗЕНТА	36
ИНДИКАТИВ ИМПЕРФЕКТА.....	37
Ф У Т У Р.....	38
Вежбе, анализа и превод	39
ВОКАЛСКЕ или „-i” ОСНОВЕ (III ДЕКЛИНАЦИЈА).....	41
Придеви вокалских основа	42
ГЛАГОЛИ НА -io III конјугације	44
СИНТАКСА ПАДЕЖА.....	45
Предлози и глаголски префикси	48
Вежба	49

Превод оригиналног текста	51
U или IV ДЕКЛИНАЦИЈА	55
Вежба	56
E или V ДЕКЛИНАЦИЈА	57
Превод оригиналног текста	58
ПЕРФЕКАТ	60
Вежба	61
СПЕЦИФИЧНОСТИ ДЕКЛИНАЦИЈА.....	62
Вежба	64
Превод оригиналног текста	65
ДЕКЛИНАЦИЈА ГРЧКИХ ИМЕНИЦА	67
ЗАМЕНИЦЕ	69
Задачи и вежба – превод оригиналног текста	71
Показне заменице	74
Превод оригиналног текста	75
Односна (релативна) заменица <i>qui quae quod</i> = који, која, које	76
Придевски облик неодређене заменице „неки, нека, неко”	77
ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ (ЗАМЕНИЧКИ ПРИДЕВИ).....	78
Вежба	78
Превод оригиналног текста	79
КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА	81
СУПЛЕТИВНА КОМПАРАЦИЈА.....	83
Непотпуна компарација	84
Вежба	84
Превод оригиналног текста	85
ФУТУР ДРУГИ И ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ АКТИВНИ.....	86
Превод оригиналног текста	87
СЛОЖЕНА ПЕРФЕКАТСКА ВРЕМЕНА:.....	88

Вежба	89
ПОДСЕТНИК.....	90
О	90
III	90
Превод оригиналног текста	92
Б Р О Ј Е В И.....	97
Вежба	98
Превод оригиналног текста	99
ГЛАГОЛСКА ИМЕНА И КОНСТРУКЦИЈЕ.....	101
ПАРТИЦИП	101
Вежба	103
Превод оригиналног текста	104
ПЕРИФРАСТИЧНА КОНЈУГАЦИЈА АКТИВНА.....	105
Превод оригиналног текста	107
ГЕРУНД И ГЕРУНДИВ.....	108
Вежба	110
Превод оригиналног текста	111
ИНФИНИТИВ	112
Превод оригиналног текста	113
АКУЗАТИВ С ИНФИНИТИВОМ	114
Вежба	114
Превод оригиналног текста	115
НОМИНАТИВ С ИНФИНИТИВОМ	117
Вежба	117
Превод оригиналног текста	118
КОНЈУНКТИВ И КОНЈУНКТИВСКИ ОБЛИЦИ.....	119
КОНЈУНКТИВСКИ ОБЛИЦИ ПО ВРЕМЕНИМА.....	122
Вежба	123

Превод оригиналног текста	124
КОНЈУНКТИВ У ЗАВИСНИМ РЕЧЕНИЦАМА	125
ПРАВИЛО СЛАГАЊА ВРЕМЕНА	127
Conscutio temporum (C.T.).....	127
Вежба	134
Превод оригиналног текста	135
VERBA ANOMALA	143
ИНДИКАТИВ АКТИВ.....	143
ПЕРФЕКАТСКА ВРЕМЕНА.....	145
КОНЈУНКТИВ.....	146
ГЛАГОЛСКЕ СЛОЖЕНИЦЕ	147
НЕПОТПУНИ ГЛАГОЛИ (наводимо најчешће):.....	149
БЕЗЛИЧНИ ГЛАГОЛИ (имају само 3. лице).....	150
Литература	151
Речници.....	152

ПРЕДГОВОР

Тридесетогодишње подучавање класичних језика, грчког и латинског, различитим узрастима, генерацијама и студијским групама допринело је стварању овог уџбеника, односно уџбеника за учење и савлађивање латинског језика. Његова сврха јесте да оспособи студенте – пре свега студенте историје и философије – да после годину дана учења латинског језика могу да, уз помоћ речника и граматике, преведу извор који их занима. Највећи део посвећен је морфологији латинског језика, али не изостаје ни синтакса, мада она није детаљно објашњена (детаљи се разрађују на самим текстовима). Основни циљ овог уџбеника јесте охрабривање студената и свршених студената да наставе с изучавањем – а пре свега праксом превођења – како би били у стању да преведу било који латински извор из различитих историјских периода од антике до новог века. Неговали смо Аристотелов постулат и почели од најједноставнијих ствари, спајајући корисно и практично, те из тих разлога познате изреке стоје у основи сваке лекције. Касније се уводе оригинални историјски, али и други књижевни и поетски текстови, писани у различитим периодима класичног, покласичног и познијег латинитета. Уџбеник ће бити од користи и студентима Романистике за савлађивање класичне граматике латинског језика, захваљујући којој ће се лакше и брже упознати са историјом својих романских језика.

Уџбеник има и своје недостатке, те молим све читаоце који их уоче да ми пишу и сугеришу шта би у њему требало унапредити и поправити.

Наслов уџбеника *Latina sunt leguntur* индиректно је везан за латинску сентенцу *Graecum est non legitur* – познату у варијанти *Greaca sunt non leguntur*, која се налази у многим средњовековним рукописима. Ова сентенца дословно значи *грчки се не може читати*, а убацивали су је писари да замени класичне грчке одломке присутне у латинским делима. Овим насловом желела сам да зауставим тај необични и збуњујући презир према класичним језицима и зазор од њих. И у савременој књижевности можете наићи на коментаре о латинском језику. На пример, у хроници свога детињства коју је насловио *Semper idem*, Ђорђе Лебовић пише: „Писмени из латинског за мене је увек била непријатна авантура са неизвесним исходом”.

Снежана Вукадиновић

Мени као ауторки не преостаје ништа друго већ да овим уџбеником настојим да латински језик прикажем што једноставније, али под условом да студенти буду стрпљиви и истрајни у савладавању граматичких правила. Наша деца, припадници наше академске заједнице треба да знају да читају латински језик, а моја ће брига бити да богатим примерима и садржином из историје античке књижевности увећавам љубав према латинском језику, коју он у пуној мери заслужује.

Није немогуће. Пробајте!

Снежана Вукадиновић

ЗАШТО УЧИМО ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК?

Латински језик има неколико одређења. Најосновније одређење каже да је то класични језик на ком су написана дела класичне књижевности. Каже се, такође, да је то мртав језик јер га не говоре живи становници Земље, иако, ипак, имамо једну његову хибридно живу верзију која се користи у Ватикану. Латински је и свети језик јер су, поред превода Библије, на њему писани многи свети списи, али је и дуго коришћен као званични литургијски језик католичке цркве. Латински је дуго времена био језик науке у Европи, па тако имамо Њутнове списе, Коперникове, Руђера Бошковића, Томаса Мора... Био је тзв. *лингва франка* којим су се служили сви образовани Еврољани. У Хабзбуршкој монархији дуго је био језик администрације, а за нас је био значајан јер је то био језик историјских и философских извора од антике до 19. века. Поред тога, моге националне књижевности имале су и своју књижевност на латинском језику.

Латински језик припада индоевропској¹ групи језика.

- Породица **индоевропских језика** једна је од најраспрострањенијих језичких породица која обухвата готово све европске језике у Европи и у земљама које су населили Европљани, али и знатан број језика у југозападној и јужној Азији. Ти језици – посебно у свом старијем облику – показују велику сродност и подударна обележја у фонетици, морфологији, синтакси и лексици, који представљају доказ да су они били међусобно толико тесно повезани и да су чинили једну језичку заједницу.

На пример:

Лат. *mater*, гр. *meter*, енг. *mother*, нем. *Mutter*, срп. *матер* ПИЕ *méh₂tēr

лат. *fūmus*, гр. *thūmos*, санскрт *dhūmá-*, срп. *дим* ПИЕ **d^hewh₂-*

лат. *ante*, гр. *antí*, санскрт *ánti*, ПИЕ **h₂ent-*

енгл. *fire*, тохарски *puwar*, гр. *pûr* ПИЕ *péh₂w₂

лат. *ursus*, гр. *árktos*, санскрт *ṛkṣa*, ПИЕ **h₂ṛt^{ko}-*

Претпостављени прајезик из ког су се развили сви индоевропски језици назива се праиндоевропски језик (ПИЕ). Од њега није остало никаквог

---

¹ Изгледа да се термин *индоевропски* први пут јавља 1813. године.

писаног трага, али се методама компаративне лингвистике ² могу реконструисати део речника и граматике тог језика. Претпостављамо да се тим језиком говорило на прелазу из млађег каменог у бронзано доба.

---

² Научна дисциплина која проучава језик назива се лингвистика или глотологија. Савремену лингвистику је утемељио Фердинанд де Сосир, који се бавио проучавањем индоевропеистике, с посебним акцентом на проучавање **ларингла** у индоевропским језицима и на **апонфонију**: срп. берем, бирам, одабрах. Његови научни претходници у индоевропеистици били су Франц Боп и Кристијан Раск.

ИНДОЕВРОПСКИ ЈЕЗИЦИ И ЊИХОВ РАЗВОЈ

ИНДО-ИРАНСКИ	индијски	ВЕДСКИ САНСКР Т	КЛАС. САНСКР Т	пали, пракрт дијалекти	бенгали, хинду, маратхи, гуђерати...
	ирански	АВЕСТА староперсијски		пахлави, согдијски, сакијски	модер. перс. курдски, осетански, афган, балухи...
ЈЕРМЕН СКИ				старојерменск и	јерменски
АЛБАНС КИ					албански
ГРЧКИ	источни гр.	• (атичко)-јонски, • аркадско-кипарски • ајолски: лезбљански, тесалски, бојотски		КОИНЕ диј. од времена Александра Великог	савремени гр. (цаконси диј.)
	западни гр.	• дорски: лаконски, арголидски, коринстски, критски... • СЗ гр. локридски, фокидски, елејски			
ИТ АЛ	латинско-фалишћански	латински фалишћански		вулгарни латински	француски каталонски

	сабелски	осачки (оскијски) умбријски волскијски (волшћански)		шпански портгалски италиански рето- романски румунски
КЕЛТСКИ	галски		староирски	ирански шкотски .....
	британски		старовелшки старобретонск и старо <u>корнски</u>	велшки бретонски
	континентални			
ГЕРМАНСКИ	ИГ		ГОТСКИ	
	СГ		старонорвешки	шведски дански норвешки исландски
	ЗГ	англо-фризијски	староенглески старофризијски	енглеск и фризиј- ски
		немачки виоки ниски	старосаксонски старо ниско- франачки старовисоко немачки	дач немачки
БАЛТО-СЛОВЕНСКИ	балтички		сатолитвански старолетски старопруски	литвански летски
	словенски	ЈС ³	старо црквено- словенски	српски хрватски словеначки македонски бугарски
		ЗС ⁴	<u>полабијски</u>	пољски чешки

³ Јужнословенски језици.

⁴ Западнословенски језици.

				словачки <u>вендски</u>
		ИС ⁵		руски белоруски украјински

Изумрли индоевропски језици су следећи: хетитски, лујски, тохарски (источни Туркестан), фригијски, ликијски, пруски, трачки и илирски.

Латинско-фалишћански језик говорио се северно од Рима према Етрурији и можда на острву Сардинија, а **латинским језиком** (*lingua Latīna*) говорили су Латини, италско племе из покрајине Лација (Latium), у којој се налазио и град Рим. Латински језик је одржао велики број индоевропских језичких карактеристика као што су следеће:

- ☐ **апофонија**, лат. *facio feci, caedo cecidi, lēgo lēgi...*
- ☐ **флексија** (промена по лицима и падежима),
- ☐ **лексичке сличности** (*pater, mater, levir, mare...*),
- ☐ **синтакса и морфолошки** карактеристични наставци граматичких облика.

Латински је у лексици био под утицајем других језика из свог непосредног окружења, али и под утицајем језика из других језичких група, пре свега етрурског, келтског и грчког.

Са освајањем Апенинског полуострва латински се ширио, да би се са римском доминацијом проширио на цео западни део Медитерана и остале делове јужне и западне Европе.

Латински је и део тзв. **кентум** групе. Кентум група добила је назив по изговору броја сто (100 – *centum*). Ова група данас укључује и романске језике проистекле из латинског – италијански, шпански, португалски, каталонски, провансалски, француски и румунски.

---

⁵ Источнословенски језици.

МАПА⁶ Апенинско полуострво у 6. веку пре нове ере, главне језичке групе :лигурски, ретски, венетски, етрурски, умбријски, латински, фалишћански, осачки, месапски.

⁶ <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

ЛАТИНСКО ПИСМО

Латинско писмо развило се из халкидске варијанте грчког алфабета (Συμαε/Κύμαι) посредством Етрураца, негде у 7. веку пре нове ере. На самом почетку писмо чини 21 знак, да би касније – у 1. веку – у латинско писмо ушла још два знака за бележење грчких речи (Y, Z). Ми данас користимо латинско писмо са модификованим словом V, тј. У како не би долазило до забуне VVA за UVA. Ту је још придодато и интервокалско I у облику знака J, и G за звучно C, тако да смо дошли до употребе 24 слова абеедеде.

- <https://imgur.com/gallery/FyVXXx>

Римљани су писали само великим словима:

A, B, C, D, E, F, G*, H, I, K, L, M, N,
O, P, Q, R, S, T, U, V, X, Y, Z

* Звучни гутурал уп. Сп. за Gnaius

- **вокали:** A, E, I, O, U, Y.
- **консонанти:** B, C, D, F, G, H, K, L, M, N, P, Q, R, S, T, V, X, Z.
- **дифтонзи:** AE, OE, AU, EU, EI, UI.

Најстарији нађени записи писани латинском абеедедом и то бустрофедон су: **Fibula Praenestina** и **Lapis niger**.

Фибуал из Пренесте, 7. век пре нове ере

MANIOS MED FHEFHAKED NUMASIOI

(MANIUS FECIT ME NUMERIO.)

Маније ме је сачинио за Нумерија! (реклама)

Ритуални натпис са Римског форума из 6. века пре нове ере, Lapis niger.

ИЗГОВОР: класични/изворни и традиционални

- **c** се увек изговора као *k* (Cicero “Кикеро”), традиционално: испред *e* и *i* као *ц* “Цицero”;
- **t** као *т* (amicitia = amikitia), традиционално: “амициција” група *ti* пред вокалом као “ци” ;
- **s** као *с* (rosa), традиционално: “роза” између вокала.

Ипак, различите традиције чувају различите изговоре: Cicero, Čičero или Sisero; amicitia као: amicicia, amičicia, amisisia, итд.

Иако никада нећемо моћи да утврдимо тачан изговор латинског језика, за наше учење је важно да олакшамо изговор, чак и онда када он одступа од “правилног”:

- у се изговарало као немачко *ŭ* , али га ми читамо као “и” у речима *Syria, Byzantinus*.
- **x** је двоглас **ks**, *lex* или *rax*.
- **ch** се изговарало као “кх”, али ми читамо као “х” *schola* и *machina*.
- у **ph** се чула аспирата, вероватно “пх”, али ми читамо као “ф”, *Delphi* и *Phillipus*.
- **qu** се читало као *qw*, али ми читамо као “кв” , нпр. *aqua*.
- **ngu** се изговарало као енглеско (n)gw, али ми читамо као “нгв” *lingua*.
- **-i** на почетку речи и између вокала читамо као “ј” , као нпр. *iam* - *ius* - *maior*.

ДИФТОНЗИ:

- ❖ **ae** кл. **aj/ae** трад. **e**, нпр. *rosae* кл. “росај/росае” , тр. “розе”
- ❖ **oe** кл. **ij/oe** трад. **e**, нпр. *coepi* кл. “којпи” , тр. “цепи”
- ❖ **au** нпр. *aut, audere* у једном даху се изговара
- ❖ **eu** нпр. *seu*
- ❖ **ei** нпр. *rei*
- ❖ **ui** нпр. *huic*

Акценат или тон речи

У латинском језику наглашавају се последња три слога, акценат се не пише, али у речнику можете наћи ознаке за дужину – и краткоћу ~ према чему се и одређује акценат речи:

ultima – последњи слог или први слог од краја наглашава се ретко и то у речима као што су: *illic, illuc, illac, calefac, maledic, Arpinas, Samnis*;

paenultima – други слог од краја наглашава се ако је он по природи дуг, с дугим вокалом или дифтонгом, као у речима: *natura, primus, vita, amicus, Caesar, aurum* или пак по положају, ако је у њему два или више консонаната или пак сложени консонант уз кратак вокал: *puella, infectus, conspexi*;

antepaenultima – трећи слог од краја наглашава се када је пенултима кратка: *Cicero, populus, misera, libertas, philosophus, suspexerat*, или по правилу

Снежана Вукадиновић

vocalis ante vocalem brevis, тј. ако имамо два вокала у суседству онда је други слог кратак, те се наглашава трећи: *Sicilia, tertius*, што не важи код заменица: *istius, totius, ipsius*.

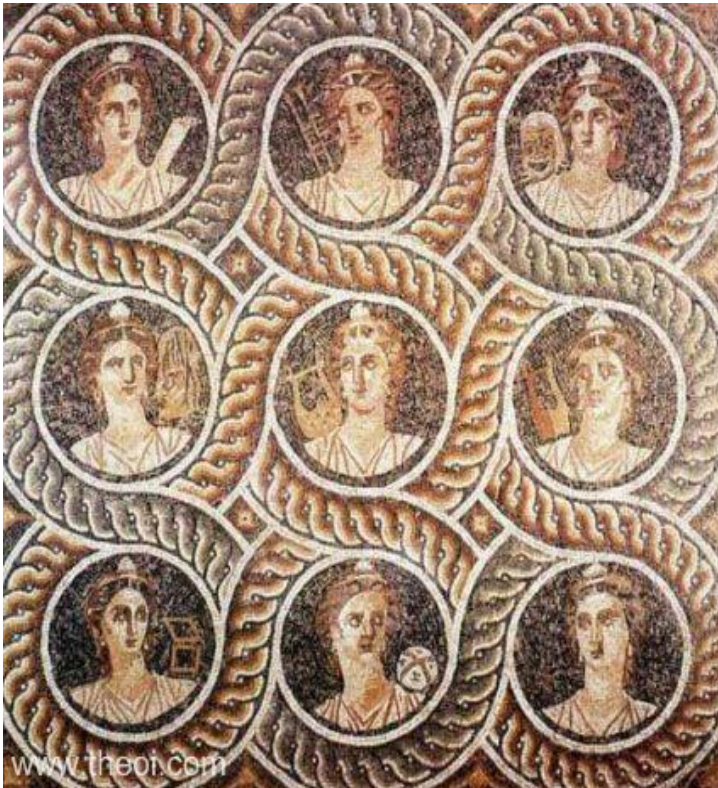
Дужина и краткоћа слогова веома су важни за римску поезију која има свој ритам унутар стиха (заснива се на дужинама и краткоћама), те се на основу тога праве одређене стопе. Тиме се бави просодија.

Вежба за читање

De Musis

Clio saecula retro memorat sermone soluto.
Euterpae geminis loquitur cava tibia ventis.
Voce **Thalia** cluens soccis dea comica gaudet.
Melpomene reboans tragicis fervescit iambis.
Aurea **Terpsichorae** totam lyra personat aethram.
Fila premens digito **Erato** modulamina fingit.
Flectitur in faciles variosque **Polymnia** motus.
Uranie numeris scrutatur sidera mundi,
Calliope doctis dat laurea certa poetis.

(P. Annius Florus^[1])

ГРАМАТИЧКИ СИСТЕМ ЛАТИНСКОГ ЈЕЗИКА

Основне граматичке категорије у латинском језику јесу морфологија и синтакса. Морфологију чини грађење речи, а синтаксу начин размишљања, односно грађење реченица. Језичку целину латинског језика чине два основна система. То су **именски** (именице, заменице, придеви, бројеви) и **глаголски систем** (глаголи и глаголска времена) који чине променљиве речи⁷, а уз њих имамо још и непроменљиве речи као што су прилози, предлози, везници, узвици и партикуле.

Именски систем се мења по падежима. У латинском језику има шест падежа: номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив и аблатив, који у латинском обухвата и два српска падежа – локатив и инструментал.

Према основи именског система промене именица, придева и бројева имамо по пет деклинација, док заменице имају своју промену.

Деклинације се по редоследу зову: прва, друга, трећа, четврта и пета, али је граматички исправније звати их по основама: А, О, мешовита, У и Е деклинација.

Глаголи се, поред промене по лицима, мењају у шест различитих глаголских времена и четири типа конјугација: презент, имперфекат, футур 1, перфекат, плусквамперфекат и футур 2. Латински језик има три глаголска начина: ндикатив, императив и конјунктив и два глаголска стања – активно и пасивно. Поред правилних глагола, има и тзв. неправилне и непотпуне глаголе и посебну групу глагола који се називају депонентни и семидепонентни глаголи.

Поред именског и глаголског система, имамо и једну „мешовиту” категорију, а то су глаголска имена: герунд, супин, партицип и герундив.

---

⁷ Неки бројеви су непроменљиви.

А ИЛИ I ДЕКЛИНАЦИЈА

По А деклинацији мењају се **именице и придеви**. Основа се завршава на -а, те се због тога деклинација тако назива. У литератури се користи и назив *Прва деклинација*. Именице А деклинације обухватају **већином** именице **женског рода** и **мањи број именица мушког рода**, које означавају мушка занимања, или имена народа и властита имена, чији се номинатив једине завршава на -а, а генитив на -ае, *rosa, rosae, pulla, puellae, historia, historiae....* Такође се по А деклинацији мењају и придеви (*bona, pulchra, clara...*), неке заменице (*illa, ipsae...*) и одређени бројеви (*una, prima, secunda...*)

Речнички облик:

<i>rosa, ae, f.</i> , ружа	→	ознака за женски род
<i>pulla, ae, f.</i> , девојка		
<i>historia, ae, f.</i> , историја		
<i>lingua, ae, f.</i> , језик		
<i>agricola, ae, m.</i> , земљорадник	→	ознака за мушки род
<i>poeta, ae, m.</i> , песник		
<i>collega, ae, m.</i> , колега		
<i>Persa, ae, m.</i> , Персијанац		
<i>Belga, ae, m.</i> Белг		

Промена именица и придева А деклинације: *lingua barbarica* (варварски језик)

Singularis (sg) једнина

N. *lingua barbarica*
 G. *linguae barbaricae*
 D. *linguae barbaricae*
 Acc. *linguam barbaricam*
 Voc. *lingua barbarica*
 Abl. *lingua barbarica*

Pluralis (pl) множина

linguae barbaricae
linguarum barbaricarum
linguis barbaricis
linguas barbaricas
linguae barbaricae
linguis barbaricis

Топоними А деклинације задржавају облик **старог локатива (!!!)**, нпр.: **Romae = у Риму**. Неке именице су **pluralia tantum**, *Kalendae, arum f.*, клаенде (1. дан у месецу), *Athenae, arum f.*, град Атина, а неке имају различита

Latina sunt, leguntur!

значења у множини, нпр: aqua – вода, aquae – бања, littera – слово, писмо, litterae – књижевност...

Nota bene: Voc = nom., Dat = Abl.

ГЛАГОЛСКИ СИСТЕМ

Латински глаголски систем разликује четири конјугације на: **-are, -ēre, -ĕre, -ire**, три лица (1, 2. и 3), два броја (једнина и множина), шест времена (презент, имперфекат, футур 1, перфекат, футур 2 и плусквамперфекат), три начина (индикатив, императив, конјунктив), два стања (актив и пасив). Индикатив одређује објективно приказивање догађаја у времену. Конјунктив изражава вољу, хтење, намеру, подстицај, заповест или забрану, двоумљење, остварљиве и неостварљиве жеље, итд. Имератив изриче заповест.

ИНДИКАТИВ ПРЕЗЕНТА АКТИВНОГ

Презент је садашње време, али се у историјским и литерарним текстовима често користи за опис прошлих догађаја или за постизање живљег тона приповедања. Такав презент зове се *историјски* или *наративни*. Презент се гради од презентске основе и личних активних наставака. У трећој и четвртој конјугацији између основе и наставака се додају и тематски или везивни вокали ради лакшег изговора.

Глаголи се у латинском језику наводе на следећи начин:

do	dare	dedi	datum = давати, дати
1.l.ind. preas. act.	inf. act. praes.	1.l. ind. pf. act	part. pas. pf.

I конјугација amo <u>ama</u> ~~re~~	→	презентска основа, волети
II конјугација moneo <u>mon</u> ~~ere~~	→	презентска основа, опомињати
III конјугација lego <u>leg</u> ~~ere~~	→	презентска основа, сакупљати, читати

IV конјугација audio audire

презентска основа, слушати, чути

	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
1.	am ⁸	amamus	mone ^o	monemus	leg ^o	leg-i-mus	audi ^o	audimus
2.	ama ^s	amatis	mones	monetis	leg-i ⁹ -s	leg-i-tis	audis	auditis
3.	amat	amant	monet	monent	leg-i-t	leg-u-nt	audit	audi-u ¹⁰ -nt
1.	волим		опомињем					слушамо
2.	волиш				читаш			
3.								

Индикатив презента глагола *biti* **sum-esse-fui**

1. sum	јесам/сам	sumus
2. es		estis
3. est		sunt

Вежбе, анализа и превод

Аналиzirати и превести следеће сентенце:

1. Aurora Misis amica (sc. est).
2. Ad litteram.
3. Videmus stellas et lunam.
4. Ad Kalendas Graecas.
5. Historia magistra vitae (sc. est).
6. Mea culpa!
7. Licentia poetica.
8. Cogito, ergo sum.
9. Dum spiro, spero.
10. Amicae sumus. Amicae estis.

⁸ Дошло је до сажимања два вокала а из основе и о из наставка у дуго о!

⁹ Тематски (везивни) вокали.

¹⁰ Тематски вокал по аналогiji према 3. конјугацији.

О ИЛИ П ДЕКЛИНАЦИЈА

По О деклинацији мењају се именице и придеви чија се основа завршава или се завршавала на -o.¹¹ То су већином именице **мушког рода** које су препознатљиве по следећем завршетку, у номинативском завршетку на -**US**, ређе на -**ER/IR**.¹² По овој деклинацији мењају се и именице на -**UM** средњег рода.

Речнички облик у номинативу и генитиву једнине гласи:

- populus, -i m. – народ
- puer, pueri m – дечак → постојано „е” задржава се кроз целу промену
- liber, -bri m – књига → непостојано „е” остаје само у номинативу и вокативу једнине
- donum, i n. – дар, поклон
- templum, i – храм

Именице **женског рода** О деклинације јесу именице које су по природи женског рода, тј. све што рађа, има становништво и плодове, нпр. humus, i, f. (земља), alvus, i f. (трбух) имена дрвећа pinus, i, f. (бор), градова Corinthus, i, f. (Коринт), земаља Aegyptus, i, f. (Египат), острва Rhodus, i, f. (Родос) и именице грчког порекла као methodus, i, f (метод), periodus, i, f. (период) и сл.

Изузетак чине именице vulgus, i n. (народ, маса, светина), virus, i n. (отров, гној, смрад, вирус), pelagus, i n. (море, пучина) које су средњег рода.

По О деклинацији мењају се и **придеви**: bonus, bonum, (добар, добро); liber, liberum (слободан, слободно); pulcher, pulchrum (леп, лепо) с непостојаним „е”.

¹¹ Као, на пример, натпис са фибуле из Пренесте Manios = Manius...

¹² Једнина именица на -IR је **vir**, -i, m. – јунак, мушкарац, муж.

Мушки род -us /-er

м.	Sg.	Pl.
Nom	populus Romanus liber bonus	populi Romani libri boni
Gen	populi Romani libri boni	populorum Romanorum librorum bonorum
Dat	populo Romano libro bono	populis Romanis libris bonis
Acc	populum Romanum librum bonum	populos Romanos libros bonos
Voc	popule Romane ! liber bone	populi Roamni libri boni
Abl.	populo Romano libro bono	populis Romanis libris bonis

Вокатив је једино код именица на -US различит од номинатив и има, као у српском, наставак на **-e!!!**

Променити **vir pulcher** (леп јунак)

м.	Sg.	Pl.
Nom	vir pulcher	
Gen		
Dat		
Acc		
Voc		
Abl.		

За средњи род важи правило средњег рода: Nom=Acc=Voc/sg ; Nom=Acc=Voc/pl.= a.

Имајући на уму наведено правило, променити по падежима donum bonum (леп дар)

м.	Sg.	Pl.
Nom	donum bonum	a
Gen	I	orum
Dat	O	is
Acc	Um	a
Voc	Um	a
Abl.	O	is

Падежни завршеци које треба упамтити

	m Sg. -us/-er	Pl.	n Sg. -um	Pl.
Nom	Us	i	um	a
Gen	I	orum	i	orum
Dat	O	is	o	is
Acc	um	os	um	a
Voc	e /er	i	um	a
Abl	O	is	o	is

Именица deus, dei m. – бог, божанство

м.	Sg.	Pl.
Nom	Deus	dei/dii/di
Gen	Dei	deorum
Dat	Deo	deis/diis/dis
Acc	Deum	deos
Voc	Deus!!!	dei/dii/di
Abl.	Deo	deis/diis/dis

Ако је ова именица написана великим словом онда се она односи хришћанског бога, Господа Бога.

Скраћеница **AD (anno Domini)** значи *лета Господњег*.

ИМПЕРАТИВ

Императив је заповедни начин. У латинском језику разликујемо императив презента тзв. императив 1 (има само 2. лице једнине и множине) и императив футура или императив 2 (има 2. и 3. лице једнине и множине).

Императив се гради од презентске основе и наставака:

dare da! date! – дај! дајте! **Imaper. 1.**

Imper 2. Sg. da -to! da-to! – да даш! да да! Pl. da-tote! – да дате! da-nto! – да дају!

monere Imper. 1: mone! mone-te!

Imepr. 2: mone-to! mone-to! mone-tote! mone-nto!

legere Imepr. 1: lege! leg- i-te!

Imepr. 2: leg-i-to! leg-i-to! leg-i-tote! leg-u-nto!

audire Imper. 1: audi! audite!

Imepr. 2: audito! audito! auditote! audi-u-nto!

ПОЗДРАВИ су обично у императиву или у конјунктиву презента, на тај начин изражавајући жељу.

- **Здраво!** Здрав био! (sg.) Ave (pl.) Avete! Здрави били!
Vale / Salve! (pl.) Valetе! Salvete!
- Видимо се касније! До сусрета! – Ad nos revisendos!
- Да си здрав! Здрав био! Уздравље! – (Cura) ut valēas!

Вежбе, анализа и превод

Анализирати и превести следеће сентенце:

1. Lupus in fabula.
2. Deus ex machina.
3. Imperium in imperio.
4. Periculum in mora.
5. Oculos habent, sed non vident.
6. Viri boni est nescire facere iniuriam.
7. Divide et imepra!
8. Ave, Caesar!
9. Nosce te ipsum!
10. Nota bene!

ПРИДЕВИ О И А ДЕКЛИНАЦИЈЕ

- **bonus, bona, bonum** = **bonus, -a, -um** = **bonus 3** = добар, -а, -о (rečnički oblik)

Sg			Pl		
m.	f.	n.	m.	f.	n.
bonus	bona	bonum	boni	bonae	bona
boni	bonae	boni	bonorum	bonarum	bonorum
bono	bonae	bono	bonis	bonis	bonis
bonum	bonam	bonum	bonos	bonas	bona
bone	bona	bonum	boni	bonae	bona
bono	bona	bono	bonis	bonis	bonis

- **liber, libera, liberum** = **liber, -era, -erum** = **liber 3**, слободан, -а, -о
- **pulcher, pulchra, pulchrum** = **pulcher, -chra, -chrum** = леп, -а, -о

pulcher	pulchra	pulchrum	pulchri	pulchrae	pulchra
pulchri	pulchrae	pulchri	pulchrorum	pulchrarum	pulchrorum
pulchro	pulchrae	pulchro	pulchris	pulchris	pulchris
pulchrum	pulchram	pulchrum	pulchros	pulchras	pulchra
pulcher	pulchra	pulchrum	pulchri	pulchrae	pulchra
pulchro	pulchra	pulchro	pulchris	pulchris	pulchris

- ✓ Написати следеће синтагме: частан човек, лепа кућа, користан дар, неправедан судија, велика богиња, редак вирус.

- poeta doctus
- vir bonus
- populus liber
- puer pulcher

- Прочитати, анализирати и превести текст.

De Vergilio

Magister de poetis Romanis narrat. Discipulos rogat:

- Quis¹³ est Vergilius?

Discipuli tacent. Nesciunt.

- De viro illustri narro.

Vergilius est poeta, Augusti necessarius.¹⁴ E numero poetarum Latinorum primum Vergilium colere oportet. Est enim poeta varius quia de variis causis aequè bene scribit. De vita in agris, de nautis et viris in proeliis, de bellis et armis e libris Vergilii cognoscimus. Initium historiae Romanae describit. Canit Aeneam¹⁵, virum nec non ¹⁶pium, qui¹⁷ ab oris Troiae cum sociis in Italiam venit. Multa pericula evitat, quia deos colit et fato suo paret. Est filius curatus amicusque fidus. Inimicos semper vincit. Regnum novum in Latio condit et templa sacra deis deabusque aedificat. Augustum et Augusti familiam in libro de Aenea laudat. Augusti aevum Romae aureum declarat. Medii Aevi poetae a Vergilio Latine bene scribere discunt. Dante valde Vergilium aestimat. Hodie Vergilium et ceteros poetas Romanorum iterum iterumque legere debemus.

- Scitisne¹⁸ nunc quis Vergilius est?
- Scimus, magister!

---

¹³ Ко?

¹⁴ Штићеник, под патронатом.

¹⁵ Аенеас, ае, т, именица грчке А дефлексије.

¹⁶ Две негације нес non појачавају позитивно значење, нпр. „изузетно, изразито, нарочито, баш”.

¹⁷ који

¹⁸ Упитни енклитични везник „да ли”.

МЕШОВИТА ИЛИ ТРЕЋА ДЕКЛИНАЦИЈА

По овој деклинацији мењају се **именице** сва три рода и **придеви**. Трећу деклинацију делимо у две велике групе према томе да ли се после губитка генитивског наставка –um налази сугласник или вокал код именице или придева, односно правимо поделу на тзв. **консонантске основе и вокалске основе**. Карактеристика ове деклинације јесте да су завршеци исти за све основе, са одређеним изузецима. Зато прво дајемо табеларни приказ целе деклинације без специфичности, а потом сваку основу посебно са свим специфичностима.

	Sg	Pl
N.	/ номинативско „s” образовање ¹⁹	-es / -a
G.	-is	-(i) ²⁰ um
D.	-i	-i-bus ²¹
Ак.	-em/ = Nom (n.)	-es/ -a
Вос.	номинатив	-es/ -a
Abl.	-e/*i осн.(н.+придеви)	-i-bus

¹⁹ Због s додатка на основу долази до гласовних промена, стога имамо бројне номинативске завршетке.

²⁰ Део основе у вокалским основама.

²¹ Наставак је -bus, али због потешкоћа при изговору са преходним консонантом из основе и по аналогiji према вокалским основама, постао је карактеристичан завршетак- **ibus**, те га тако и памтимо.

КОНСОНАНТСКЕ ОСНОВЕ

По консонантским основама мењамо именице сва три рода и неколико придева.

Карактеристични номинативски и генитивски завршетак нам указује ком роду припада именица. Тако **мушком раду** припадају именице са следећим карактеристичним завршецима:

Nom.	Gen.	на пример	основа подебљана	значење
-or	-oris	mercator	mercatoris	трговац
-os	-oris	flos	floris	цвет
-os	-odis/ otis	custos / sacerdos	custodis /sacerdotis	чувар, свештеник
-o	-onis	leo	leonis	лав
-o	-inis	homo	hominis	човек
-es	-itis	miles	militis	војник
-er	-eris	aer	aeris	ваздух
-ul	-ulis	exul	exulis	изгнаник
x²²	-cis/-gis	dux / rex	ducis / regis	вођа / краљ

Женском раду припадају именице са следећим карактеристичним завршецима:

Nom.	Gen.	речнички облик, на пример	значење
-as	-atis	libertas	libertatis слобода
-io	-ionis	natio	nationis народ
-go	-ginis	imago	imaginis слика
-do	-dinis	fortitudo	fortitudinis храброст
-us	-utis/ -udis	virtus / palus	virtutis / paludis врлина / мочвара
x	-cis/-gis	pax / lex	pacis / legis мир / закон

Средњем раду припадају именице са следећим карактеристичним завршецима:

Nom.	Gen.	речнички облик, на пример	значење
-us	-oris/ -eris	tempus / genus	temporis / generis време / породило, род,

²² Овај завршетак већином имају именице женског рода, но ово су именице које означавају мушка занимања или функције.

				врста
-ut	-itis	caput	capitis	глава
-men	-minis	carmen	carminis	песма
-l/r/s	-lis/ ris/sis	mel far os	mellis / farris / ossis	мед, спелта, кост

- Ово нису једини завршеци, али су најчешћи. Тако имамо и именице као што су: Caesar, Caesaris, nectar, nectaris, n., augur, auguris, m., auspex, auspiciis, m. pes, pedis, m. Sol, solis, m. aries, arietis, m. cor, cordis, n. lac, lactis, n. итд. које припадају консонантским основама.

Промена:

	m. Sg.	Pl.	f. Sg.	Pl.	n. Sg.	Pl.
Nom	flos	flor-es	virtus	virtut-es	carmen	carmin-a
Gen	flor-is	flor-um	virtut-is	virtut-um	carmin-is	carminu-um
Dat	flor-i	floribus	virtut-i	virtutibus	carmin-i	carminibus
Acc	flor-em	flor-es	virtut-em	virtut-es	carmen	carmin-a
Voc	flos	flor-es	virtus	virtut-es	carmen	carmina-a
Abl	flor-e	floribus	virtut-e	virtutibus	carmin-e	carminibus

- Променити све наведене именице по падежима!

- ❖ Мањи број придева мешовите деklinације са једним завршетком за сва три рода, тачније мушки и женски припада консонантским основама. Ту могу спадаати и сложени придеви попут: degener, degeneris, или bicoꝑor, bicoꝑoris. У питању су следећи придеви:
- vetus, gen. veteris – стар
  - uber, gen. uberis – плодан
  - pauper, gen. pauperis – сиромашан
  - dives, gen. divitis – богат

Када се наведени придеви поимениче, постају именице: предак, сиромаш, богаташ.

ИДИКАТИВ ПАСИВНОГ ПРЕЗЕНТА

Гради се од презентске основе и личних пасивних насатавака.

	sg.	pl.
1.	-(o)r	-mur
2.	-ris	-mini
3.	-tur	-ntur

	dare		monere		legere		audire	
1	dor<daor	da-mur	mone-or	mone-mur	legor	leg-i-mur	audior	audi-mur
2	da-ris	da-mini	mone-ris	mone-mini	leg-e-ris	leg-i-mini	audi-ris	audi-mini
3	da-tur	da-ntur	mone-tur	mone-ntur	leg-i-tur	leg-u-ntur	audi-tur	audi-u-ntur

ИНДИКАТИВ ИМПЕРФЕКТА

Имперфекат је трајно прошло време. Гради од презентске основе и завршетака, са карактеристичним инфиксом -ба-. Код глагола 3 и 4 конјугације испред се додаје и тематски вокал –е.

	sg. Act/Pass.	pl. Act./Pass.
1.	-(e)bam/-(e)bar	-(e)bamus/-(e)batur
2.	-(e)bas/-(e)baris	-(e)batis/-(e)bamini
3.	-(e)bat/-(e)batur	-(e)bant/-(e)bantur

	dare	monere	legere	audire
11	dabam dabamus	monebam monebamus	legebam legebamus	audiebam audiebamus
2	dabas dabatis	monebas monebatis	legebas legebatis	audiebas audiebatis
3	dabat dabant	monebat moneebant	legebat legebant	audiebat audiebant

	dare	monere	leger	audire
1	dabar dabamur	monebar monebamur	legebar legebamur	audiebar audiebmur
2	dabaris dabamini	monebaris monebamini	legebaris legebamini	audiebaris audiebmini
3	dabatur dabantur	monebatur monebantur	legebatur legebantur	audiebtur audiebntur

Имперфекат преводимо нашим имперфектом, али још чешће перфектом несвршених облика. На пример: давах / давао сам.

Имперфекат помоћног глагола **sum esse fui**

esse	sg.	pl.
1.	eram бејах/ био, -ла, -ло сам	eramus
2.	eras	eratis
3.	erat	erant

Ф У Т У Р

Футур је време који исказује радњу која ће се десити у будућности. Футур нема облике за конјунктив. Гради од презентске основе и следећих карактеристичних завршетака.

1, 2. конјугација				3, 4. Конјугација			
актив		пасив		актив		пасив	
Sg		Pl		Sg		Pl	
-bo	-bor	-bimus	-bimur	-am	-ar	-emus	-emur
-bis	-beris	-bitis	-bimini	-es	-eris	-etis	-emini
-bit	-bitur	-bunt	-buntur	-et	-etur	-ent	-entur

• АКТИВ

<u>dare</u>		<u>monere</u>		<u>legere</u>		<u>Audire</u>	
Dabo	dabimus	monebo		legam			
Dabis	dabit			leges			
Dabit	dabunt						Audient

• ПАСИВ

<u>dare</u>		<u>monere</u>		<u>legere</u>		<u>Audire</u>	
Dabor	dabimur	monebor		legar			
daberis	dabimini			legeris			
dabitur	dabuntur						audientur

Футур глагола **sum esse fui**

1. ero	erimus
2. eris	eritis
3. erit	erunt

Вежбе, анализа и превод

Анализирати и превести следеће реченице:

1. Homo homini lupus (non) est.
2. Magna civitas, magna solitudo.
3. Homo doctus in se divitias portat.
4. Dura lex, sed lex.
5. Novus rex, nova lex.
6. Oratio vestra semper vera erit.
7. Honores mutant mores.
8. Mores a veteribus discuntur.
9. Tempus pretiosum est, sed multis hominibus temporis pretium ignotum erit.
10. Cornix cornici oculos non effodiet.
11. Audientur²³ et altera pars!
12. Homines, dum docent, discunt.
13. Egregii poetae et scriptores semper leguntur et ediscuntur.
14. Amore, more, ore, re iunguntur amicitiae.
15. Eram quod es. Eris quod sum.
16. Milites et comites a consulibus mittuntur.
17. Virtus non copia vincet.
18. Honor portat onus.
19. Nomina sunt odiosa.
20. Nomen est omen.
21. Repetitio est mater studiorum.
22. Vulnera militibus laudem et gloriam parabunt.
23. Iam antiquis temporibus carmina Homeri clara erant.
24. Amicum secreto admonebis, palam laudabis.
25. Mores, terrae, nationes et regiones in libris variis scribuntur.
26. “O tempora, o mores!” verba Ciceronis erant.
27. In vino veritas, in aqua salus est.
28. Quot capita, tot sententiae.
29. Graeca sunt, non leguntur.
30. Egregii poetae et scriptores semper leguntur et ediscuntur.
31. Mores, terrae, nationes et regiones in libris variis scribuntur.
32. **Amore, more, ore, re** iunguntur amicitiae.

---

²³ Audiantur је конјунктив и изражава жељу – нека се чује.

- 33. Pylades et Orestes amicitiae exemplum semper erat.
- 34. Multis gentibus domiantio Romana odiosa erat.
- 35. Eram quod es, erit quod sum.
- 36. Non sum nunc quisquam olim eram.
- 37. Iam antiquis temporibus carmina Homeri clara erant.
- 38. In bello duo consules exercitum Romanum ducebant.
- 39. Praeda saepe erat causa discordiarum.

ВОКАЛСКЕ ИЛИ „-I” ОСНОВЕ (III ДЕКЛИНАЦИЈА)

Ту спадају именице сва три рода и придеви чија се основа после одузимања генитивског наставка завршава на -i-.

Именице делимо на једнакосложне (parisyllaba) и неједнакосложне (imparisyllaba).

Једнако сложне (parisyllaba) за мушки и женски род завршавају се на следећи начин:

nom.	gen.			
-es	-is	nubes	nubis f.	облак
-is	-is	navis	navis f.	лађа
-er ²⁴	-is	imber	imbris ²⁵ m.	киша
једнакосложне				

Неједнакосложне именице (imparisyllaba) имају неједнаки број слогова у номинативу и генитиву:

nom.	gen.			
s	(t)is	urbs / pars / nox f.	urbis / partis / noctis	град, део, ноћ
СРЕДЊИ РОД НА:				
-e	-is	mare	maris	море
-al	-alis	animal	animalis	животиња
-ar	-aris	exemplar	exemplaris	пример
неједнакосложне				

Памтимо следеће карактеристичне завршетке, где је „i” део основе:

	f. Sg.	Pl.	n. Sg.	Pl.
Nom	navis / urbs	naves / urbes	mar <u>e</u>	maria
Gen	navis urbis	navium / urbi <u>um</u>	maris	marium
Dat	navi urbi	navibus / urbi <u>bus</u>	mar <i>i</i>	maribus
Acc	navem urbem	naves / urbes	mare	maria
Voc	navis urbs	naves / urbes	mare	maria
Abl	nave urbe	navibus / urbi <u>bus</u>	mar <i>i</i> !!!	maribus
	у основи „i”			

²⁴ pater, mater, frater, gen на -um!!!

²⁵ Непостојано e.

ПРИДЕВИ ВОКАЛСКИХ ОСНОВА

- са три завршетка: **-er (m.), -is (f.), -e (n.)**
  - celer**, **celeris**, **celere** (брз, -а, -о) = celer, -is, -e
  - acer**, **acris**, **acre** (оштар, -ра, -ро) са непостојаним *e*
- са два завршетка **-is (m/f.), -e (n.)**
utilis, **utile** = utilis, -e (користан), **omnis**, **-e** (сав), **facilis**, **-e** (лак)
- са једним завршетком **-x (m/f/n); -ans (m/f/n) -ens (m/f/n)**²⁶
  - ferox**, gen. **ferocis** (жесток), **felix**, gen. **felicis** (срећан)
  - constans**, gen. **constantis** (постојан, сталан)
  - sapiens**, gen. **sapientis** (паметан, размишљајући)
  - diligens**, gen. **Diligentis** (пажљив, марљив, вредан)

-er, -is, -e		-is, -e		-x	
acer, acris, acre	acres acris	omnis, omne	omnes omnia	felix	felices felicia
acris	acris	omnis	omnium	felicis	felicium
acri	acribus	omni	omnibus	felici	felicibus
acrem acre	acres acris	omnem omne	omnes omnia	felicem felix	felices felicia
acer acris acre	acres acris	omnis omne	omnes omnia	felix	felices felicia
acris	acribus	omni	omnibus	felici	felicibus

➤ Вежба

Анализирајте и превести следеће реченице.

- Civis Romanus sum.
- Urbs aeterna.
- Sol omnibus lucet
- Fortes fortuna iuvat.
- Animus facit nobilem, non origo.
- Dulce enim etiam nomen pacis (est).
- Pars pro toto .
- Vulpes pilum mutat, non mores.
- Omnis ars imitation naturae (est).

²⁶ На -ans / -ens су заправо партиципи презента.

10. Amicus omnibus, amicus nemini.
11. “Ars logna, vita brevis est” verba Hippocratis sunt.
12. “Difficile est satiram non scribere” versus Iuvenalis est.
13. Non accipimus brevem vitam, sed facimus.
14. Multis gentibus domiantio Romana odiosa erat.
15. Varia animalia in terra marique vivunt.
16. Pylades et Orestes amicitiae exemplaria semper erant.
17. In patriae periculo boni cives non dormiunt.
18. Bellum Batonianum in historia gentium Pannoniae celebre est.
19. Audacem et fortem virum pericula non terrebunt.
20. Multitudo hostium urbem ferro et igni delere tentat.
21. Naves gravia onera per multa maria vehunt.
22. Omnia Romae cum pretio (sunt).
23. Omne animal ex ovo est.
24. Mens sana in corpore sano.

ГЛАГОЛИ НА -Ю III КОНЈУГАЦИЈЕ

- 1.l. sg. act. praes.

facio 3. (facere) feci factum

capio 3. (capere) cepi captum

cupio 3. (cupere) cupivi cupitum...

Код ових глагола се -i- губи пред кратким ё, а то је у инфинитиву презента (facere), у 2. лицу једине инд. през. пас. faceris, и у свим лицима конјунктива имперфекта, активног и пасивног (facere/ facere...). Презентска се основа добија одбијањем наставка -o из 1. лица једине.

facio

Индикатив актив

praesens		imperf.		fut.1	
facio	facimus	faciebam	faciebamus	faciam	faciemus
facis	facitis	faciebas	faciebatis	facies	facietis
facit	faci-nt	faciebat	faciebant	faciet	facient

Индикатив пасив

praes.		imperf.		fut.1	
facior	facimur	faciebar	faciebamur	faciar	faciemur
facieris	facimini	faciebaris	faciebamini	facieris	faciemini
facitur	faci-untur	faciebatur	faciebantur	facietur	facientur

- **Императив** се гради на исти начин као и код осталих глагола 3. конјугације, једино је глагол **неправилан** и у 1. лицу једине императива 1. гласи: **fac** (чини, ради, стварај)!²⁷

²⁷ Исти облик императива имају и глаголи *duco* 3., *duc*! (води), *dico* 3., *dic*! (говори), *fero* *ferre*, *fer*! (носи/подноси), *сложенице*, на пример: *maledic*, *interfer*! Ово су тзв. стари императиви.

СИНТАКСА ПАДЕЖА

Падеж и функција	значење	пример	превод
Nominativus	субјекат и именски део предиката	Cicero Romam venit. Cicero consul fuit.	Цицерон долази у Рим. Цицерон је био конзул.
Два номинатива	субјекат и његово предикативно одредиште	Cicero consul creatus est. Tu quidem poeta diceris.	Цицерон је постао конзул. Ти се заиста песником називаш.
Nom. cum infinitivo	номинатив с инфинитивом	Cicero hoc scripsisse dicitur.	Прича се да је ово написао Цицерон.
Nom. cum participio	номинатив с партиципом	Poeta recitans auditur.	Песник бива слушан док рецитије.
Genitivus			
Gen. possessivus	присвојни генитив	Liber Ciceronis	Цицеронова књига
Gen. obiectivus	објективни генитив	amor vitae	љубав према животу
Gen. memoriae	генитив сећања	(im)memor mortis	(не)сећати се смрти / сећање на смрт...
Gen. criminis	генитив осуде	coniurationis accusare	осудити због завере
Gen. pretii	генитив вредности	plurimi aestimare	сматрати врло вредним
Gen. subiectivus	субјективни генитив	morbus animi	болест душе (= душа болује)
Gen. auctoris, originis	генитив ауторитета, порекла	mos maiorum, legis poena	обичај већине, казна закона
Gen. obiectivus	објектни генитив	timor mortis	страх од смрти
Gen. explicativus	експликативни генитив	nomen poetae	име „песник”
Gen. definitivus	генитив одређења	urbs Patavi, nomen Ciceronis	град Патава, име Цицерон
Gen. inversus	генитив обратни	tranquillitas vitae (= vita tranquilla)	смиреност живота (= миран живот)
Gen. partitivus	партитивни генитив	optimus omnium	најбољи од свих
Gen. generis	генитив врсте	grex latronum, multum frumenti	дружина разбојника, много жита
Gen. quantitatis	генитив количине	magna copia frumenti, nihil novi	велико изобиље жита, ништа новог
Gen. qualitatis	генитив квалитета	homo magni ingenii	човек велике памети

Dat. commodi	датив користи	sibi vacare	угодити себи, бити слободан
Dat. incommodi	датив штете	sibi nocere	шкودити себи
Dat. possessivus	присвојни датив	Ciceroni est liber	Цицерон има књигу.
Dat. finalis	датив циља	auxilio esse, praesidio relinquere	бити у помоћи / притећи у помоћ
Dat. ethicus	етички датив	Quid mihi Cicero agit?	Шта ми ради Цицерон?
Dat. auctoris	датив радног лица	Hoc mihi faciendum est.	Ово морам да урадим.
Accusativus			
Acc. duplex	Два акузатива	Romani Ciceronem consulem creaverunt.	Римљани су Цицерона изабрали за конзула.
Acc. cum infinitivo	акузатив с инфинитивом	Ciceronem hoc scripsisse dico.	Кажем да је ово написао Цицерон.
Acc. spatii	акузатив простора	stadium currere, totum diem pugnare	оптрчати стадион, борити се цео дан
Acc. adverbialis	прилошки акузатив	Multum lego, tantum te amo	много читам, толико (тако) те волим
Acc. Objecti interni	акузатив интерног објекта	Facinus facere, cursum currete	недело чинити, трку трчати
Acc. exclamationis	акузатив узвика	Me miserum!	Куку мени! Јао мене несрећног!
Abl. separationis	аблатив одвајања	Silva exire, miseria liberare	изаћи из шуме, ослободити се невоље
Abl. instrumenti	аблатив средства (инструментални аблатив)	aratro arare, gladio pugnare	орати плугом, борити се мачем
Abl. auctoris	аблатив Радног лица	oratio a Cicerone scripta	говор написан од Цицерона
Abl. causae	аблатив узрока	vulneribus perire	Од / због рана умрети
Abl. comparationis	аблатив поређања	argentum vilius est auro	сребро је јефтиније од злата
Abl. modi	аблатив начина,	citato cursum currere	трчећим кораком ићи / марширати
Abl. qualitatis	аблатив квалитета,	homo singulari luxuria	човек јединствене раскоши
Abl. copiae	аблатив изобиља	omnibus bonis expiere	ослободити се свих добара
Abl. inopiae	аблатив немаштине, оскудице	fortuna egere	судбином однети
Abl. limitationis	аблатив одредишта (границе)	maior natu, ratione superare	старији по рођењу, памећу превазилазити

Abl. mensurae	аблатив мере	multo maior	много већи
Abl. loci	аблатив места	suo loco dicere, Carthagine natus	говорити са свог места, у Картагини рођен
Abl. temporis	аблатив времена	nocte venire	долазити ноћу
Abl. normae	аблатив норме (стандарда)	lege, more maiorum vivere	живети по закону, по обичају предака
Abl. pretii	аблатив цене	nihilo vendere	ништавно, ни по коју цену продати
Abl. originis	аблатив порекла	Iove natus	од Јупитера рођен
Abl. sociativus	аблатив друштва (уз предлог cum)	vade mecum	водити рат с Галима, пођи са мном
Abl. prosecutivus	аблатив простирања, простора	terra marique	земљом и копно
Abl. absolutus	апсолутни аблатив	oriente soli, Cicerone consule,	са изласком сунца, када је Цицерон био конзул,
Vocativus	обраћање, дозивање, призивање	O tempora! O mores!	О времена! О обичаји!

ПРЕДЛОЗИ И ГЛАГОЛСКИ ПРЕФИКСИ

Предлози у латинском језику могу стајати само уз два падежа **акузатив и аблатив**. Неки предлози могу стајати и уз акузатив и уз аблатив у зависности од значења, као нпр. предлог **in** који уз акузатив означава правац, а уз аблатив место.

A, ab, abs (Abl.) — од, из

Ad (Acc) — ка, код, у, на, до

Ante (Acc) — пред

Apud (Acc) — код, према, ка

Circum (Acc) — око, околу

Contra (Acc) — против

Cum (Abl) — с, са

De (Abl) — о, око, са

Ex, e (Ablative) — из, са

Extra (Acc) — изван, ван

In (Abl / Acc) — и, против, о, међу, у, на

Inter (Acc) — између, међу

Ob (Acc) — због, против, с обзиром на

Per (Acc) — преко, захваљујући

Post (Acc) — после

Pro (Abl) — за, у корист

Propter (Acc) — због

Sine (Abl) — без

Sub (Abl / Acc) — под, испод

Super (Abl / Acc) — изнад, над, преко

Trans (Acc) — кроз, преко

Постоје и такозвани неправи предлози. То су заправо именице у аблативу **causa/gratia** које потом захтевају **генитив**. Оне су се временом почеле “осећати” као предлози. Предлози при формирању сложених глагола мењају њихово основно значење, при чему често долази и до гласовних промена, као, на пример, **код сложеница гл. ESSE**.

- ad+sum **adsum adesse affui** – бити присутан
- ab+sum **absum abesse afui** – бити одсутан, не бити ту

- de+sum **desum deesse defui** – недостајати, фалити
- in+sum **insum inesse** – бити у (нечему)
- ob+sum **obsum obesse obfui** – шкодити
- pot²⁸+sum **possum posse potui** – моћи
- prae+sum **preaesum praeesse praefui** – бити на челу, предводити
- pro+sum **prosum prodesse²⁹ profui** – користити
- sub+sum **subsum subesse** – бити под нечим/ неким, бити испод.

Попуни започето!

инд. презента		инд. имперфекта		футур I	
possum	prosum	poteram	proderam	potero	prodero
potes	prodes	poteras	poderas	poteris	proderis
potest	prodest				
possumus	prosumus				
potestis	prodestis				
possunt	prosunt				

Вежба

- ✓ Променити преостале наведене сложенице у активним облицима презентских времена.

1. Hannibal ante portas!
2. Ab ovo.
3. Ad itteram.
4. De facto. De iure.
5. Pars pro toto.
6. Ex libris.
7. Sine ira et studio.
8. Per aspera ad astra.
9. In Catilinam.
10. Pro Milone.
11. Possunt quia posse videntur.

²⁸ *t* се асимилира са *s*, а остаје код облика који почињу вокалом *e*.

²⁹ Пред облицима који почињу вокалом *d* остаје, а пред *s* се губи.

Превод оригиналног текста

Прва царска привилегија Леополда Првог народу српском издата 21. августа 1690. године³⁰

Leopoluds Divina Favente Clementia, Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Bosniae, Serviae, Bulgariae, etc. Rex Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Luxemburgi ac Superioris et Inferioris ³¹ Silesiae Wirtembergae et Thecae, Princeps Sueviae, Marchio Sacri Romani Imperii, Burgoviae, Moraviae, Superioris et Inferioris³² Lusatiae, Comes Hapsburgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi et Goritiae, Landgravius Alsatie, Dominus Marchiae Sclavonicae, Portus Naonis et Salinarum, etc. Honoribili devoto Nobis dilecto Arsenio Czernovich Orientalis Ecclesiae Ritus Graeci Rascianorum Archi-Episcopo, Episcopis, omnibusque aliis³³ Ecclesiasticis, et Saecularibus Statibus, Capitaneis, Vice-Capitaneis, toti denique Communitati eiusdem³⁴ Graeci Ritus, et Nationis Rascianorum, per Graeciam, Bulgariam, Rasciam, Herzegovinam, Dalmatiam, Podgoriam, Jenopoliam, caetarque³⁵ annexa Loca, et quibuscumque aliis, praesentes³⁶ lecturis, inspecturis, vel audituris, Gratiam Nostram Caesaream, Regiamque; et omne Bonum.

Non solum ex demisso³⁷ libello Nobis vestrum omnium nomine, per Ablegatum ad Nos³⁸ Episcopum Jenopolitanum, Isaiam Diackovitch, verum et Verbali ejusdem Expositione luculentius Clementissime ³⁹ percepimus demissam ⁴⁰ gratiarum actionem Vestram, quod vos, e faucibus Barbarae Turcarum Tyrannidis ereptos,

---

³⁰ Препис манускрипта преузет из књиге Мите Костића, *Гроф Колер. Српска насеља у Русији. Српске привилегије*, СКД Просвјета, Загреб, 2011, стр. 296–298.

³¹ В. Компарација придева.

³² Горње и Доње.

³³ другим/осталим

³⁴ истог обреда

³⁵ и осталим

³⁶ овим

³⁷ партицип *dimitto* 3.

³⁸ *Pluralis majestatis*.

³⁹ суперлатив прилога

⁴⁰ В. белешку 31.

pristiane restituerimus libertati, obligationemque perpetuam, qua⁴¹ Nobis, ob tanti beneficii exhibitionem, obstrictos vos, posterosque vestros profitemini⁴², debito quidem vestro, Nostra tamen eo majori⁴³ satisfacione, quod, agnito jure Nostro, vos in sinum Gratiae, Clementiaeque Nostrae, qua Domini et Regis vestri Legitimi, projicientes, ⁴⁴ sub umbra Protectionis Nostrae posthac vivendum vobis et moriendum esse⁴⁵, laudabili animi fortitudine declaratis, cujus Nobis paerquam acceptae contestationis et exhibitionis vestrae intuitu, vos universos et singulos in tutelam Nostram Caesareo-Regiam Clementissime non tum suscipimus quam ad egregium propositum animis vestris figendum, et filiis inculcandum perpetuo, omnibusque in occurrentiis realibus Documentis magis magisque confirmandum. Arma proinde contra infensissimum Christiani nominis hostem, et persecutorem vestrum sub auspiciis Nostris, Nostrorumque Belli-Dacum directione sumenda, propulsandasque injurias, calamitates ac miseras vobis iniquissime crudelissimeque hactenus illatas, Paterne hortamur; vicissim, ut lenitatem, ac dulcedinem Imperii, Dominatusque Nostri in ipso limine sentiatis, petitionibus vestris pietate Nobis connaturali annuentes, Benignissime decrevimus, ut juxta Orientalis Ecclesiae Graeci Ritus Rascianorum consuetudinem, ac normam vestris Calendarii libere consevemini, et prout hactenus, ita deinceps a nullis Ecclesiasticis et Saecularis vel Saecularibus inter se elegit; Isque⁴⁶ Archi-Episcopus vester liberam habeat⁴⁷ Facultatem disponendi cum omnibus Orientalis Graeci Ritus Ecclesiis, Episcopos consecrandi, sacerdotes in monasteriis disponendi, Templu, ubi opus fuerit propria Facultate extruendi, in Civitatibus, et Viliis Rascianos Sacerdotes subordinandi: Verbo, sicut hactenus, Graeci Ritus Ecclesiis, et ejusdem Professionis Communitati paeesse valeat, et propria Autoritate Ecclesiastica, vigore Privilegiorum, a Praedecessorum Nostris, Divinis quondam Hungariae Regibus, vobis concessorum, in tota Graecia, Rascia, Bulgaria, Dalmatia, Bosnia, Jenopolia et Herzegovina, nec non in Hungaria et Croatia, ubi de facto existunt, et quatenus, ac quamdiu Nobis universi, et singuli Fideles, et devote erunt, Facultate disponendi gaudeat, Statibus porro Ecclesiasticis, velut Archi-Episcopo, Episcopis, Monachis, omnisque generis Sacerdotibus Ritus Graeci in Monasteriis, et Templis maneat propria Facultas disponendi, ita, ut nemo in praedictis Monasteriis, Templis, et

---

⁴¹ којом

⁴² Dep. gl.

⁴³ компаратив: magunus.

⁴⁴ proicio 3.

⁴⁵ inf. perif. coni. act.

⁴⁶ показна заменица

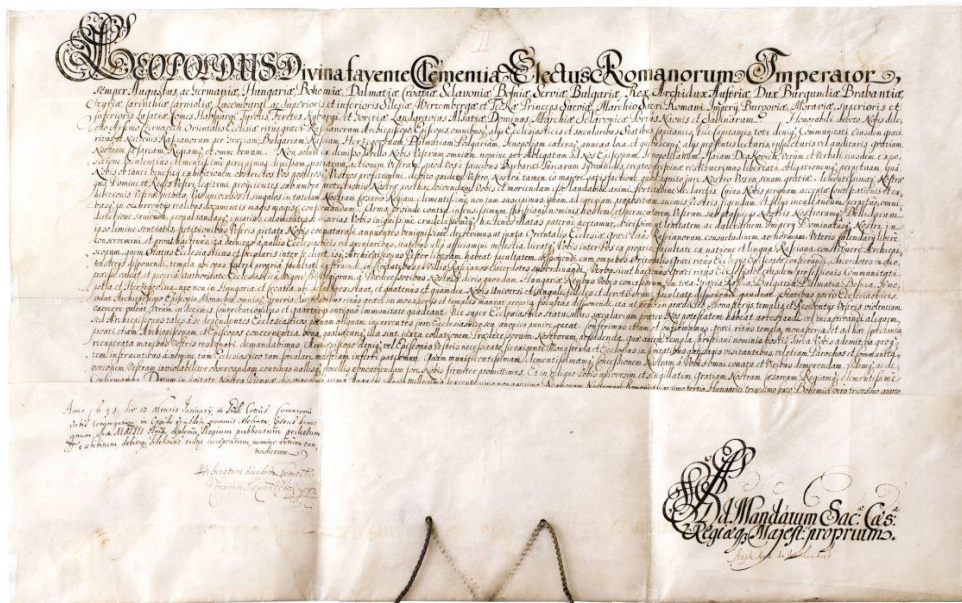
⁴⁷ conj. act. praes.

Residentiis vestris violentiam exercere valeat, verum in Decimis, Contributionibus, et Quartiriis antiquae immunitate gaudeant: Nec super Ecclesiastico Statu ullus Saecularium, praeter Nos, potestatem habeat arrestandi, vel incaptivandi aliquem, sed Archi-Episcopus tales a se dependens Ecclesiasticos, poenam aliquam incurrentes, Jure Ecclesiastico, seu Canonico puniri queat. Conferimus etiam et Bona, qualiacumque illa sint⁴⁸, juxta collationem Praedecessorum Nostrorum possidenda, quae autem Tempia Christiani nominis hostis Turca vobis ademit, ea quoque recuperate minibus vestris resignari demandabimus, Archi-Episcopo denique, vel Episcopis vestris, necessitate sic exigent, Monasteria et Ecclesias in Civitatibus, aut Pagis visitantibus, vel etiam Parochos, et Communitatem instruuntibus a nemine tum Ecclesiastico, tum Saeculari molestiam inferri petiemur. Quam Munificentissimam, Clementissimamque Concessionem Nostram, a Vobis omni conatu et viribus demerendam, fidemque ac devotionem vestram inviolabiliter observandam, continuo, nullisque procellis concutiendam fore, Nobis firmiter promittimus. Et in reliquo vobis universim et singillatim Gratiam Nostram Caesaream Regiamque Clementissime confirmamus. Datum in Civitate Nostra Viennae, die vigesima prima Augusti, Anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo, Regnorum Nostrorum, Romani trigesimo tertio, Hungarici, trigesimo sexton, Bohemici vero trigesimo quarto.

Ad Mandatum Sacrae Caesar
Regiaeque Majestatis proprium

---

⁴⁸ conj. praes. esse

У ИЛИ IV ДЕКЛИНАЦИЈА

По овој деклинацији мењају се именице **мушког рода** које се у номинативу и генитиву завршавају на **-us, -us**, и то су заправо именице настале од глагола:

- visus, -us (m) — вид, од video 2. vidi visum
- fructus, us (m) — плод, од fruor 3. fructus sum
- exitus, us (m) — излаз, од exeo exire exii exitum
- transitus, us (m) — прелаз, од transeo transire, transii, transitum
- exercitus, us (m) — војска, од exerceo 2. exercui exercitum

и **средњег рода** које се у номинативу и генитиву завршавају на -и, -us:

- genu, us (n) — колело
- cornu, us (n) — рог
- gelu, us (n) — мраз, лед, хладноћа.

	Sg. (m)	Pl.	Sg. (n)	Pl.
Nom	fructus	fructus	gelu	gelua
Gen	fructus	fructuum	gelus	geluum
Dat	fructui	fructibus	gelu(i)	gelibus
Acc	fructum	fructus	gelu	gelua
Voc	fructus	fructus	gelu	gelua
Abl	fructu	fructibus	gelu	gelibus

➤ Специфичности у роду и облицима

Женског рода су пак следеће именице:

manus, -us (f) — рука; **acus, -us (f)** — игла; **domus, -us (f)** — кућа; **Idus, -uum (f)** — иде, 13 /15 дан у месецу; **porticus, -us (f)** — трем; **tribus, -us (f)** — племе, род, триба; **quercus, -us (f)** — храст.

Стари дативски и аблативски облик у множини на **-ubus** задржавају следеће именице:

acus, arcus, artus (игла, лук, уд): dat/abl. pl.: acubus, arcubus, artubus

lacus, quercus, specus (језеро, храст, пећина): dat/abl. pl.: lacubus, quercubus, specubus

partus, tribus, portus (порођај, племе, лука): dat/abl. pl.: partubus, tribubus, portubus/portibus

Именица **domus, - us (f)** — **дом, кућа** има промену делимично по У и О деklinацији:

	Sg. (m)	Pl.
Nom	domus	domus
Gen	domus	domuum/ domorum
Dat	domui	domibus
Acc	domum	domos
Voc	domus	domus
Abl	domo	domibus
Loc.	domi = код куће	

Вежба

Анализирати и превести следеће реченице:

1. Domus propria, domus pulchra est.
2. Pro domo sua!
3. Oculi sunt instrumenta visus.
4. S.P.Q. R.
5. Acre gelu fructus nocet.
6. In cornu dextero et sinistro equitatus exercitus Romani erat.
7. In bello duo consules exercitum Romanum ducebant.
8. Transitus Alpium exercitui Hannibalis difficilis erat.
9. Cornu copiae.
10. Cornua sunt arma multorum animalium.
11. In capite humano sedes omnium sensuum est.
12. Manus manum lavat.
13. Domi sumus.

Е ИЛИ V ДЕКЛИНАЦИЈА

По овој деклинацији мењају се именице **женског рода** у чијој је основи налази „е”, а номинатив се завршава на **-es**, генитив на **-ei**. Ово су већином апстрактне именице те немају множину, док именице *spes, acies, species, fides* имају само облике за номинатив, акузатив и вокатив плурала.

Једине именице са потпуном променом су: *res, rei (f)* — *ствар, дело, чин, догађај* и именица *dies, diei (m/f)* — *дан*. Поред тога, именица *dies* може бити мушког и женског рода, на шта указује придев уз њу, као *dies certa, dies constituta, dies dicta*. Сложеница ове именице **meridies**, *ei* (подне) **postmeridies**, *ei* (после подне) су такође мушког рода.

Именица *res* у комбинацији са придевима и именицама мења основно значење, нпр.:

res publica, rei publicae — јавна ствар, тј. *држава*

res secundae, rerum secundarum — *срећа*

res adversae, rerum adversarum — *несрећа*

res gestae, rerum gestarum — *подвиг*

res familiaris, rei familiaris — породична ствар, имање

res militaris, rei militaris — војни послови, војна служба.

} *pluralia tantum*

Падежна промена

<i>res</i>		<i>dies</i>		<i>spes</i>	
<i>res publica</i>	<i>res publicae</i>	<i>dies</i>	<i>dies</i>	<i>spes</i>	<i>spes</i>
<i>rei publicae</i>	<i>rerum publicarum</i>	<i>diei</i>	<i>dierum</i>	<i>spei</i>	-
<i>rei publicae</i>	<i>rebus publicis</i>	<i>diei</i>	<i>diebus</i>	<i>spei</i>	-
<i>rem publicam</i>	<i>res publicas</i>	<i>diem</i>	<i>dies</i>	<i>spem</i>	<i>spes</i>
<i>res publica</i>	<i>res publicae</i>	<i>dies</i>	<i>dies</i>	<i>spes</i>	<i>spes</i>
<i>re publica</i>	<i>rebus publicis</i>	<i>die</i>	<i>diebus</i>	<i>spe</i>	-

Carmina Burana је збирка средњовековних песама из 12. и са почетка 13. века анонимних песника из околине манастира Буре (бенедиктански манастир) у Немачкој. Збирку чине песме различитог садржаја које се баве актуелним темама као што су: друштво, свакодневни живот, студентски живот, дворски, црквени и општи људски односи, али и универзалним и

Снежана Вукадиновић

ванвременским темама (природа, љубав, секс, новац, похлепа, грех, корупција, лицемерје, итд.). Манускрипт ове збирке се чува у Минхену. Песме су одраз срењовековног образовања, али су у њима присутни и хуманистички елементи, односно утицаји класичне књижевности, пре свега Вергилија, Овидија, али и Јувеналових *Сатира*.

Превод оригиналног текста

Навешћемо један пример:

- Анализирајте и преведите оригинални текст.

Carmen rebelle 42

Roma caput mundi est, sed nil capit mundum,
quod pendet a capite, totum est immundum;
trahit enim vitium primum in secundum,
et de fundo redolet, quod est iuxta fundum.

Roma capit singulos et res singulorum,
Romanorum curia non est nisi forum.
ibi sunt venalia iura senatorum,
et solvit contraria copia nummorum.

Si te forte traxerist Romam Vocativus
et si te deponere vult Accusativus.
qui te restituere possit Ablativus
vide, quod ibi fideliter praesens sit Dativus.

In hoc consistorio si quis⁴⁹ causam regat
suam vel alterius, hoc⁵⁰ inprimis legat⁵¹:
nisi⁵² det pecuniam, Roma totum negat;
qui⁵³ plus dat pecuniae, melius⁵⁴ allegat.

---

⁴⁹ Ако ко ...

⁵⁰ ово

⁵¹ Конјунктив наредбе „нека”.

⁵² Ако не

⁵³ (Онај) ко

⁵⁴ боље * прилог од bene

Romani capitulum habent in decretis,
ut⁵⁵ petentes⁵⁶ audiant manibus repletis.
dabis, aut non dabitur, petunt, quando petis,
qua⁵⁷ mensura seminas, et eadem⁵⁸ metis.

---

⁵⁵ да

⁵⁶ part. preas. act. peto 3. “оне што моле”.

⁵⁷ којом мером

⁵⁸ истом

ПЕРФЕКАТ

Префекат је свршено прошло време.

ИНДИКАТИВ ПЕРФЕКТА АКТИВНОГ

Гради се од перфекатске основе (ОДБИЈАЊЕМ -i) и наставака:

	Sg.	Pl.
1.	-i	-imus
2.	-isti	-istis
3.	-it	-erunt/ -ere

amo 1. amavi
moneo 2. monui
scribo 3. scripsi
audio 4. audiui
sum esse fui

→ перфекатска основа

- Већина глагола 1. и 4. конјугације гради перфекат помоћу форманта **-vi**,⁵⁹ нпр.:
amo 1. ama-vi; audio 4. audi-vi
- док већина глагола 2. конјугације граде перфекат на **-ui**⁶⁰:
moneo 2. mon-ui
- Велики број глагола 3. конјугације има перфекат на **-si**⁶¹, при чему често долази до гласовних промена:
scribo 3. scrip-si, mitto 3. misi, dico 3. dixi (dic-si),
- Неки глаголи показују **апофонију**⁶² у перфекту, тј. промену врсте или дужине вокала, као нпр:

⁵⁹ II конј. deleo 2 delevi, III конј. peto 3. petivi...

⁶⁰ I конј. seco 1. secuī, III конј. colo 3 colui, pono 3. posui...

⁶¹ II конј. iubeo 2. iussi..

⁶² Промена самогласника заједничке основе

lego 3. lēgi, emo 3. ēmi, fodio 3. fōdi, fugio 3. fūgi, vinco 3. vīci, ago 3. ēgi, capio 3. cēpi, facio 3. fēci, frango 3. frēgi⁶³

➤ Мањи број глагола у перфекту понавља, тј. **редуплицира** почетни консонант са вокалом, као нпр:

до 1. **de**-di; posco 3. **po**-posci; tango 3. **te**-tigi; pello 3. **pe**-puli; curro 3. **cu**-curri...

Вежба

➤ Вежба; преведи и анализирај дате реченице.

1. Rem acu tetigisti.
2. Tua res agitur!
3. Bona fide!
4. In medias res. Ab ovo.
5. Res, non verba (poposcimus)!
6. Dies diem docet.
7. Carpe diem!
8. Nulla dies sine linea.
9. Meridies est media pars diei.
10. Panem et circenses poposcistis.
11. Demosthenes vitam suam veneno finivit.
12. Concordia parvae res crescunt, discordia maxime dilabuntur⁶⁴.
13. Discordia rem publicam e pernicie non servabimus.
14. Caesar amico suo scripsit ” Veni, vidi, vici”.
15. Multi in Graecia scriptores ingenio mirabili vixerunt.
16. Dies iuventutis similes sunt diebus veris.
17. Milites Romani rem publicam Carthaginiensium deleverunt.
18. Rem tene, verba sequentur.

---

⁶³ I конј. sto 1. steti...

⁶⁴ Депонентни глагол, има само пасив, али активно значење: dilabor 3.

СПЕЦИФИЧНОСТИ ДЕКЛИНАЦИЈА

Већ смо напоменули да свака деклинација има неку особеност. На пример, по **А деклинацији** се мењају именице мушког рода које означавају мушка занимања и имена народа (в. А деклинација).

Именице *fili* и *dea*, када се нађе у дативу или аблативу множине заједно са својим мушким парњаком, добијају наставак мешовите деклинације како би се разликовале од мушког рода:

- *filiis filiabusque* или *deis deabusque* и сл.

Генитиви неких именица А деклинације су специфични: *pater familias*, стари генитив — (глава породице), док генитив множине мера, као нпр: **drachma** (драхма) или **amphora** (амфора) имају генитив на **-um**!

По **О деклинацији** све што у природи рађа је женског рода, а ту спадају и имена острва и градова.

- *Hic Rhodus, hic salta!*

Поред тога, имамо и следеће именице **женског рода**: *alvus*, (трбух), *humus* (земља, тле), *vannus* (вијача), именице грчког порекла: *atomus*, *dialectus*, *methodus*, *periodus*, *paragraphus*, *diphtongus*..., (*singularia tantum*) *virus* (отров), *vulgus* (народ, маса, светина), именице грчког порекла као *pelagus* (море).

Именица *locus* може бити средњег рода: **loca** *terrarum* (места на земљи) или мушког рода **loci** *librorum* (места у књигама).

Поред специфичности у роду, постоје специфичности и у облику, односно одступања при промени, као што смо већ имали код именице *deus* (в. О деклинација):

- 1) код властитих имена на **-aius**, **-eius**, **-ius** генитивски наставак се стапа са вокалом из основе, те имамо: *Gaius*, gen.: **Gai**, *Pompeius*, gen. **Pompei**
двојачко: *Vergilius*, gen.: *Vergilii*/ **Vergili**,
док вокатив тих именица — као и именица *filius* и *genius* — такође има овакав вокатив.
  - *Tu quoque, mi fili, Brute!*
  - **Quintili** *Vare, legiones redde!*
  - *Ma(g)ne Geni*, *cape tura!* *Tibul.* 3.11.
- 2) генитивски облик на **-um** уместо на **-orum** имају следеће именице:
  - мере (новчане и тежине): **nummus**, **denarius**, **sestertius**, **modius** и сложенице са *vir*: **decemvir**, **triumvir**;
  - у неким синтагмама именице **faber** и **socius**: *praefectus fabrum* (заповедник занатлија/ковача);

- **Praefectus socium** suas copias in castra ducit.
- понекад имена народа **Danaum** (Danaorum), **Argivum** (Argivorum).

У мешовитој деклинацији се као специфичност показује задржавање старих облика акузатива и аблатива једнине вокалских основа на **-im**, односно **-i** код следећих именица:

febris (грозница), **puppis** (бродска крма), **sitis** (жеђ), **tussis** (кашаљ), **turris** (кула, торањ), **securis** (секира), **vis**⁶⁵ (сила, моћ, снага), **Tiberis** (Тибар), **Neapolis** (Напуљ), итд., док **ignis** (ватра, огањ) има abl. sg.: igni!

- Mitto tibi navem prora puppique carentem⁶⁶.
- Ignem igni incitare.

Посебну основу имају следеће именице:

Iuppiter, Iovis – (Јупитер)
bos, bovis m/f. – говедо, крава
caro, carnis, f. – месо
iter, itineris, n. – пут
nix, nivis, f. – снег
senex, senis, m. – старац
vis f. основа: vir – сила, моћ, снага

	sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	pl.
N.	Bos	boves	caro		nix	
G.	Bovis	boum	carnis	carnium	nivis	nivium
D	Bovi	bobus/bubus				
Acc	Bovem	boves				
V	Bos	boves				
Abl.	Bove	bobus/bubus				

⁶⁵ Непотпуна именица: у једнини има само номинатив, акузатив и аблатив, а у множини је основа vir-.

⁶⁶ који је без.

	sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	sg.	pl.
N.	senex	senes	iter	itinerā	Iuppiter	vis	vires
G.	senis	senum	itineris	itinerum	Iovis		virium
D	seni	senibus	itiniri	itineribus	Iovi		
Acc			iter	itinerā	Iovem	vim	
V			iter	itinerā	Iuppiter		
Abl.			itinere	itineribus	Iove	vi	

- Quod licet Iovi, non licet bovi!
- Vim vi repellere licet.
- Vis comica.
- Vis legis.
- Vis moior.
- Pro corde.

Изузеци у роду су у следећим примерима:

- МУШКИ: axis (осовина), anguis (змија), amnis (река), collis (брдо, брег), crinis (коса), finis (крај), funis (уже, канап), fustis (батина), ignis (ватра), ensis (мач), fascis (свежањ), panis (хлеб), piscis (риба), mensis (месец), orbis (круг), paries, parietis (зид), cardo (стожер), ordo (ред), rugio (бодеж), scipio (штап), septentrio (север), as, assis (ас, римски новац), pes, pedis (стопа, стопало, корак), dens (зуб), fons (извор), mons (планина), sal (со), sol (сунце), grex, -gis (јато, стадо, рој, група);
- ЖЕНСКИ: arbor (дрво), cos (брус), dos (мираз);
- СРЕДЊИ: aes, aeris (бронза, мед), aequor (пучина), marmor (мермер, мрамор), ver, veris (пролеће), verber, verberis (бич), papaver, papaveris (мак), cadaver, cvadaveris (леш), iter, itineris (пут), vas, vasis (посуда), os, ossis (кост), os, oris (уста) cor, cordis (срце).

Вежба

Вежба; преведи и анализирај дате реченице.

1. Panem et circenses !
2. Axis mundi.
3. Sol omnibus lucet .
4. Theoria sine praxi sicut rota sine axi.
5. Finis coronat opus.

6. Una hirundo non facit ver !
7. Exegi monumentum aere perennius.
8. Nihil novi sub Sole.
9. Orbis terrarum.
10. Domi fuistis.
11. Rem tene, verba sequentur!

(У оквиру U и E деклинације урађени су примери и вежебе)

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст

Опис Катилининог карактера

L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic⁶⁷ ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere⁶⁸ ibique iuventutem suam exercuit.

Corpus patiens⁶⁹ inediae, algoris, vigiliae supra quam quoquam⁷⁰ credibile est. Animus audax, subdolus, varius, quous⁷¹ rei lubet⁷² simulator ac dissimulator, alieni appetens⁷³, sui profusus, ardens⁷⁴

---

⁶⁷ Датив. sg. показ. зам. hic, haec, hoc, ovaj, -a, -o.

⁶⁸ 3. лице pl. pef. gl esse.

⁶⁹ part. praes. act. patior 3. – трпети, који трпи, подноси.

⁷⁰ датив sg. архаични облик од cuiquam – икоме.

⁷¹ cuius, gen od qui, quae, quod.

⁷² Lube libet

⁷³ part. praes. act. appeto 3. – похлепан, лаком на.

⁷⁴ неумерен, part. praes. od aredo 2.

in cupiditatibus; satis eloquentiae, sapientiae parum. Vastus
animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebata.
Sall. Cat.

ДЕКЛИНАЦИЈА ГРЧКИХ ИМЕНИЦА

Римљани су релативно брзо дошли у додир са Грцима и од њих, културно много напреднијих, примили велики број грчких речи. На пример: theatrum – позориште; machina – машина; poeta – песник; thesaurus – благо. Посебно треба нагласити да се већина грчких речи деклинира по правилима латинских деклинација. Неке су од њих ипак у појединим падежима сачувале грчке наставке, понајвише у песништву (највероватније због метрике). Грчке наставке најчешће задржавају властита имена.

Прва деклинација

N.	musice ⁷⁵	музика	Aeneas ⁷⁶	Енеја	Orestes ⁷⁷	Орест
G.	musices		Aeneae		Orestae	
D.	musicae		Aeneae		Orestae	
Akuz.	Musicen		Aeneam (или -an)	Oresten		
V.	musice		Aenea		Orreste	
Abl.	musice ⁷⁸		Aenea		Oreste	

Друга деклинација⁷⁹

N.	Delos	Дел	Ilion	Илиј	Orpheus	Орфеј
G.	Deli		Ilii		Orpheos / Orphei	
D.	Delo		Ilio		Orpheo	
Akuz.	Delon		Ilion		Orphea / Orpheum	
V.	Dele		Ilion		Orpheu	
Abl.	Delo		Ilio		Orpheo	

⁷⁵ Као musice деклинирају се: grammaticae, rhetorice, Niobe, Calliope и др.

⁷⁶ Као Aeneas деклинирају се: Leonida, Eraminonda, Boreas (Бореј, северни ветар) и др.

⁷⁷ Као Orestes деклинирају се: Atrides – Атрид или Атрејев син, Anchises – Анхиз, Aeacides – Еакид или Еаков потомак, sophistes – софист и др.

⁷⁸ Без обзира на грчку деклинацију већина тих именица може имати и правилне латинске завршетке, на пример, musice и musica; Niobe и Nioba; Helene и Helena, rhetorice и rhetorica.

⁷⁹ Речи грчког порекла на -os и -on могу имати и правилну латинску деклинацију на -us и -um, нпр. Delus и Ilium.

Трећа деklinација⁸⁰

Једнакосложне именице на **-is** имају овакву деklinацију⁸¹:

N.	poesis	песништво
G.	poesis / poeseos	
D.	poesi	
Akuz.	poesim / poesin	
V.	poesis	
Abl.	poesi	

Једнакосложне именице на **-es** деklinирају се на следећи начин:

N.	Achilles	Ахил
G.	Achillis / Achilii	
D.	Achilli	
Akuz.	Achillem / Achillen	
V.	Achilles/Achille	
Abl.	Achille	

Анализирај и преведи дате реченице.

Multa in Aegypto mira sunt et artis et naturae opera. Inter ea quae manibus hominum facta sunt, eminent pyramides, quarum maxime sunt et celeberrime in monte sterili, inter Memphim oppidum et eam partem Aegypti quae Delta vocatur.

---

⁸⁰ Латински песници имали су нарочиту потребу да се угледају на своје грчке узор, па су њихова дела често имала грчке називе. Назив се наводи у грчком генитиву плурала на **-on** уз додатак **libri**. Овако то изгледа: Epigrammaton libri – књиге епиграма или Georgicon libri – књиге ратарских песама или Metamorphoseon libri – књиге преображаја.

⁸¹ Именице на **-is**, (ген. **-idis**) и на **-as** (ген. **-adis**) могу у генитиву сингулара уз латински завршетак имати и грчки **-idos**, **-ados**; Aeneis (Енеида), генитив: Aeneidis или Aeneidos; Palas (Палада), генитив: Palladis или Pallados,

ЗАМЕНИЦЕ

Заменице се посебно деклинирају, и делимично имају својства О и А деκлинације и мешовите деκлинације. Обично их делимо на:

1. ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ
2. ПОВРАТНУ ЗАМЕНИЦУ
3. ПРИСВОЈНЕ ЗАМЕНИЦЕ
4. ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ
5. ОДНОСНУ (релативну) ЗАМЕНИЦУ
6. УПИТНУ ЗАМЕНИЦУ
7. НЕОДРЕЂЕНЕ ЗАМЕНИЦЕ И СЛОЖЕНЕ НЕОДРЕЂЕНЕ ЗАМЕНИЦЕ
8. КОРАЛАТИВНЕ ЗАМЕНИЦЕ
9. ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ.

ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

	1. л. једине	1. л. множине
Н.	ego ја	nos ми
Г.	mei	nostri/nostrum
Д.	mihi	nobis
Ак.	me	nos
Аbl.	me, mecum	nobis, nobiscum

	2. л. једине	2. л. множине
Н.	tu ти	vos ви
Г.	tui	vestri/vestrum
Д.	tibi	vobis
Ак.	te	vos
	te, tecum	vobis, vobiscum

Личне заменице имају и функцију повратне заменице „себе, се”. Само 3. лице има посебну повратну заменицу:

Г.	sui
Д.	sibi
Ак.	se
Аbl.	se, secum

Преведи и анализирај дате реченице.

- Omina mea mecum porto. Све своје са собом носим.
- Sapiens omnia sua secum portat. Мудрац све своје са собом носи.
- Nosce te ipsum! Упознај себе самог.

ПРИСВОЈНЕ ЗАМЕНИЦЕ:

meus, mea, meum = мој, моја, моје / свој, -а, -е; voc/sg. mi! (мој)

tuus, tua, tuum = твој, твоја, твоје / свој, -а, -е;

noster, nostra, nostrum = наш, наша, наше / свој, -а, -е, -и

vester, vestra, vestrum = ваш, ваша, ваше / свој, -а, -е.

Присвојне заменице се мењају као придеви О и А деклинације на -us,-а,-um, тј. -er, -а,

-um, а имају и функцију присвојно-повратне заменице свој, -а, -е. Само 3. лице има засебну присвојно-повратну заменицу: (в. пример горе).

- **suus, sua, suum.**

- Показна заменица **is, ea, id** користи се као заменица за 3. лице – он, она, оно. Њен генитив такође има значење присвојне заменице за 3. лице, односно **његов, њен, његово** и у множини **њихов**.

	Sg.	Pl
Н.	is, ea, id	ei/ii/i, eae, ea
Г.	eius	eorum, earum, eorum
Д.	ei	eis/iis/is
Ак.	eum, eam, id	eos, eas, ea
	eo, ea, eo	eis/iis/is

- Videt **eius** amicum, non **suum**. Види његовог пријатеља, а не свог.

Задаци и вежба – превод оригиналног текста

Задаци

- ✓ Пронађите личне и присвојне заменице у латинском тексту
Оченаш.

Pater noster, qui es in cœlis;
sanctificatur⁸² nomen tuum:
Adveniat⁸³ regnum tuum;
fiat⁸⁴ voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.
Panem nostrum cotidianum da nobis hodie:
Et dimitte nobis debita nostra,
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris:
et ne nos inducas⁸⁵ in tentationem:
sed libera nos a malo.

Quia tuum est regnum, et potestas, et Gloria, in saecula. Amen!

Вежба

- ✓ Анализирај и преведи дате реченице:

1. Ubi tu Gaius, ego Gaia!
2. Tu quoque , mi fili, Brute!
3. Urbs nostra clara est.
4. Tua res agitur!
5. Hodie mihi, cras tibi!
6. Mihi mea, tibi tua placent.
7. Communis labor me et te et nos omnes delectat.
8. Omnia mea mecum porto.
9. Nosce te ipsum!
10. Mea parvitas.

---

⁸² Коњ. през. “нека се...”

⁸³ *Idem.*

⁸⁴ *Idem.*

⁸⁵ *Idem.*

11. Noli⁸⁶ turbare circulos meos!
12. Inter nos.
13. Homo faber suae fortunae est.
14. Sit vobis terra levis!

REQUIEM⁸⁷

Requiem aeternam dona eis, Domine.

Et lux perpetua luceat eis.

Te decet hymnus, Deus, in Sion,

Et tibi redde turvotum in Jerusalem

Exaudi orationem meam

Ad te omnis caro veniet.

Requiem aeternam dona defunctis, Domine.

Et lux perpetua luceat eis.

Requiem aeternam dona eis, Domine

Et lux perpetuaeis.

....

Domine, Jesu Christe, Rex gloriae,

libera animas omnium fidelium defunctorum

de poenis inferni

et de profundo lacu.

Libera eas de ore leonis

ne absorbeat eastartarus,

---

⁸⁶ немој! не+инф.

⁸⁷Реквијем у д-молу, К. 626, је миса задушница коју је компоновао Волфганг Амадеус Моцарт (1756–1791). Реквијем је стваран у Бечу крајем 1791. године, али је остао недовршен због његове смрти 5. децембра исте године. Музичку композицију прате речи на латинском језику који је био језик образовања, учености, науке и администрације у тадашњој Аустрији.

ne cadant in obscurum;
Sed signifer sanctus Michael
repraesentet eas in lucem sanctam,
Quam olim Abrahae promisisti
et semini eius.

ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ

Показне заменице показују однос (физичке или мисаоне) удаљености лица или објеката од говорника. Најближи однос показује заменица **hic, haec, hoc = овај, ова, ово**. Она се мења на исти начин као и остале показне заменице, с тим што још добија и енклитику -с на крају у свим падежима једнине осим у генитиву, а у множини остаје само у средњем роду номинатива и акузатива. Уколико су одређено лице или предмет већ раније споменути, користи се заменица **iste, ista, istud**⁸⁸ = **тај, та, то**, а уколико је неко или нешто физички или мисаоно удаљен, користимо заменицу **ille, illa, illud = онај, она, оно** (од које је настао члан у романским језицима). Поред ове заменице, и поменути **is, ea, id** има исто значење и користи се као лична заменица за 3. лице. Ту су још и заменице **ipse, ipsa, ipsum = сам, сама, само** и заменица сложена од **is, ea, id** и суфикса **-dem, idem, eadem, idem = исти, иста, исто**, при чему се први део мења као заменица, а суфикс остаје непромењен. То утиче на гласовне промене у додиру са неким облицима заменице **is, ea, id**:

	Sg			Pl		
N	hic	haec	hoc	hi	hae	haec
G	huius			horum	harum	horum
D.	huic			his		
Ak.	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
	hoc	hac	hoc	his		

	Sg			Pl		
N	iste/ille	ista/illa	istud/illud	isti/illi	istae/illae	ista/illa
G	istius/illius			istorum/illorum	istarum/illarum	istorum/illorum
D.	isti/illi			istis/illis		
Ak.	istum/illum	istam/illam	istud/illud	istos/illos	istas/illas	ista/illa
	isto/illo	ista/illa	isto/illo	istis/illis		
	Sg			Pl		
N	ipse	ipsa	ipsum			
G	ipsius				ipsarum	
D.						
Ak.		ipsam	ipsum			
				ipsis		

⁸⁸ Уместо средњег рода на -um стоји -ud.

Допуни одговарајућим облицима показне замениц табелу ipse, ipsa ipsumизнад

	Једнина			Множина		
	is+dem, ea+dem, id+dem					
N	idem	eadem	idem	eidem/iidem	eaedem	eadem
G	eiusdem			eorundem	earundem	eorundem
Д.	eidem			eisdem/iisdem/isdem		
Ак.	eundem ⁸⁹	eandem	idem	eosdem	easdem	eadem
	eodem	eadem	eodem	eisdem/iisdem/isdem		

Превод оригиналног текста

- Вежба; преведи и анализирај оригинални текст

Cicero, In Catilinam, or., 1.

Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora voltusque moverunt? Patere tua consilia non sentis, constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? [2] O tempora, o mores! Senatus haec intellegit. Consul videt; hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum. Nos autem fortes viri satis facere rei publicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem, quam tu in nos [omnes iam diu] machinaris..

⁸⁹ eum+dem eundem

ОДНОСНА (РЕЛАТИВНА) ЗАМЕНИЦА QUI QUAE QUOD = КОЈИ, КОЈА, КОЈЕ

	Sg			Pl		
N	qui	quae	quod	qui	quae	quae
G	cuius (од кога, чега, чији)			quorum	quarum	quorum
D.	cui			quibus (quis)		
Ак.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
	quo	qua	quo	quibus (quis)		

Односна заменица може постати и упитна заменица придевског типа **који?, која?, које?** или **какав, -а, -о?**, а када се на налази на почетку реченице преводи се као „онај који”.

УПИТНА **quis?** живи род; **quid?** неживи род = ко? шта?

НЕОДРЕЂЕНА ЗАМЕНИЦА **nemo** живи род; **nihil** неживи род = нико, ништа.

	quis? quid?		nemo, nihil	
N	quis	quid	nemo	nihil
G	cuius		nullius ⁹⁰	
D	cui		nemini	nulli
Ак	quem	quid	neminem	nihil
	quo	qua re	nullo	nulla re/nihilo

Када се упитна или односна заменица здруже са префиксима и суфиксима или пак другим заменицама мења се значење и она постаје **неодређена заменица** (именичког или придевског облика). Тада се мења само основна заменица, а префикс или суфикс остају непромењени.

⁹⁰ Подразумева се именица res: nullius rei, dat. nulli rei. Nullus, a um је придевска заменица.

Именички облик неодређене заменице:

	<u>aliquis</u> <u>aliquid</u> неко, нешто	
N	aliquis	aliquid
G	alicuius	
D	alicui	
Ak	aliquem	aliquid
	aliquo	aliqua re

Придевски облик неодређене заменице „неки, нека, неко”

	Sg			Pl		
N	aliqui	aliquae	aliquod	aliqui	aliquae	aliquae
G	alicuius			aliquorum	aliquarum	aliquorum
Д.	alicui			aliquibus		
Ак.	aliquem	aliquam	aliquod	aliquos	aliquas	aliquae
	aliquo	aliqua	aliquo	aliquibus		

Сходно овоме променити и следеће неодређене замнице и одредити именички и придесвски облик:

quidam, quiddam = неко, нешто

quidam, quaedam, quoddam, gen cuiusdam...= неки, -а, -о

quilibet, quidlibet = ма ко, ма шта

quilibet, quaelibet, quodlibet = ма који, ма која, ма које

quispiam quidpiam,

quispiam, quaeipiam quodpiam gen. cuiuspe = ко год, који год

quisquis, quidquid,

quisquam, quidquam/quiscquam = ико, ишта / икоји, -а, -е

quisque quidque = свако, свашта

quique, quaeque, quodque = сваки, -а, -о

quīvis, quīdvis = ко год, шта год

quīvis, quāevis, quōdvis = који, -а, -е год итд.

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ (ЗАМЕНИЧКИ ПРИДЕВИ)

Ови придеви имају заменичке облике генитива и датива једине на -ius, тј. -i, а мењају се у осталим облицима по О и А деклинацији:

- unus, una, unum = један, једини
- nullus, nulla, nullum = ниједан
- ullus, ulla, ullum = иједан, ико
- solus, sola, solum = сам, једини
- totus, tota, totum = читав, цео
- alius, alia, aliud = други (од више), туђ
- alter, altera, alterum = други од двојице/две/двоје
- uter, utra, utrum = који од двојице/две/двоје
- neuter, neutra, neutrum = ни један ни други, нико од двојице/две/двоје
- uterque, utraque, utrumque = један и други

Вежба

✓ Анализирај и преведи следеће реченице:

1. Qui tacet consentire videtur.
2. Dabit deus his quoque finem.
3. Hoc signo vinces.
4. Cuius regio, eius religio.
5. Eius est nolle qui potest velle.
6. Si duo faciunt idem, non est idem.
7. Quidquid id est timeo Danaos et dona ferentes.
8. Amicus omnibus, amicus nemini.
9. Quod licet Iovi, non licet bovi!
10. Sibi parat malum qui alteri parat.
11. Quis pauper? Avarus. Quis dives? Qui nihil cupit.

12. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.
13. Ex nihilo nihil.
14. Utrumque vitium est et omnibus credere et nulli.
15. Eorum nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant .
16. Nullius carmina pulchriora sunt quam Homeri.
17. Alter alterius auxilio eget.
18. Utrius fortitudo maior fuit Hanibalis an Scipionis? Nescio, nam uterque fortissimus fuit.
19. Čiji je sin Hektor?
20. Alienum nobis, nostrum pius allis placet.

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст

Caesaris *Commentarii de bello Gallico*

Gallia est omnis divisa⁹¹ in partes tres, quarum unam (sc. partem) incolunt Belgae, aliam (sc. partem) Aquitani, tertiam (sc. partem) qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi⁹² sunt Belgae, propterea quod⁹³ a cultu atque humanitate provinciae longissime⁹⁴ absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos⁹⁵ pertinent important, proximique⁹⁶ sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa⁹⁷ Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum⁹⁸ aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus

⁹¹ Divisa est, 3. l. pas perf. divido 3.

⁹² Суперлатив **of** fortis, e.

⁹³ Узрочни везници “јер, пошто, будући да”.

⁹⁴ Суперлатив прилога.

⁹⁵ Замена герунда герундивом „за смекшавање духа”, за дегенерацију.

⁹⁶ Суперлатив од *prope*.

⁹⁷ Са тог разлога, зато.

⁹⁸ Тиме што, cum explicativum.

Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur⁹⁹, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem¹⁰⁰. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani quae est ad Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis¹⁰¹ et septentriones.

Caes. *Bell. Gall.* 1.1-7.¹⁰²

---

⁹⁹ Депонентни глагол. *oriōr*

¹⁰⁰ *Sol oriens* „исток”, тамо где се Сунце рађа.

¹⁰¹ Запад, где Сунце нестаје, пада.

¹⁰² Међународна скраћеница за аутора Цезар, *delo Commentarii de bello Gallico*, књига Прва, одељак од 1 до 7.

КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА

Придеви разликују три степена поређења: **позитив, компаратив и суперлатив.**

Позитив је основни облик придева и показује нечије својство. У латинском придеве делимо на следеће групе:

- придеви О и А деклинације:
  - carus, a, um – мио, драг
  - pulcher, chra, chrum – леп
  - bonus, a, um – добар, честит
  - idoneus, a, um – пријатан

- придеви вокалских и консонантских основа мешовите деклинације:
  - acer, acris, acre – оштар, жесток, љут, -а, -о
  - utilis, utile –користан
  - felix – срећан
  - vetus – стар

Компаратив, виши степен поређења, гради се помоћу суфикса **-ior, -ius**, који се додаје на основу придева и деклинира се по консонантским основама мешовите деклинације:

Sg.	Pl.
carior, carius	carior-es, carior-a
carior-is	carior-um
carior-i	carior-ibus
carior-em carius	carior-es, carior-a
carior, carius	carior-es, carior-a
carior-e	carior-ibus
Променили и остале придеве из доњих табела!	

Суперлатив, највиши степен поређења, за највећи број придева градиво помоћу суфикса **-issimus, a, um**, који се додају на основу придева

мушког рода (gen/sg), док се суфикс **-rimus, a, um** додаје придевима чији се мушки род завршава на -er, без обзира на деклинацију и то директно на номинатив мушког рода.

Шест придева мешовите деклинације на **-is, -e**:

- facilis, e
- difficilis, e
- similis, e
- dissimilis, e
- humilis, e
- gracilis, e

добиају у суперлативу завршетак на **-limus, a, um** који се додаје основи придева. Мањи број придева на -eus/uus/ius гради **описну компарацију** помоћу прилога **magis + позитив** за компаратив, **maxime + позитив** за суперлатив.¹⁰³

Пет придева О и А деклинације позајмљује облике других основа у тзв. **суплетивној компарацији** (в. табелу 2):

1. Компарација на **-ior-ius / issimus, a, um, rimus, limus, magi&maxime**:

КОМПАРАТИВ		СУПЕРЛАТИВ		
m./f.	n.	m.	f.	n.
carior, carius		carissimus,a,um		
acrior, acrius		acerrimus,a,um		
pulchrior, pulcherius		pulcherrimus,a,um		
utilior, utilius		utilissimus,a,um		
felicior, felicius		felicissimus,a,um		
magis idoneus,a,um		maxime idoneus,a,um		
vetustior, veturstius ¹⁰⁴		veterrimus		
facilior, facilius		facillimus,a,um		
difficilior, difficilius		difficillimus,a,um		
similior, similius		simillimus,a,um		
dissimilior, dissimilius		dissimillimus,a,um		
humilior, humilius		humillimus,a,um		
gracilior, gracilius		gracillimus,a,um		

¹⁰³ Као и следећи придеви: **inops**, inopis (оскудан, без средстава), **frugifer** (плодан, плононосан), **mirus** (чудан, чудноват), **sedulus** (марљив, вредан).

¹⁰⁴ Још неки придеви попут овог за компаратив користе основу синонимног придева: **novus: recentior: novissimus; sacer: sanctior: sacerrimus; fidus: fidelior: fidissimus**.

СУПЛЕТИВНА КОМПАРАЦИЈА

	КОМПАРАТИВ		СУПЕРЛАТИВ		
	m./f.	n.	m.	f.	n.
bonus,a,um	melior, melius		optimus,a,um		
malus,a,um	peior, peius		pessimus,a,um		
magnus,a,um	maior, maius		maximus,a,um		
parvus, a, um	minor, minus		minimus,a,um		
multus,a,um	Sg. /-(m&), plus (n) Pl. plures, plura		plurimus,a,um		

Уз компаратив може стајати тзв. аблатив поређења или пак поређење са quam (него). У том случају поређене појаве или ствари су у истом падежу.

- Achilles citior Hectore. Ахилеј је бржи од Хектора.
- Achilles citior quam Hector. Ахилеј је бржи него Хектор.

Уз суперлатив стоји **партитивни** генитив, који из целине одваја неког или нешто. У случају да је поређење апсолутно, суперлатив стоји самостално и назива се **елативни суперлатив**. Не преводи се префиксом нај- већ најчешће уз помоћ прилога, веома, изузетно и сл.

Vergilius optimus **omnium Romanorum poetarum**.

Homerus clarissimus poeta est.

Задатак

- ✓ Допуните значења у табели.

Придеви са два суперлатива

	КОМПАРАТИВ		СУПЕРЛАТИВ		
	m./f.	n.	m.	f.	n.
superus, a, um (горњи)	superior, superius		supremus, a, um/summus, a, um		
inferus, a, um (доњи)	inferior, inferius		infimus, a, um/ immus, a, um		
exterus, a, um (спољни)	exterior, exterius		extremus, a, um/ extimus, a, um		
posterus, a, um (следећи)	posterior, posterius		postremus, a, um/ psotumus, a, um		

НЕПОТПУНА КОМПАРАЦИЈА

Неки прилози граде компарацију придева

ПРЕДЛОГ	КОМПАРАТИВ	СУПЕРЛАТИВ
prope (близу)	propior, proprius (ближи)	proximus, a, um (најближи)
pro (ис/пред)	prior, prius (први од двојице/две)	primus, a, um (први од више њих)
de (ниже од)	deterior, deterius (гори)	detrerrimus, a, um (најгори, последњи)
intra (унутар)	interior, interius (унутрашњи)	intimus, a, um (најунутрашњији-присан)
citra (с ове стране)	citerior, citerius (овострани)	citimus, a, um (најближи с ове стране)
ultra (с оне стране)	ulterior, ulterius (оностранији)	ultimus, a, um, крајњи, последњи

Вежба

Вежба; преведи и анализирај дате реченице.

1. Exempla utiliora quam praecepta (sunt).
2. Sonus rapidus, lux rapidior, mens rapidissima.
3. Catō Cicerōne ēloquentior.
4. Periclis temporibus Athenae pulcherrimis monumentis ornatae erant.
5. Antiquis temporibus nulla natio plura bella gessit quam populus Romanus.
6. Regere rem publicam difficillima ars est.
7. Optimus magister usus (est).
8. Ultima Thule.
9. Pax optima rerum.
10. Minima de malis.
11. Ultimus rex Romanorum Tarquinius Superbus fuit.
12. Tunica propior pallio.
13. Tua res agitur paries cum proximus ardet. Hor. Ep. 1.18.84
14. Iupiter Optimus et Maximus appellatur.
15. Sirmium Pannoniae Inferioris urbs erat.
16. Quid nōbīs duōbus labōriōsius est? (Cic. Mil. 5)
17. Servitus peior morte.
18. Sol multo maior quam terra.

19. Pessimi inimici laudantes sunt.
20. Vīlius argentum est aurō, virtūtibus aurum. (Hor. *Ep.* 1.1.52)
21. Hunc (sc. Catillinam) post dominationem L. Sullae lubido maxuma¹⁰⁵ invaserat rei publicae capiundae. Sall. Cat.
22. Ferrum hominibus magis necessarium argento auroque.
23. Concorida parvae res crescent, discordia maximae dilabuntur.
24. Remus prior vidit sex vultures, sed simulac hoc nuntiatum est, duplex numerus Romulo se ostendit.
25. *Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,*
  - a. contactum nullis ante cupidinibus.
  - b. ...ultima talis erit quae mea prima fides. (Proptert.)
26. Tempus tē citius quam ōrātiō dēficerit. (Cic. *Rosc. Am.* 89)
27. Cur olīvum sanguine_cautius vītāt? (Hor. *Od.* 1.8.9)

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст

CIC. *In Verrem.* 2.3-4.

C. Heius est Mamertinus. Omnes hoc mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedunt omnibus rebus illa in civitate ornatissimus. Huius domus est vel optima Messanae, notissima... quidem certe et nostris hominibus apertissima maximeque hospitalis. Ea domus ante istius adventum ornata sic fuit ut urbi quoque esset ornamento; nam ipsa Messana, quae situ moenibus portuque ornata sit, ab his rebus quibus iste delectatur sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus a maioribus traditum perantiquum, in quo signa pulcherrima quattuor summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et intellegendum, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent, unum Cupidinis marmoreum Praxiteli; nimirum didici etiam, dum in istum inquiero, artificum nomina. Idem, opinor, artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespieae visuntur; nam alia visendi causa nulla est.

---

¹⁰⁵ arh. maxima.

ФУТУР ДРУГИ И ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ АКТИВНИ

Активни облици футура другог, као и плусквамперфекта (рqr) граде се од **перфекатске основе и карактеристичних завршетака**:

футур 2		рqr	
-ero	-erimus	-eram	-eramus
-eris	-eritis	-eras	-eratis
-erit	-erint	-erat	-erant

Ова времена се обично користе у сложеним реченицама и показују однос радњи с обзиром на неки други глагол у реченици или однос према претходном казивању. Морфолошки облици су готово исти облицима глагола *бити* у футуру 1 и имперфекту. Обично – осим када стоје апсолутно – преводе се свршеним глаголским облицима будем... или био..., на шта указује сама перфекатска основа. Када стоје апсолутно обично се преводе свршеним футурским или перфекатским глаголима.

На пример:

amavi   delevi   legi   feci   audivi

amavero, amaveris.... (будем заволео, -ла / апс. заволећу...)

amaveram, amaveras... (био сам / бејах заволео, -ла / заволео, -ла сам)

delevero, deleveris... (будем разорио, -ла...)

deleveram, deleveras... (бејах разорио, ла...)

Анализирај и преведи реченице:

Psittacus avolavit quia aliquis fenestram **aperuerat**.

Si aliquis fenestram **aperuerit**, psittacus avolabit.

Si **fueris** Romae, Romano vivito more,

si **fueris** alibi, vivito sicut ibi!

Превод оригиналног текста

➤ Анализирај и преведи оригинални текст.

Амијан Марцелин¹⁰⁶, *Res Gestae*, XXII

Јулијанов долазак на власт

Eique tandem aruspinae peritus Aprunculis Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiavit eventus inspectu iecoris, ut¹⁰⁷ aiebat ipse, praedoctus quod operimento duplici viderat tectum cumque ille timeret¹⁰⁸ ne¹⁰⁹ cupiditati suae congruentia fingerentur¹¹⁰, atque ideo maestus, omen multo praesentius ipse conspexit, quod excessum Constanti clare monstrabat. Eodem enim puncto quo idem obierat in Cilicia, lapso milite qui se inessurum equo dextra manu erexit, humique prostrato exclamavit ilico audientibus multis cecidisse¹¹¹ qui eum ad culmen extulerat celsum.

Inter quae tam suspensa advenere subito missi ad eum legati Theolaifus atque Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque quod eum voce suprema successorem suae fecerit potestatis. Qua re cognita¹¹² post exemptos periculorum aestus et bellicarum sollicitudinum turbas in inensum elatus¹¹³, iamque vaticiniis credens et celeritatem negotiis suis aliquotiens profuisse expertus, edixit iter in Thracias, motisque propere signis emensa declivitate Succorum Philippopolim petit, Eumolpiada¹¹⁴ veterem, alacri gradu, sequentibus quos¹¹⁵ duxerat cunctis.

Amm. Marc. 22.1 et 2.

---

¹⁰⁶ *Ammianus Marcellinus* био је римски официр хеленског порекла. Његове делимично сачуване *Res Gestae* представљају најзнаменитије дело римске историографије после Тацита и последње велико дело античке историографије.

¹⁰⁷ везник „како”.

¹⁰⁸ Coni. imperf. + cum

¹⁰⁹ ne = да не, уз глагол бојазни.

¹¹⁰ coni. imperf.

¹¹¹ Inf. perf. act-.

¹¹² Abl. Abs..

¹¹³ part. perf. pass. efferro, efferre.

¹¹⁴ acc. Graec.

¹¹⁵ acc.pl. qui, quae, quod.

СЛОЖЕНА ПЕРФЕКАТСКА ВРЕМЕНА:

ПАСИВНИ ПЕРФЕКАТ, ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ И ФУТУР 2

Пасивни облици перфекта, плусквамперфекта и футура 2 граде се сложено помоћу:

ПАРТИЦИПА ПЕРФЕКТА ПАСИВА (у сва три рода) и глагола *esse* (у различитим временима)

amo 1. amavi **AMATUM** —→ amatus, a, um
 deleo 2. delevi **DELETUM** → deletus, a, um
 lego 3. legi **LECTUM** —→ lectus, a, um
 facio 3. feci **FACTUM** —→ factus, a, um
 punio 4. punivi **PUNITUM** → punitus, a, um

Liber lectus est. Poema lectum erat. Imago facta erit.

Libri lecti sunt. Poemata lecta erant. Imagines factae erunt.

пасивни перфекат		пасивни плусквамперфекат		пасивни футур 2	
amatus,a,um sum	amati,ae,a sumus	lectus,a,um eram	lecti,ae,a eramus	factus,a,um ero	facti,ae,a erimus
es	estis	eras	eratis	eris	eritis
est	sunt	erat	erant	erit	erunt

➤ Анализирај и преведи оригинални текст

Јулије Фронтин, *Strategemata* 1.20

Опис Спартакове вештине

Spartacus fossam, qua erat a M. Crasso circumdatus, caesis captivorum pecorumque corporibus noctu replevit et supergressus est. Idem, in Vesuvio obsessus ea parte, qua mons asperimus erat ideoque incustoditus, ex vimine silvestri catenas conseruit; quibus demissus non solum evasit, verum etiam ex alio latere Clodium ita terruit, ut aliquot cohortes gladiatoribus quattuor et septuaginta cesserint.

ДЕПОНЕНТНИ И СЕМИДЕПОНЕНТНИ ГЛАГОЛИ

Са овом врстом непотпуних глагола сретали смо се приликом превођења.

Депонентни глаголи су „одложили” (депоновали) своје активне облике, а пасивне облике користе као актив. Од облика актива су ипак задржали само партицип презента и футура, као и инфинитив футура. Неки од ових глагола партицип перфекта пасивног користе с активним значењем, док гл. имена партицип пас. перфекта и герунд и герундив остају у пасивном значењу.

Семидепонентни глаголи задржали су активне презентске облике, док су пасивна перфекатска времена у пасиву с активним значењем.

Ево како се наводе:

<i>1. l. praes.</i>	<i>infinitiv</i>	<i>1. l. perf.</i>
hortor	hortari (1)	hortatus sum
vereor	vereri (2)	veritus sum
nascor	nasci (3)	natus sum
morior	mori (3)	mortuus sum
orior	oriri (4)	ortus sum
audeo	audere 2.	ausus sum
confido	confidere 3.	confisus sum

Вежба

- Вежба; дате глаголе конјунгирај кроз сва времена и преведи
- sequor 3. secutus sum
  - gaudeo 2. gavisus sum
  - colloquor 3. collocutus sum
  - coorior 4. coortus sum
  - utor 3. usus sum
  - confiteor 2. confessus sum
  - patior 3. passus sum
  - gaudeo 2. gavisus sum

ПОДСЕТНИК

ПАДЕЖ:	<u>A</u> <i>a, ae</i> f.(m)	<u>O</u> <i>us, i</i> m. <i>er, i</i> m. <i>um, i</i> n.	<u>III</u> <i>/, is</i> m, f, n	<u>U</u> <i>us, us</i> m. <i>u, us</i> n.	<u>E</u> <i>es, ei</i> f.
acc/sg	aM	uM	eM	uM	eM
acc/pl.	aS	oS	eS	uS	eS
gen/pl	arum	orum	um/ium	uum	erum
abl/sg. као назив декл.	a	o	e/i	u	e
dat/abl pl.	is	is	ibus	ibus	ebus

Лични глаголски наставци

m	mus	r	mur
s	tis	ris	mini
t	nt	tur	ntur

Инд. през. акт *нас.* *Конј. през. акт*

нас.

o	(i)mus	or	(i)mur	e/am	e/amus	e/ar
e/amur						
(i)s	(i)tis	(e)ris	(i)mini	e/as	e/atis	e/aris
e/amini						
(i)t	(u)nt	(i)tur	(u)ntur	e/at	e/ant	e/atur
e/antur						

Инд. имперф. акт. *нас.* *Конј.*

имперф. акт. *нас.*

(e)bam	(e)bamus	(e)bar	(e)bamur	inf. prez. akt.+m	mus
r	mur				
(e)bas	(e)batis	(e)baris	(e)bamini		s tis
ris	mini				
(e)bat	(e)bant	(e)batur	(e)bantur		t nt
tur	ntur				

Инд. фут. 1. акт. *нас. (I, II)* *(III, IV)*

bo	bimus	bor	bimur	am	emus	ar	emur
bis	bitis	beris	bimini	es	etis	eris	emimi
bit	bunt	bitur	buntur	et	ent	etur	entur

Парт. през. акт. *Герундије*

(e)ns, (e)ntis (e)ndus, a, um

Инд. акт. перф. *Конј. акт. перф.*

i	imus	erim	erimus

isti	istis	eris	eritis
it	erunt/ere	erit	erint

Инд. плусквперф. акт. Конј. плусквмперф. акт.

eram	eramus	issem	issemus
eras	eratis	isses	issetis
erat	erant	isset	issent

Инд. фут.2. акт.

основа:

ero	erimus
us, a, um	
eris	eritis
-um	
erit	erint
urus, a, um	

Партци.

part. pas. perf. -

supin

part. akt. fut. -

Инд. перф. пас.

Конј. перф. пас.

-us,a,um sum	-i, ae, a sumus	-us,a,um sim	-i, ae, a simus
es	estis	sis	sitis
est	sunt	sit	sint

Инд. плусквперф. пас.

Конј. плускперф. пас.

-us, a, um eram	-i, ae, a eramus	-us,a,um essem	-i, ae, a essemus
eras	eratis	esses	essetis
erat	erant	esset	essent

Инд. фут. 2. пас.

-us, a, um ero	-i, ae, a erimus
eris	eritis
erit	erunt

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст
Gesta Romanorum

У зборнику од 240 прича, анегдота и легенди из 13. века под називом ***Gesta Romanorum*** (*Римски подвизи*), под бројем 195 сачувана је прича о Девојци витезу и трговцу. Ову причу је обрадио Шекспир у својој драми *Млетачки трговац*, а у балканској традицији позната је као *Драм језика*, тј. прича о Омару и Мериму.¹¹⁶ Овај зборник – веома популаран у средњем веку и почетком новог века – о чему сведоче бројни рукописи, писан је на латинском, тадашњем заједничком језику Европе. Сам назив често је доводио у заблуду, да би реч могла бити о причама из античког Рима. С обзиром на чињеницу да је Источно римско царство (Византија) било познато као Рим, као и далматинске области, у којима је живело бројно романизовано становништво, није необично да неки стручњаци сматрају да је ова збирка потекла баш из ових крајева. На то нас упућује право исходиште занимљивих и поучних прича из далеке прошлости до тадашње садашњости. Све приче имају поуку, тј. (*exempla*) а обрађују различите теме – од античких, библијских и средњовековних. Управо нам његов дидактички карактер указује да је зборник настао у монашкој средини и да се анегдоте интерпретирају алегоријски. Неки научници (Џефри Хоуп) чак сматрају да је служио западним проповедницима као приручних поука. У времену хуманизма и ренесансе зборник је преведен на националне језике, француски, енглески и холандски. Због своје парадигматичности чувени Бокачо, Шекспир и други аутори црпили су из ове књиге грађу и мотиве за своја књижевна дела.

Прича о девојци, витезу и трговцу, пример из средњовековног књижевног латинитета

Lucius in Roma regnavit prudens valde; qui habebat filiam pulcherrimam, quam multum dilexit. Erat quidam miles in curia, qui puellam miro modo dilexit, et cum eam solam vidisset, ait ei: "Carissima, miro modo te diligo. Quid tibi dabo, quod possum una nocte tecum dormire?" Quae ait: "Mille marcas florenas."

¹¹⁶ Снежана Вукадиновић, *Прича о девојци, витезу и трговцу: латинска, енглеска и балканска традиција*, у: Снежана Гудурић (ур.), *Језици и културе у времену и простору* 6, Нови Сад: Филозофски факултет, 2017, стр. 45–56.

Ait miles: "Quid tibi dabo, ut secunda vice possum tecum dormire?" Quae ait: "Tantum sicut prius." Ille vero concessit.

Cum vero nox adesset, miles lectum intravit et statim dormivit et per omnia fecit sicut prius. Miles vero ultra quam credi potest dolens dixit puellae: "Dic mihi, bona puella, quomodo tecum dormiam tertia nocte!" Quae ait: "Certe pro mille marcis florenis." Ille assensit. Miles intra se cogitabat: "Primo perdidi mille marcas florenas, secundo terras meas obligavi pro aliis milibus, iam vero oportet me acquirere per aliquam viam, si debeo habere puellam."

Perrexit ad quandam civitatem et obviavit uni mercatori et ait ei: "Domine, potes mihi mille marcis florenis commodare in necessitate?" Qui ait: "Quam securitatem mihi praestabis?" Et ille: "Quidquid vis." Cui mercator: "Volo, ut chartam de proprio sanguine tuo facias sub tuo sigillo, quod, si unum diem constitutum inter nos frangas, sine condicione potestatem habeam tantum de carnibus tuis scindere ac a corpore vellere, ubicumque mihi placeat in tuo corpore, ita tamen, quod carnes tuae pecuniam meam ponderent." At ille: "Mihi bene placet." Statim fecit sibi chartam de proprio sanguine suo sigillatam cum suo sigillo. Hoc facto tradidit mercatori chartam et recepit pecuniam.

Miles cum pecuniam accepisset, intra se cogitabat: "Si illam pecuniam perdidero sicut priorem, ero pauper perpetuo."

Perrexit ad quandam philosophum et ait ei: "Bone magister, tibi habeo secretum pandere quoddam, et filiam imperatoris diligo et cum ea conveni, ut mecum una nocte dormiret pro mille marcis florenis. Et prima nocte et secunda dormivi et sic voluntatem in nullo implevi. Iam pecuniam a quodam mercatore mutuavi et, si illam sicut prius perdidero, confusus sum ego. Iam ad te veni, ut sciam, quomodo possim me ipsum salvare a dormitione, ne tam leviter amittam, quod tam care mutuavi."

Ait philosophus: "Inter coopertorium puellae et lintheamen, dico tibi, iacet una charta habens illam virtutem, quod, quicumque intrat lectum, statim oppressus sit somno, donec a puella excitetur. De hoc sum expertus, quia chartam ordinavi. Sed dicam tibi, quomodo habeas puellam. Antequam ascendas lectum, chartam diligenter quaeras private, et cum inveneris, longe a lecto proicias et tunc audacter intra et voluptatem tuam obtinebis."

Miles vero perrexit ad puellam, tradidit ei pecuniam. Cum vero nox adesset, miles vestimenta deposuit et, antequam lectum ascenderit, inter coopertorium et lintheamen chartam invenit, quam longe a lecto proiecit. Hoc facto lectum ascendit et se finxit dormire.

Puella vero simili modo vestimenta deposuit et ignorans, quod charta fuisset ablata. Statim autem cum lectum ascendisset, miles manum ad eam posuit. Puella autem ait: "O domine, decepta sum, totam pecuniam, quam mihi dedisti, tibi reddam, et me illaesam permittas abire!" Qui ait: "In vanum loqueris." Quae ait: "Tibi pecuniam duplicabo." Ait miles: "Et si imperium patris tui mihi dares, tibi non concedam." Fecit cum ea voluntatem suam.

Statim conglutinata est anima puellae cum eo et ultra modum eum dilexit, miles vero in tantum eam adamavit, quod transiit unam quindenam ultra diem constitutum inter illum et mercatorem et tradidit oblivioni, quomodo mercatori esset obligatus.

Cum autem semel in lecto suo iacuisset, ad memoriam reduxit, quomodo mercatori obligatus esset. Suspiria, gemitus et fletus misit. Audiens haec puella ait: "O domine, quid est tibi? Cur tantum affligitur anima tua?" Qui ait: "Heu mihi, tantum te dilexi, quod pro tuo amore filius mortis sum!" At illa: "Dic, quomodo!"

Respondit miles: "Obligatus sum uni mercatori in tali forma: Defecit mihi pecunia, ut tibi solverem, mutuavi ab uno mercatore mille marcas auri, ita quod, si non solverem die assignata, ipse potestatem haberet, ubicumque vellet, in toto corpore meo tantum pondus de carnibus meis abscidere. Quindena iam transiit de conventionem, propter nimium amorem, quem habeo ad te, oblitus fui et haec est causa doloris mei." At illa: "Noli tantum contristari, ad illum perge et pecuniam eius ei duplica! Si vero ei non placuerit, quaere, quidquid ei placeat, et hoc ego tibi dabo."

Miles hoc audiens ad mercatorem perrexit et eum satis honorifice salutavit dixitque ei: "Domine, diem meum non tenui, igitur graviter deliqui et pro delicto tibi pecuniam duplicabo." Ait mercator: "Carissime, scire debes, quod conventionem meam servare volo, quam per litteras es mihi obligatus." Qui ait: "Si ergo ad hoc non vis assentire, pete a me, quantum volueris, et obtinebis." Ait mercator: "Quid verba multiplicias? Iam dixi tibi, crede mihi, conventionem ascriptam inter nos habere volo." Statim fecit eum capi et ad iudicium duci. Lex autem erat, quod, sicut homo voluntarie se obligaret, ita et iudicium reciperet.

Interim puella exploratores habebat, quomodo de amasio suo tractaretur. Exploratores revertentes nuntiaverunt ei, quod ad iudicium ductus fuerit. Puella hoc audiens ait intra se: "Si ille morietur, ego ero rea; non fiet ita." Statim crines capitis sui perscidit ad modum viri, vestes mulieris mutavit et sicut vir per omnia se praeparavit ascendensque dextrarium ad iudicium equitavit. Cum autem iudex eam vidisset, notitiam eius in nullo habebat, quia credebatur eam esse virum. Et dixit ei: "Carissime, unde venis?" Quae ait: "De partibus marinis venio a causa, per istam civitatem transitum feci et a viris fide dignis audivi, quod quidam miles hic inter vos

per quendam mercatorem male sit tractatus, et ideo iudicium intravi, ut militem a morte liberarem."

Ait iudex: "Carissime, illum iuvare non potes, quia lex huius regni dictat, quod, sicut homo se voluntarie obligaverit, sic sine contradictione iudicium recipiat, si conventionem non impleverit. Miles iste convenit cum mercatore illo pro quadam summa pecuniae, quod, si non solveret die statuto, habeat potestatem plenariam in toto corpore, ubicumque ei placuerit, tantum pondus, quantum sit de pecunia, abscidere, et ideo hoc nullo modo potest fieri, nisi occidatur."

At illa: "Domine, si mercator hoc tantum concederet, ut vita eius redimi posset, numquid tibi placeret?" Qui ait: "Peroptime."

Conversa puella ad mercatorem ait: "Care, quid prodest tibi, si occidatur ille? Nonne melius est tibi, aurum et argentum recipere pro eo pro tua voluntate, quam mortem eius videre?" Ait mercator: "Bone domine, si posses mihi totum imperium dare, vitam eius non concederem." Quae ait: "O bone mercator, ex quo iudex vitam eius desiderat, fac tu similiter!" At ille: "Quod dixi, dixi et hoc in corde meo affirmavi." Quae ait: "Domine iudex, ex quo ita est, quod nec prece nec pretio iste mercator potest flecti, peto instantanter, ut legem exerceas tam pro milite quam pro mercatore." Dixit iudex: "Quidquid lex iubet, hoc implebo."

Ait illa mercatori: "Dic mihi, in qua parte corporis carnes eius velis abscidere!" Et ille: "In pectore, ubi cor iacet." Quae dixit iudici: "Domine mi, coram omnibus dixisti, quod iustitiam velis tenere pro milite sicut pro mercatore. Ex quo ita est, peto instantanter beneficium legis. Rex dicit, quod, quicumque sanguinem alicuius effuderit, sanguis eius pro eo effundatur. Miles iste tantum conventionem fecerat de carnibus abscindendis, non de effusione sanguinis. Tu ergo mercator impleas conventionem tuam, ubicumque volueris in toto corpore eius, sed videas, ne sanguinem eius effundas, quia, si hoc feceris, beneficium legis recipies."

Dicit ei mercator: "Ex quo ita est, da mihi pecuniam meam, et tibi remitto omnem actionem, quam contra te habeo." Quae ait: "Dico tibi, quia non denarium ab eo obtinebis. Coram omnibus tibi obtuli et renuisti." Et conversa ad iudicem ait: "Carissime, da iudicium!" Qui ait: "Vita est salvata militis; numquam evelli potest sine sanguinis effusione, de mentionem fecit in conventionem; et quia mercator renuit, quod suum erat, transeat ergo sine solutione."

Illa cum hoc audisset, gratias iudici reddidit et ait: "Domine, ad dominum te recomendo", exivit et equum ascendit et domum equitavit. Omnes autem iuxta iudicem sedentes dixerunt: "Miles iste recedens miro modo et sapienter militem illum salvavit, et omnes credebant eam esse virum. Finito autem iudicio omnes

recesserunt et mercator ad domum suam confusus abiit. Miles autem ad domum puellae ivit.

Illa autem interim ornavit se sicut prius ad modum mulieris et amplexatus est eum et ait: "Carissime, quomodo evasisti hodie?" Qui ait: "Ego eram adiudicatus morti et subito intravit quidam miles iuvenis valde et sapiens et generosus et eloquens, qui per sapientiam suam me liberavit et hoc non obstante ita sapienter loquebatur, quod etiam nihil mercatori teneor solvere, quia iudex pro me sententiam dedit et mercator sine solutione abiit." Dixit puella: "Ex quo te deus per sapientiam huius militis salvavit, quare ipsum ad prandium non vocasti?" Respondit miles: "Subito intravit et finito iudicio exivit nec postea potui ipsum videre." Respondit iuvenula: "Si eum videres, numquid notitiam eius haberes?" Qui dixit: "Optime." Illa cameram intravit et sicut prius se ornavit; quo facto exivit. Miles cum eam vidisset, ultra quam credi potest gaudebat et osculatus est eam et ait: "Benedicatur hora, in qua fuisti nata." Post hoc cum magno iubilo eam in uxorem duxit et in pace dies suos finierunt.

БРОЈЕВИ

арапски број	римски	главни	редни	прилошки	деони
1	I	unus, una,	primus,a,um	semel	singuli
2	II	unum	secundus,a,um/alter,a,um	bis	bini
3	III	duo, duae, duo	tertius,a,um	ter	terni
4	IV/IIII	tres, tria	quartus,a,um	quater	quaterni
5	V	quattuor	quintus,a,um	quinquies	quini
6	VI	quinque	sextus,a,um	sexies	seni
7	VII	sex	septimus,a,um	septies	septeni
8	VIII	septem	octavus,a,um	octies	octoni
9	IX	octo	nonus,a,um	novies	noveni
10	X	novem decem	decimus,a,um	decies	deni
11	XI	<u>undecim</u>	undecimus,a,um	undecies	undeni
12	XII	<u>duodecim</u>	duodecimus,a,um	duodecies	duodeni
13	XIII	<u>tredecim</u>	tertius,a,u, decimus,a,um	terdecies...	tredeni...
14	XIV	<u>quattuordecim</u>	quartus,a,um		
15	XV	<u>quindecim</u>	decimus,a,um		
16	XVI	<u>sedecim</u>	qintus,a,um		
17	XVII	<u>septemdecim</u>	decimus,a,um		
18	XVIII	<u>duodeviginti</u>	sextus,a,um		
19	XIX	<u>undeviginti</u>	decimus,a,um septimus,a,um decimus,a,um duodevicesimus,a,um undevicesimus,a,um		
20	XX	viginti	vicesimus,a,um	vicies	viceni
21	XXI...	viginti	vicesimusus primus/ unus	vicies semel	viceni
		unus,a,um/	et vicesimus	semel et	singuli...
30	XXX	unus et viginti	tricesimus,a,um	vicies...	triceni
40	XL	<u>triginta</u>	quadragesimus,a,um	trices...	
50	L	<u>quadraginta</u>	quingagesimus,a,um		
60	LX	<u>quingaginta</u>	sexagesimus,a,um		
70	LXX	<u>sexaginta</u>	septuagesimus,a,um		
80	LXXX	<u>septuaginta</u>	octogesimus,a,um		
90	XC	<u>octoginta</u> <u>nonaginta</u>	nonagesimus,a,um		
		stotine			
100	C	centum	centesimus,a,um	centies	
200	CC	ducenti,ae,a	ducentesimus,a,um	ducenties...	
300	CCC	trecenti,ae,a	trecentesimus,a,um		
400	CD	quadrigenti,ae,a	quadringentesimus,a, um		

500	D	quingenti ,ae,a	quingentesimus ,a,um		
600	DC	sescenti ,ae,a	sescentesimus ,a,um		
700	DCC	septingenti ,ae,a	septingentesimus ,a,um		
800	DCCC	octigenti ,ae,a	octingentesimus ,a,um		
900	CM	nongenti ,ae,a	nongentesimus ,a,um		
1000	M	mille	millesimus ,a,um	millies	
2000	IIM	duo milia	bis millesimus ,a,um	bis millies...	
3000	IIIM	tria milia	ter millesimus ,a,um		
4000	IVM	quattuor milia...			
100000		centum milia	centies millesimus ,a,um		
1000000		decies centena milia	decies centies millesimus ,a,um		
...					

Променљиви (означени црвеном бојом), с посебном променом

	1=једнина			2= двојина		
N	unus	una	unum	duo	duae	duo
G	unius			duorum	duarum	duorum
Д.	uni			duobus	duabus	duobus
Ак.	unum	unam	unum	duos	duas	duo
	uno	una	uno	duobus	duabus	duobus

	3		mille
N	tres	tria	millia
G	trium		millium
Д.	tribus		millibus
Ак.	tres	tria	millia
	tribus		millibus

У латинском језику стоји онај падеж имена који би стајао и без броја, осим када нечег има више хиљада, тада стоји **ГЕНИТИВ**!

Video **septem discipulos**.

Duo milia virginum sacrum cantum cantant.

Вежба

Вежба: анализирај и преведи дате реченице:

1. Unus os, duos oculos, duas aures habemus.
2. Testis unus, testis nullus.
3. Una hirundo non fecit ver.

4. Nec Hercules contra duos.
5. Si duo faciunt idem, non est idem.
6. Timeo hominem unius libri! (T. Akvinski)
7. Quattuor sunt anni tempora: ver, aestas, autumnus, hiems.
8. Annus trecentos sexaginta quinque aut trecentos sexaginta sex dies habet.
9. Saeculum est spatium centum annorum.
10. Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur.
11. Quota hora est ? Quinta.
12. Bis dat qui cito dat!
13. Bis bina sunt quattuor.
14. Remus prior vidit sex vultures, sed simulac hoc nuntiatum est, duplex numerus, id est (ie) duodecim Romulo se ostendit.
15. Apud Romanos primo mensis diei nomen erat Kalendae, quinto aut septimo Nonae, tertio decimo aut quinto decimo Idus.
16. Apud Romanos September septimus, November novus, December decimus mensis erat.
17. In legione Romana decem erant cohortes, in cohorte tres manipuli, in manipulo duae centuriae, in una legione sex milia armatorum erant.
18. Saepe res publica uni viro salutem debet.
19. Sntiqueeimis temporibus apud Romanos annus fuit decem mensium,
20. Tres sunt Ciceronis libri de officiis, sex de re publica.

Превод оригиналног текста

Анализирај и превод оригиналну текст

Res gestae divi Augusti (одломци)

Annos undeviginti natus exercitum privato consilio et privata impensa comparavi, per quem rem publicam a dominatione factionis oppressam in libertatem vindicavi. Eo

nomine senatus decretis honorificis in ordinem suum me adlegit, C. Pansa et A. Hirtio consulibus, consularem locum sententiae dicendae tribuens, et imperium mihi dedit. Res publica ne quid detrimenti caperet, me propraetore simul cum consulibus providere iussit. Populus autem eodem anno me consulem, cum cos. uterque bello cecidisset, et triumvirum rei publicae constituendae creavit.

Bella terra et mari civilia externaque toto in orbe terrarum saepe gessi, victorque omnibus veniam petentibus civibus peperci. Externas gentes, quibus tuto ignosci potuit, conservare quam excidere malui. Millia civium Romanorum sub sacramento meo fuerunt circiter quingenta. Dictaturam absenti et praesenti mihi delatam et a populo et a senatu, M. Marcello et L. Arruntio consulibus non recepi. Non recusavi in summa frumenti penuria curationem annonae, quam ita administravi, ut intra paucos dies metu et periculo praesenti populum universam liberarem impensa et cura mea. Consulatum quoque tum annum et perpetuum mihi delatum non recepi. Triumvirum rei publicae constituendae fui per continuos annos decem. Princeps senatus fui usque ad eum diem quo scripseram haec per annos quadraginta. Pontifex maximus, augur, XV virum sacris faciundis, VII virum epulorum, fratres arvalis, sodalis Titius, fetialis fui.

ГЛАГОЛСКА ИМЕНА И КОНСТРУКЦИЈЕ

ПАРТИЦИП

Због своје економичности у изражавању, партицип је веома чест у латинском језику. Партицип је глаголски придев, дакле припада глаголским именима, те партиципира у реченици у улози придева и глагола. У атрибутивном положају (атрибутивна употреба) налазимо га већ као придеве на -ans и -ens III деκлинације, као нпр.: homo sapiens, amor constans, homo ludens, vir doctus, spiritus movens и др. Партиципи се могу и поименичити (номинална употреба): factum – *дело*; sapiens – *мудрац*; dictum – *реч*; coniurati – *завереници*. У предикатној употреби партицип може бити апсолутни или везани, или пак стајати као допуна предикату.

- Roma deliberante Sagunt periit. **abs.abl.**
- Prometheus ignem ad homines deferre ausus gravissima poena affectus est. **vezani part.**
- Appelles pinxit Alexandum Magnum fulgur tenentem. **dopuna**

ПЕТИЦИП ПРЕЗЕНТА АКТИВНОГ

гради се од презентске основе и форманта **-NS, NTIS** (GEN), тј. **-ENS, -ENTIS** за 3. и 4. конјугацију, те се мења по падежима као придеви деκлинације с једним завршетком.

Може се превести глаголским прилогом садашњим на -ћи, уколико је у номинативу, односном реченицом или неком другом зависном реченицом која показује истовремену и несвршену радњу у односу на главни глагол:

- amare ama+ns aman**s** gen. aman**antis** – волећи / који, -а, -е воли / јер воли;
- monere mone+ns monen**s** gen. monen**tis** – опомињући / који, -а, -е, опомиње / кад опомиње;
- scribere scrib+ens scriben**s** gen. scriben**tis** – пишући / који, -а, -е пише / док пише;
- facere faci+ens facien**s** gen. facien**tis** – чинећи / који, -а, -е, чини / премда чини;
- audire audi+ens audien**s** gen. audien**tis** – слушајући / који, -а, -е слуша / како слуша.

ПАРТИЦИП ПЕРФЕКТА ПАСИВНОГ

гради се од IV облика при навођењу глагола (part. pass. perf.) у сва три рода и мења се као придеви О и А деklinације. Показује завршену и пасивну радњу. Може се превести глаголским придевом трпним, глаголским прилогом прошлим на -вши или односном или зависном свршеном реченицом, при чему се радња партиципа десила пре радње главног глагола.

amatus, a,um – завољен, -а, -о / заволевши / који, -а, -е је завољен / пошто је завољен, -а, -о;

monitus, a,um – опоменут, -а, -о / опоменувши / који, -а, -е је опоменут / будући да је опоменут, -а, -о;

scriptus, a,um – написан, -а, -о / написавши / који је написан, -а, -о / чим је написан, -а, -о;

factus, a,um – урађен, -а, -о / урадивши / који је урађен, -а, -о / мада је урађен, -а, -о;

auditus, a,um – саслушан, -а, -о / саслушавши / који је саслушан, -а, -о / да је саслушан, -а, -о.

ПАРТИЦИП ФУТУРА АКТИВНОГ

гради се под партиципске основе и суфикса за сва три рода -urus, -ura, -urum. Означава радњу коју неко жели, хоће или намерава да изврши, те се често преводи и намерном реченицом, поред прилошког превођења „ желећи / намеравајући / хотећи / с намером да...”.

amaturus, a,um – који, -а, -е намерава да воли / намеравајући да воли / да воли;

moniturus, a, um – који, -а, -е жели да опомиње / с намером да опомене / да опомене (опомиње);

scripturus, a,um – који, -а, -е ће писати / хотећи да пише / да пише (напише);

facturus, a,um – који, -а, -е намерава да чини / желећи да чини / да (у)чини;

auditurus, a, um – који, -а, -е хоће да слуша / намеравајући да слуша / да слуша (чује).

Када се партицип здружи са именом у аблативу независним од остатка реченице, формира тзв. аблатив апсолутни¹¹⁷, док се партицип футура

---

¹¹⁷ Види стр.

здружује с глаголом „amaturus sum” и формира тзв. перифрастичну конјугацију активну¹¹⁸.

Вежба

Вежба; анализирај и преведи дате реченице.

1. Spiritus movens.
2. Volens, nolens
3. Nihil agenti dies longus est. ago 3.
4. Romani cubantes cenabant. cubo 1.
5. Errata corrige! erro 1.
6. Facta infecta fieri nequeunt.
7. Sero venientibus ossa (manent). venio 4.
8. Ciceronem ex exilio redeuntem amici salutaverant. red-eo red-ire red-ii red-
itum, redeuns, redeuntis
9. Romani compluribus proeliis victi non desperaverunt. vinco vincere vici
victum
10. Leonidas pro patria fortissime pugnans occisus erat.
11. Refero relata. re-fero referre re-tuli re –late vrati, pricati
12. Rem actam agere. Mlatiti praznu slamu
13. Iugurtha pacem petit**urus** Romam venit. peto petere petivi petitum
14. Spartacus suos cohortatus¹¹⁹ in hostium aciem irruit.
15. Ave, Caesar, morituri te salutant! morior 3. mortuus sum
16. Appelles pinxit Alexandrum Magum fulgur tenentem.
17. Poema loquens picture, pictura tacitum poema esse debet. loquor 3. govoriti
18. Quidquid id est timeo Danaos et dona ferentes.
19. Puer parentibus et magistris oboediens laudatur.
20. Archimedis sepulcrum saeptum undique vepribus et dumetis repperit Cicero
cum esset in Sicilia.

---

¹¹⁸ Види стр.

¹¹⁹ депонентни глагол part. perf. pas.

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Bracciolini

36. De sacerdote qui caniculum sepelivit

Erat sacerdos rusticanus in Tuscia admodum opulentus. Hic caniculum sibi carum, cum mortuus esset, sepelivit in coemeterio. Sensit hoc Episcopus, et, in eius pecuniam animum intendens, sacerdotem veluti maximi criminis reum ad se puniendum vocat. Sacerdos, qui animum Episcopi satis noverat, quinquaginta aureos secum deferens, ad Episcopum devenit. Qui sepulturam canis graviter accusans, iussit ad carceres sacerdotem duci. Hic vir sagax: 'O Pater,' inquit, 'si nosceres qua prudentia caniculus fuit, non mirareris si sepulturam inter homines meruit; fuit enim plus quam ingenio humano, tum in vita, tum praecipue in morte. 'Quidnam hoc est?' ait Episcopus. 'Testamentum,' inquit sacerdos, 'in fine vitae condens, sciensque egestatem tuam, tibi quinquaginta aureos ex testamento reliquit, quos mecum tuli.' Tum Episcopus et testamentum et sepulturam comprobans, accepta pecunia¹²⁰, sacerdotem absolvit.

---

¹²⁰ Abl. Abs. “примивши новац”.

ПЕРИФРАСТИЧНА КОНЈУГАЦИЈА АКТИВНА

- је конструкција која се гради од **партиципа футура** и глагола **бити**.
Преводи се на српски помоћу израза:

- намеравам да, намеравајући да, с намером да...
- намерном реченицом
- желим / хоћу, каним да, желећи да, хотећи да, вољан сам...

Ови изрази стоје у оном времену у ком је глагол ESSE, а глагол у партиципу изражава шта субјекат жели / хоће или намерава да уради.

Ево неколико примера:

1. Iniuriam qui facturus est, iam fecit.
2. Caesar non solum Galliam, sed etiam Britanniam imperio Romano adiecturus fuit.
3. Populi nostri libertatem patriae semper defensuri sunt.
4. Sallustius scribit: “Bellum scriptures sum, quod populus Romanus cum Iugurtha gessit.”
5. Cicero, cum ex Italia fugiturus erat, a militibus Antonii neccatus est.

Аблатив апсолутни

Већ смо рекли да партицип припада глаголским придевима и поменули да, када се удружи с именом (именицом, заменицом, бројем), може формирати посебну целину (апсолутну) одвојену од остатка реченице, за разлику од везаног партиципа. Таква конструкција зове се апсолутни аблатив с партиципом (ablativus absolutus cum participio). Партицип се с именом слаже у роду и броју, а како каже и сам назив налази се у аблативу. Име је субјекат конструкције, а партицип је предикат који може бити у активу и пасиву у зависности од стања радње.

Партицип презента указује на **истовремено** вршење радње са главним глаголом:

abl. бр. *duo* part. praes. гл. *litigo* 1.

Duobus litantibus tertius gaudet. Док се двојица свађају, трећи се радује.

аблатив апсолутни

главна реченица

док **партицип перфекта**, да се та радња десила **пре радње главног глагола**:

part. pf.   abl. им.

accipio 3.   *pecunia*, ае

Accepta **pecunia** episcopus et testamentum et sepulturam comprobans ¹²¹

sacerdotem **absolvit**. Узевши новац / пошто је узео новац, бискуп је ослободио свештеника одобравајући и тестамент и сахрану.

реченица   аблатив апсолутни   episcopus absolvit главна

Као што примећујемо, у латинском језику се аблатив апсолутни не одваја запетом. Преводи се зависним реченицама (временском, допусном, узрочном, погодбеном), прилошким изразима, глаголским прилозима или независним реченицама које се повезују везником *и*.

Из аблатива апсолутног с партиципом развио се **аблатив апсолутни без партиципа**, што се види на следећем примерима:

Romulo regnante = Romulo rege   за Ромулове владавине, краљевања

Caesare ducente = Caesare duce   под вођством Цезара

nobis ignorantibus = nobis ignoratis   без нашег знања.

Име се везује с именицом или придевом који означавају:

неку функцију: rex, dux, imperator, adiutor, consul, praetor, dictator, auctor...

узраст/доб: puer, iuvenis, senex

стање: vivus, salvus, invitus, ignarus, plenus, nullus...

¹²¹ Abl. Abs. “примивши новац”.

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Цезар, Коментари о Галском рату, одломци

Цезар у Илирику, устанак Гала

His rebus gestis cum omnibus de causis Caesar pacatam Galliam existimaret, [superatis Belgis, expulsis Germanis, victis in Alpibus Sedunis,] atque ita inita hieme in Illyricum profectus esset, quod eas quoque nationes adire et regiones cognoscere volebat, subitum bellum in Gallia coortum est. 2 Eius belli haec fuit causa. P. Crassus adulescens cum legione VII. proximus mare Oceanum in Andibus hiemabat. 3 Is, quod in his locis inopia frumenti erat, praefectos tribunosque militum complures in finitimas civitates frumenti causa dimisit.

Ipse conventibus Galliae citerioris peractis in Illyricum proficiscitur, quod a Pirustis finitimam partem provinciae incursionibus vastari audiebat. 6 Eo cum venisset, civitatibus milites imperat certumque in locum convenire iubet. 7 Qua re nuntiata Pirustae legatos ad eum mittunt qui doceant nihil earum rerum publico factum consilio, seseque paratos esse demonstrant omnibus rationibus de iniuriis satisfacere. 8 Accepta oratione eorum Caesar obsides imperat eosque ad certam diem adduci iubet; nisi ita fecerint, sese bello civitatem persecuturum demonstrat. 9 Eis ad diem adductis, ut imperaverat, arbitros inter civitates dat qui litem aestiment poenamque constituent.

Caes. *Bell. Gall.* 3.5. et 5.1.5.

ГЕРУНД И ГЕРУНДИВ

Међу глаголска имена спадају **герунд**, као глаголска именица, и **герундив**, као глаголски придев.

- ❖ **Герунд** је глаголска именица О деклинације која има само јединину. Гради се од форманта **-nd-** за 1. и 2. конјугацију, тј. **-end-** за 3. и 4. конјугацију. Номинатив герунда је инфинитив активног презента, док се остали падежи мењају по мушком роду О деклинације:

Nom	dare	давање/дати	monere	agere	facere	punire
Gen	(causa) dandi	(ради) давања	monendi			
Dat	dando	давању		agendo		
Acc	ad dandum	за давање / да да			ad faciendum	
Abl	dando	давањем / давајући				puniendo

Герунд најчешће преводимо на српски језик нашом глаголском именицом на **-ње**, док аблатив герунда можемо превести и глаголским прилогом садашњим на **-ћи**. Такође, акузатив герундива са предлогом се често преводи финално, као и генитив са *causa / gratia*.

- Превести претходне примере!

У случају да герунд има објекат у акузативу, најчешће долази до преласка герунда у герундив (в. доле *Герундив*).¹²² У том случају објекат прелази у падеж герунда, а герунд постаје герундив, и као такав, придев се са својом именицом слаже у роду, броју и падежу.

објекат   у

акузативу   ↑

Triumvirum rei publicae constituendae fui. < Triumvirum rem publicam constituendi fui.   ↓

← објекат прелази у **генитив**, а герунд прелазу у _____

генитив герунда

Колегијум од три члана за конституисање државе.

¹²² У случају какофоније, тј. гомилања гломазних завршетака не долази до ове грамичке појаве.

- Објаснити исту појаву у следећем примеру из текста који је рађен:
- XV virum sacris faciundis¹²³... fui. < sacra faciundo... fui.

Колегијум од петнаест чланова за обављање светих дужности.

- ❖ **Герундив** је глаголски придев О и А деклинације који има карактеристичне завршетке **-(e)ndus, a, um**. Герундиви исказују пасивну радњу, тј. радњу која треба да се врши (participium necessitatis), док негација овог придева указује на радњу која „не сме / не може да се врши”. Атрибутивна употреба герундива је ретка и тада се герундив слаже с именицом у роду, броју и падежи.

Када се герундив удружи са глаголом **esse** у било ком времену (предикатна употреба) настаје тзв. **ПЕРИФРАСТИЧНА КОНЈУГАЦИЈА ПАСИВНА**. Овај облик се преводи помоћу израза „**треба да..., мора да се..., ваља да... или не сме да..., не треба да..., не може се...**” у оном времену у ком је глагол **esse** + глагол у пасиву или повратном облику.

- Liber legendus est. Књига треба да се чита.
- Liber legendus fuit. Требало је прочитати књигу.
- Hic liber non legendus erit. Ова књига неће смети да се чита.

Уколико постоји вршилац пасивне радње, тај вршилац је у **ДАТИВУ (dativus auctoris, датив радног лица)**.

- Hi libri legendi nobis sunt. Ваља **нам** да читамо ове књиге.

Као што уочавате, герундив се с именицом на коју се односи слаже у роду, броју и падежу.

Уколико се предмет (субјекат) радње не наводи, герундив стоји у средњем роду номинатива једине:

- Legendum est.
Треба читати. / Треба да се чита. / Ваља читати.

---

¹²³ Дублета архаично од faciendis.

Вежба

➤ Вежба: анализирај и преведи дате реченице.

1. Ars bene dicendi Siciliae inventa fuit.
2. Modus operandi. Modus vivendi.
3. Mē vocās ad scrībendum.
4. „Ceterum censeo Carthaginem delendam esse!“ verba Catonis erant.
5. De gustibus non disputandum est!
6. Memoria nobis cotidie exercenda est.
7. Quid est optimum discendi genus ?
8. Romani ad bellandum semper parati erant.
9. Q. Fabius Hannibalis impetum cunctando fregit.
10. Verum dicere ridendo.
11. Vīvis nōn ad dēpōnendam sed ad cōnfirmandam audāciam.
12. Legibus parandum nobis est.
13. Tempori serviendum est.
14. Hannibali Alpes superandae fuerunt.
15. Gravis iniuria facta est et non ferenda.
16. Corpora mortuorum Aegyptiorum condienda erant.
17. Nulla causa iūsta cuiquam esse potest contrā patriam arma capiendī.
18. Helvetii pacis petendae causa legatos ad Caesarem miserunt.
19. Imperator Probus in Pannoniam multa milia militum ad paludes siccandas adduxit.
20. Philosophi saepe de contemnenda morte disputabant.
21. Ita Numitori regno permissio Romulum Remumque cupido cepit iis locis, quibus expositi erant, urbis condendae. *Liv.*
22. Non est saepius in uno homine summa salus periclitanda rei publicae. *Cic. Cat.*

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Phaedrus, Fabulae Aesopiae

Lupus et agnus.

Ad rivum eundem lupus et agnus venerant
Siti compulsi; superior stabat lupus
Longeque inferior agnus. Tunc fauce improba
Latro incitatus iurgii causam intulit.
5Cur, inquit, turbulentam fecisti mihi
Aquam bibenti? Laniger contra timens:
Qui possum, quaeso, facere, quod quereris, lupe?
A te decurrit ad meos haustus liquor.
Repulsus ille veritatis viribus:
10Ante hos sex menses male, ait, dixisti mihi.
Respondit agnus: Equidem natus non eram.
Pater hercle tuus, ille inquit, male dixit mihi.
Atque ita correptum lacerat iniusta nece.
Haec propter illos scripta est homines fabula,
Qui fictis causis innocentes opprimunt.

ИНФИНИТИВ

Amare est vivere = amor est vita

Инфинитив је глаголска именица. То се најбоље може видети у грчком језику који испред инфинитива може да стави члан и да га мења по падежима.

Инфинитив је и глагол без финитног облика (лица које врши радњу), по чему је и добио назив. Инфинитив дакле има обе те функције. Најчешће се употребљава као допуна другим безличним глаголима и изразима:

Difficile est satiram non scribere. Тешко је не писати сатиру.

Noli turbare circulos meos! Не кварите моје кругове!

Magistrum irasci decet. Не доликује да се учитељ љути.

Dulce est pro amore mori. Слатко је мрети за љубав.

Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis. Ханибале, знаш побеђивати, а користити победу не знаш.

Инфинитив у функцији глагола показује активну или пасивну радњу која се у односу на главни глагол може вршити истовремено (инфинитив презента), антериорно (инфинитив перфекта) и постериорно (инфинитив футура), отуд и његови следећи морфолошки облици:

конјуг.	акт. през.	пас. презент	акт. перфект	пас. перфект		
акт. футур		пас. футур				
1.	<u>amare</u>	<u>amari</u>	<u>amavisse</u>	amatum,am, um ¹²⁴ amatos, as, a esse	amaturum,am,um amatuos,as,a esse	amatum iri
2.	<u>monere</u>	<u>moneri</u>	<u>monuisse</u>	monitum,am,um monitos,as,a esse	moniturum,am,um monituos,as,a esse	monit
3.	<u>legere</u>	<u>legi</u>	<u>legisse</u>	lectum,am,um lectos,as,a esse	lecturum,am,um lectuos,as,a esse	lectum iri
m iri- io	<u>capere</u>	<u>capi</u>	<u>cepisse</u>	captum,am,um captos,as,a esse	capturum,am,um captuos,as,a esse	captum iri
4.	<u>audire</u>	<u>audiri</u>	<u>audivisse</u> ¹²⁵	auditum,am,um	auditurum,am,um	auditum iri

¹²⁴ Може да стоји и у номинативу, али се чешће јавља у акузативу.

¹²⁵ Чести су и синкопирани облици као „audisse”.

				auditos,as,a	esse	auditos,as,a	
						esse	

Као што се из наведене табеле може закључити, инфинитив се најчешће користи у конструкцијама акузатива и номинатива с инфинитивом, које постоје у многим језицима¹²⁶. У српском језику су то изричне реченице. Такође, када управни говор прелази у неуправни он добија облик конструкције акузатива с инфинитивом.

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Phaedrus, Fabulae Aesopiae

Ranae ad solem.

Vicini furis celebres vidit nuptias
Aesopus et continuo narrare incipit:
Uxorem quondam Sol cum vellet ducere,
Clamorem ranae sustulere ad sidera.
Convicio permotus quaerit Iuppiter
Causam querelae. Quaedam tum stagni incola:
Nunc inquit omnes unus exurit lacus
Cogitque miseras arida sede emori.
Quidnam futurum est, si crearit liberos?

---

¹²⁶ I want you to go.

АКУЗАТИВ С ИНФИНИТИВОМ

Marus cantat.

Video Marcum.

Video Marcum cantare. inf. praes.

Видим да Марко пева. Видим Марка како пева.

Video Marcum cantaturum esse. inf. fut.

Видим да ће Марко да пева.

Video Marcum cantavisse. inf. pf.

Видим да је Марко отпевао (песму).

Ако имамо две независне реченице у којој је субјекат прве објекат друге, тада настаје конструкција која се зове акузатив с инфинитивом. Тада субјекат конструкције стоји у акузативу, а његов предикат је у инфинитиву. Време инфинитива указује на то да ли је радња истовремена (инф. презента), постериорна (инфинитив футура) или антериорна (инфинитив перфекта) у односу на главни глагол (*verbum regens*) који нас уводи у конструкцију акузатива с инфинитивом.

Акузатив с инфинитивом може бит у функцији објекта, што је чешће, и у функцији субјекта. У функцији објекта стоји уз глаголе говорења / **dicendi** (*dico, trado, aio, loquor, clamo, nuntio, polliceor, scribo, iubeo, veto...*), мишљења, осећања / **sentendi** (*sentio, scio, video, lego, audio, cognosco, cogito, credo, memini, obliviscor...*) / душевног стања и осећања / **affectuum** (*gaudeo, doleo, irascor, grstulor, ivideo...*), хтења, жеље / **voluntatatis** (*volo, cupio, malo, nolo*):

Вежба

Вежба: анализирај и преведи дате реченице.

1. *Iam Aristarchus docebat terram circum solem moveri.*
2. *Scio me nihil scire.*
3. *Socrates dicebat se nihil scire.* → директни рефлексив
4. *Aesopum, clarum fabularum scriptorem, servum fuisse narrat.*
5. *Milites dixerunt se ad pugnandum paratos esse.*
6. *Xerxes putabat se facile Athenienses victurum esse.*
7. *Legimus Spartacum fortiter contra Romanos pugnasse.*
8. *Quis nescit Graecos multas colonias condidisse?*
9. *Ceterum censeo Carthaginem delendam esse.*

10. Apud Homerum legimus Patroclum ab Hectore intrfectum esse.
11. Pollicemur nos cras centuros esse.
12. Gaudeo te valere. Ego valeo.
13. Augustus dolebat Verum magnam cladem accepisse.
14. Demosthenes non patiebatur Athenas Philippto servire.
15. Spartiatae puerorum corpora labore et inaedia firmari volebant.
16. Lycurgus Spartam fortitudine civium quam moenibus muniri maluit.
17. Caesar milites castra muniri iussit at pontem rescindi vetuit.
18. Ariovistus Caesari respodit se prius in Galliam venisse quam populus Romanus.
19. Dignem laude virum Musa vetat mori.
20. Graeci corpora iuvenum labore firmari voluerunt.

У функцији субјекта уз **безличне** глаголе (apparet, decet, oportet...) и **изразе** (verum est, apparet est, dignum est, fas est...), Анализирај и преведи дате реченице.

1. Iudicem irasci dedecet.
2. Fama est Sabinas a Romanis raptas esse.
3. Notum est Pompeios terrae motu vastatos esse.
4. Necesse fuit Octavianum et Antonium aemulationem intercedere.
5. Oportet illum regnare.
6. Fama est Roamam a Romulo conditam esse.
7. Narrationem tres habere res oportet: ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit.

Превод оригиналног текста

➤ Анализирај и преведи оригинални текст

Phaedrus, Fabulae Aesopiae

Canis per fluvium carnem ferens.

Amittit merito proprium qui alienum adpetit.
Canis per flumen carnem cum ferret natans,
Lympharum in speculo vidit simulacrum suum,
Aliamque praedam ab altero ferri putans
Eripere voluit; verum decepta aviditas

Снежана Вукадиновић

Et quem tenebat ore dimisit cibum,
Nec quem petebat potuit adeo adtingere

НОМИНАТИВ С ИНФИНИТИВОМ

То је конструкција слична акузативу са инфинитивом. Уводе га глаголи у пасиву **videre, dicere, putare, existimare, iudicare, iubere, vetere, sinere, audire, nuntiare, fertur / feruntru, traditur / traduntur** (прича се, приповеда се), с тим што је номинатив с инфинитивом **лична** конструкција. То значи да сам главни глагол (*verbum regens*), који је у пасиву, говори ко је вршилац радње инфинитива.

Videor errare. Чини се да (ја) грешим.

Videmur erravisse. Јасно

је да смо (ми) погрешили.

Videris erratura esse. Изгледа да ћеш (ти) погрешити. Videbimini errare.

Показаће се да (ви) грешите.

Videbatur errare. Чинило се да (он/она) греши. Visi/ae sunt errare. Видело се да (они/ оне) греше.

Дакле, лице у пасиву, које може бити у било ком времену, јасно нам означава ко је вршилац радње инфинитивског глагола. У нашем се језику пак **преводи безлично**: јасно је, види се, чини, се, изгледа.

- Qui tacet consentire videtur.

Ова конструкција се ипак најчешће јавља у 3. лицу и номинатив се ставља као субјекат инфинитива ако желимо да истакнемо вршиоца радње.

Вежба

➤ Вежба: анализирај и преведи дате речнице.

- Fertur **Horatius** poeta Vergilii amicus fuisse.
- Nuntiabantur **Carthaginenses** victi esse.
- **Alcibiades** domum redire iussus est.
- Terentii **fabulae** a Laelio scribi/ scriptae esse putabantur.
- **Thales** primus defectionem solis praedixisse fertur.
- Dicitur **historia** magistra esse vitae.
- Existimantur **Hippocrates** et **Galenus** peritissimi medici fuisse.
- **Fulvia**, Antonii uxor, linguam Ciceronis acubus laceravisse traditur.
- **Xanthippe**, Socratis uxor, morosa fuisse fertur.

- **Helvetii** per provinciam Roamanam iter facere vetiti sunt.
- Non videtur vim facere **qui** suo iure utitur.
- **Seneca** a Nerone iussus est sibi venas aperire.
- **Litterae** e Phoenica allatae esse feruntur.

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Titus Livius, *Ab Urbe condita*

Борба за име града

Ita Numitori ALbana re permissa, Romulum Remumque cupido cepit in iis locis ubi expositi ubique educati erant urbs condendae... Quoniam Gemini essent, nec aestatis verecundia discrimen facere posset, ut dii, quorum tutelage ea loca essent, auguriis legerent, qui nomen novae urbi daret, qui conditam imperio regeret, Palatium Romulus, Remum Aventinum ad inaugurandum templa¹²⁷ capiunt.

Priori Remo augurium venisse fertur, sex vultures, iamque nuntiatio augurio cum duplex numeros Romulo se ostendisset, utrumque regem sua multitudo consalutaverat, tempore illi praecepto, atque hi numero avium regnum trahebant. Inde cum altercation congressi certamen irarum ad caedem vertuntur. Ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum novos trasiluisse muros; inde ab irato Romulo cum verbis quoque increpitans adiecisset: “sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea” intefectum. Ita solus potitus imperio Romulus; condita urbs conditoris nomine appellata.

(Liv. 1.6.3; 1.7.1-3.)

---

¹²⁷ И храмове за одржавање аугурија

КОНЈУНКТИВ И КОНЈУНКТИВСКИ ОБЛИЦИ

Конјунктив потиче од глагола *coniungere* (повезати). То значи да овај глаголски начин повезује независне са зависним реченицама. Но, поред овог тзв. ЗАВИСНОГ КОНЈУНКТИВА, постоји и НЕЗАВИСНИ КОНЈУНКТИВ који се користи у независним реченицама различитог значења.

Тако код НЕЗАВИСНОГ КОНЈУНКТИВА имамо реченице које изражавају:

1. ПОДСТИЦАЊЕ или ОХРАБРИВАЊЕ, тј. адхортативни конјунктив (*coni. adhortativus*)

- Eamus! Хајдемо!
- Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus! Радујмо се стога док смо јоште млади!
- Ne desperamus! Не очајавајмо!

Јавља се увек у 1. l.pl. *con. praes.*, а облик негације је **NE**!

2. ДВОУМЉЕЊЕ, КОЛЕБАЊЕ или СУМЊУ (*c. deliberativus / dubitativus*)

- Quid agam? Utrum eam an maneam? Шта да радим? Да ли да идем или останем?
- Quid agerem? Utrum irem an manerem? Шта је требало да радим? Да идем или да останем?

Најчешће је у облику питања. Негација је **non**. У *conj. praes.* изражава садашњост, а у *conj. imperf.* прошлост.

3. ЗАПОВЕСТ – јусивни конјунктив (*c. iussivus*)

- Agas! Ради!
- Vivant ! Нек живе!
- Legat! Нека /да чита!
- **Videat** consules ne quid res publica detrimenti capiat. Нек се конзули побрину/пазе да држава не претрпи никакву штету.

Јусивни конјунктив се појављује само у 2. l.sg. и 3. l. sg. и pl. pras. Одрична форма заповести је заправо забрана, али се она наводи као посебан облик независног конјунктива.

4. ЗАБРАНУ – прохибитивни конјунктив (с. *prohibitivus*)

- Ne agas id! Не чини то!
- Ne tangas circulos! Не додируј кругове!
- Ne egeris id! *строжа забрана* Да се ниси усудио да то учиниш!/Да ниси то учинио!
- Ne tetigeris circulos! Да ниси пипнуо/ла кругове!
- Ne fugeris neve/neu¹²⁸ timueris! Да се ниси усудио да побегнеш нити да се уплашиш!
- Cave dicas/ fac ne dicas!¹²⁹ Пази да не изустиш!/ Не говори! Блажа заповест, као на прописима, изражава се презентом, док се веома строга заповест изражава перфектом и уперена је само ка 2. лицу.

5. ЖЕЉУ. оптативни конјунктив (с. *optativus*)

- а) испуњива у конј. презента за садашњост (ретко перфекта)
- Vivat academia, vivant professores, vivant membra quaelibet, semper sint in flore!
  - Sit tibi terra levis! Нека ти је лака земља!
- б) неиспуњива жеља у конј. имперфекта за садашњост, а плусквамперфекта за прошлост
- Utinam omnia felicia essent! Камо среће да је све срећно!/ О да је... (али није)
  - Utinam ne vobis fidem habuissemus! Камо среће да вам нисмо поверовали! (али јесмо и сад је касно)

6. МОГУЋНОСТ / НЕМОГУЋНОСТ – потенцијални или иреални конјунктив (с. *potentialis/irralis*)

- Credeat quis ei. Неко би му веровао. (Можда би му неко и веровао / Неко би могао веровати)
- Crediderit quis? Ко би поверовао?
- Quid vita hominum sine amore esse potuisset? Шта би било могуће у људском животу без љубави? (irr) пошто то није могуће да постоји живот без љубави онда ово исказује немогућност. Негација је NON.

7. ДОПУШТАЊЕ – концесивни конјунктив (с. *concessivus*)

---

¹²⁸ neve или neu је кад имамо две негације.

¹²⁹ Имератив глагола caveo 2/ facio 3. уз конјунктив такође изражава заповест или забрану!

Omina possideat (praes. за садашњост, non possidet aera Minos.

Макар Миној Макар има све, не поседује и ваздух.

Ne fuerit (perf. за прошлост) Graecia magna, at multos clarosque viros genuit. Неј је Грчка и била малена (није била велика), ипак је изодила бројне и славне људе.

Негација је **NE**.

КОНЈУНКТИВСКИ ОБЛИЦИ ПО ВРЕМЕНИМА

Конјунктив има четири глаголска времена у активу и пасиву: презент, имперфек (инфектум) перфекат, плусквамперфекат (конфектим). Време конјунктива указује на трајање, а не на време вршења радње. Футур нема конјунктив, али су футурски облици готово идентични са конјунктивским, а по значењу су им чак и блиски. То се најбоље може уочити у хипотетичким реченицама.

презент активни I к./II, II, IV к.	презент пасивни I к./II, II, IV к.	имперфекат ¹³⁰ активни	имперфекат пасивни
-em/am -es/as -et/at -emus/amus -etis/atis -ent/ant	-er/ar -eris/aris -etur/atur -emur/amur -emini/amini -entur/antur	-(e)rem -(e)res -(e)ret -(e)remus -(e)retis -(e)rent	-(e)rer -(e)reris -(e)retur -(e)remur -(e)remini -(e)rentur
esse презент		esse имперфекат	
sim simus sis sitis sit sint	--	essem essemus esses essetis esst essent	--
перфекат активни	перфекат пасивни	плусквамперфекат активни	плусквамперфекат пасивни
-erim -eris -erit -erimus -eritis -erint	-us, a, um sim sis sit -i, ae, a simus sitis sint	-issem -isses -isset -issemus -issetis -issent	-us, a, um essem esses esset -i, ae, a essemus essetis essent
esse перфекат		esse плус- квамперфекат	
fuerim fueris...	--	fuissem fuisses....	--

Променити следеће глаголе у свим облицима конјунктива: **amare, monere, scibere, facere, punier.**

¹³⁰ Памћења ради може се рећи да се имерфект гради од целог облика инфинитива презента: **are, ēre, ěre, ire** и личних гласослих наставака: **-m,s,t, must, tis, nt/r, ris, tur, mur, mini, ntur.**

Verba anomala, v. tabelu za konjektiv.

Вежба

- Вежба; анализирај и преведи дате реченице
1. Dicam an sileam?
  2. Nemo dubitet!
  3. Nihil faciamus irati!
  4. Velim dicere hoc...
  5. Hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim.
  6. Sis felicius Augusto, melior Traiano!
  7. Audiatur et altera pars!
  8. Per hortum ne ambuletur!
  9. Utinam populus Romanus unam cervicem haberet!
  10. Sine spe vita mea misera esset.
  11. Qua regione te requiram?
  12. Meminerimus temporis acti!
  13. Feras quod vitare non potes!
  14. Ne omnibus credas!
  15. Puer telum ne habeat!
  16. Maneam an abeam?
  17. Utinam temporibus illis vixissem!
  18. Dii omnia bona tibi dent!
  19. Utinam taceas!
  20. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.
  21. Fueris doctus, iustus non fuisti.
  22. Valeat tua vox illa quae vicit.
  23. Vivat academia,
Vivant professores,
Vivat membrum quodlibet,
Vivant membra quaelibet,
Semper sint in flore!

Превод оригиналног текста

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Valerius Catullus, Carmina: 5

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
rumoresque senum severiorum
omnes unius aestimemus assis.
soles occidere et redire possunt:
nobis, cum semel occidit brevis lux,
nox est perpetua una dormienda.
da mi basia mille, deinde centum,
dein mille altera, dein secunda centum,
deinde usque altera mille, deinde centum,
dein, cum milia multa fecerimus,
conturbabimus illa, ne sciamus,
aut ne quis malus invidere possit,
cum tantum sciat esse basiorum.

КОНЈУНКТИВ У ЗАВИСНИМ РЕЧЕНИЦАМА

Према свом садржају и значењу зависносложене реченице делимо у три групе:

1. **ЗАВИСНО УПИТНЕ**,
2. **ЗАХТЕВНЕ** (финалне/намерне, реченице уз v. postulandi, curandi, timendi, impediendi) и
3. **ИЗЈАВНЕ** реченице (темпоралне/временске, каузалне-узрочне, консекутивне/последичне, хипотетичке/погодбене, концесивне/допусне, компаративне/поредбене и релативне/односне),

У зависносложеним реченицама може стајати индикатив као начин и то углавном када писац не износи свој став или мишљење, већ неко објективно стање или чињеницу

Види примере:

- Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
- Cum Caesar in Galliam venit, duae ibi factiones erant.
- Iuvat me, quod studia vigent.
- Hostes, ubi primum Romanorum equites conspexerunt, impetum fecerunt.
- Scipio appellatus est Africantus, quia Africam domuerat.

У горе наведеним групама реченица, чешће се јавља конјунктив који изражава мишљење субјекта главне реченице, те се зато каже да су оне „изнутра зависне”, јер није чињенично стање, и то углавном према правилу слагања времена (в. доле Consecutio temporum).

- Antequam illi de meo adventu audire potuissent, in Macedoniam perrexi.
- Coniurati Caesarem necaverunt, quod regnum appeteret.

Најчешћи везници у зависним реченицама су **ut**, **cum** и негација **ne**. Неки граматичари реченице деле на основу везника, но сама употреба истих везника упућује нас на честа гранична или преплићућа значења. Тако су по значењу блиске реченице са cum causale или temporale или пак historicum, па и adversativum.

На пример:

- Galli, **cum** rerum novarum cupidi essent, sedetiones saepe fecerunt. Пошто / када / будући да / су Гали били жељни преврата, често су подизали побуне.

- Sociorum est nos adiuuare, praesertim **cum** pro iis bellum susceperimus.
Дужност је савезника да нам помогну, поготово што смо / тиме што
смо/ због тога што смо / кад смо / јер смо ми због њих започели рат.

ПРАВИЛО СЛАГАЊА ВРЕМЕНА

CONSCUTIO TEMPORUM (C.T.)

Времена у латинском језику делимо на:

ГЛАВНА (презент, футур 1 и 2, императив, потенцијал) и

ИСТОРИЈСКА (имперфекат, перфекат, историјски презент, плусquamперфекат, инфинитив перф. као и парт. перф. пас.).

Однос радњи у зависнослуженим реченицама може исказивати: **истовременост, превременост (антериорност) и послевременост (постериорност)**. У зависности од тога какав је однос радњи и да ли у главној реченици стоји главно или историјско време, у већини зависних реченица стоји конјунктив по правилу слагања времена. Будући да за постериорну радњу немамо конјунктиве футура, морамо их надокнадити помоћу облика перифрастичне конјугације активне. Важно је нагласити да конјунктивска времена не исказују време вршења радње већ њихов вид, тј. свршеност или трајност.

ГЛАВНО ВРЕМЕ

ГЛАВНА РЕЧЕНИЦА –ГЛАВНО ВРЕМЕ	ЗАВИСНА РЕЧЕНИЦА
Rogo, quid agas . Питам шта радиш.	coni. praes. – истовременост
Roga, quid egeris . Питај шта је (у)радио.	coni. perf. – антериорност
Rogem, quid acturus sis . Питао бих шта ћеш радити.	coni. praes. perif. coni. act. – постериорност

Уколико у главној реченици стоји неко од главних времена, у зависној стоји конјунктив презента за истовремену радњу, конјунктив перфекта за антериорну радњу и конјунктив презента перифрастичне конјугације активне за постериорну радњу.

ИСТОРИЈСКО ВРЕМЕ

ГЛАВНА РЕЧЕНИЦА - ИСТОРИЈСКО ВРЕМЕ	ЗАВИСНА РЕЧЕНИЦА

Rogabam, quid ageres . Питао сам шта радиш.	coni. imper. – истовременост
Rogaveram, quid egisses . Био сам питао шта си урадио.	coni. pqr – anteriornost
Rogavi, quid actura esses . Упитала сам шта ћеш радити.	con. impf. perif. coni. act. – posteriornost

У другом случају сва се времена померају за једно уназад у зависним реченицама. Дакле, уколико је у независној реченици неко од историјских времена, у зависној ће бити конјунктив имперфекта за истовремену радњу, конјунктив плусquamперфекта за anteriornost и конјунктив имперфекта перифрастичне конјугације активне.

Табеларни приказ зависних реченица по коришћењу најчешћих везника.

ВРСТА РЕЧЕНИЦА	ВЕЗНИК	НЕГАЦИЈА	СТОЈИ УЗ	ЗАВИСИ ОД ГЛАГОЛА	ГЛАГОЛСКИ НАЧИН
ЗАВИСНОУПИТНЕ	упитне партикуле -ne, num, an, utrum..., an везник si , да ли, није ли / не би ли упитне заменице и прилози		an+ haud scio, nescio, dubit, fortisan i sl.	питати, рећи, чути, видети, знати и сл. изрази	С.Т.
НАМЕРНЕ (ФИНАЛНЕ)	ut/uti (да) quo+ компаратив (да што)	ut non, ne,	изразе: eo, ideo, propter ea, ea lege, ea consilio...		Конјунктив по С.Т. за <u>истовременост</u>

ЗАХТЕВНЕ УЗ v. postulandi и v. curandi	ut/uti (да)	ne, neu, neve		postula re, flagitar e, imperar e, edicere , monere , hortari, petere, persuad ere, statuere ... curare, videre, studere , impetra re, efficere ...	По С.Т. за истовременост
v. impendiendi	ut eo minus/ quominus quin (да не)	ne да не	cave/ fac per me stat (крив сам, до мене је криви- ца)	impedir e, prohibe re, re&obs istere recusar e, deterrer e	По С.Т. за истовременост
v. timendi	ut, ne non	ut/ne non Субј. се боји се неће десити оно што жели ne Субј. се боји да ће се десити оно што не жели	timere, vereri, metuer e и изрази бојазн и	С.Т.	

ТЕМПОРАЛНЕ (ВРЕМЕНСКЕ)	CUM <i>temporale</i> (кад), <i>iterativum</i> (кадгод, сваки пут кад), <i>inversum</i> (кадли, кад ето) <i>explicativum</i> (кад, тиме што) UT , ut primum, ubi/cum (primu m) simul (ac/atque) чим, кад, како post/ea (quam) пошто, кад antequam , priusquam , пре него што dum, donec , quoad , quamdiu , док, догод CUM (quum) <i>historicum/narr ativum</i>		уз cum temporale стоје често врем. прилози: tum, tunc, nunc, eo tempore		ИНДИКАТИВ
УЗРОЧНЕ (КАУЗАЛНЕ)	quia quoniam quando (quide m) јер, будући да, с обзиром на то да, пошто quod (фактичко које је заправо релат. заменица или узрочно) што, јер		Фактичко quod стоји уз изразе bene, male, opportune accidit/fit/ev enit	факти чко quod уз глагол пси- хичког стања affectu	Уз ове везнике обично стоји индикатив, кад је узрок реалан или је чињеница, док може стајати и конјунктив по С.Т. када је реченица зависна изнутра, тј. кад се описује узрок по мишљењу субјекта, као код quod causale и израза који стоје уз њега

	cum causale (јер, будући да, с обзиром на то да, пошто)		a quod causale са изразима (non) est/habet quod nihil est quod (нема) зашто да / (нема) разлога да	um (gaudere, aletere, dolere, irasci ...) гл. accusare, laudare , vituperare, glaturare e gratiam agere ...	По С.Т.

ПОСЛЕДИЧНЕ (КОНСЕКУТИВНЕ)	ut да	ut n o n да не	уз: ita, sic, adeo, tam, talis, tantus, tantopereei usmodi	УЗ: fit/acci dit/ evenit, ut in eo est, ut fieri potest , ut kompr +quam, ut sequitu r, ut restat, reliquitu r, ut i sl. mos/ius est ut	апсолутна употреба конјунктива, По С.Т.
	quin да, да не кад је главна реченица одрична			уз: non multum abest, quin vix teneo, quin facere non possum , quin temper are mihi non possum , quin fieri non potes, quin	не мора по С.Т.

				nemo /nihil est, quin non est dubiu, quin и сл.	
ПОГОДБЕНЕ (ХИПОТЕТИЧКЕ)	si	ni si			индикатив (реал-на) конјунктив (потенцијална и иреална) потенцијална (конј. през и перф.) иреална (конј. имперфекта и плусквамерфекта) има и мешовитих облика
ДОПУСКНЕ (КОНЦЕСИВНЕ)	etsi etsiamsi, tametsi quamquam cum concessivum cum adversativum ut quamvis, licet	ne			Индикатив. С.Т.
ОДНОСНЕ (РЕЛАТИВНЕ)	односне заменице односни прилози				Индикатив Ако је релативна у функцији неке друге зависне, онда конјунктив по правилу тих реченица. Такође може и по повлачењу начина да стоји конј. или ако има неко потенцијално значење.

КОМПАРАТИВНЕ (ПОРЕДБЕНЕ)	qualis... talis quantus... tantu s quot... tot ut/uti/sicut quemadmodum /atque(ac)... sic/ita/item,/ide m u sit, velut (si), tamquam (si), quasi... као да				С.Т. ако је радња замишљена

Вежба

➤ Вежба; анализирај и преведи дате реченице.

1. Do, ut des.
2. Notum est, cur Atheninenses Socratem accusaverint.
3. Lacedaemonii omnibus modis prohibebant, quominus opes Atheniensium crescerent.
4. Nescio quid futurum sit.
5. Cum Roamam venero, ad te veniam.
6. Lacedaemonii Themistoclem accusaverunt, quod societatem cum rege Persarum fecisset.
7. Si vales, bene est, ego valeo.
8. Gaudemus, quod optimi discipuli estis.
9. Penelope textam vestem noctu retexit, ut procos molestos falleret.
10. Iudex non iudicabit, priusquam verum exploraverit.
11. Caesar narrabat, quomodo Galli a Romanis victi sint.
12. Bene fecisti, quod ad me litteras misisti.
13. Dic mihi, beatusne sis.
14. Vercingetorix suos hortatur, ut communis libertatis causa arma capiat.
15. Romani primo bellabant ideo, ut liberi essent, postea, ut aliis imperarent.
16. Augustus metuebant, ne exercitus Batonis in Italiam irrumperet.
17. Tiberius Batonem interrogavit, cur Illyrii contra Raomnos rebellarent.
18. Nero, cum moreretur, dixisse traditur: „Qualis artifex pereo!“
19. Dum spiro, spero.
20. Latini flumen Tiberim colebant, quia humum frugiferam reddebat.

21. Diogenes aliquando lucernam accensam gestans meridie in foro ambulabat; rogatus, quid ageret, respondit: „Hominem quaero.“
22. Alcibiades, cum in Graecia tutus non esset, in Asiam profugit.
23. Pythagorei, quid quoque die egissent, dixissent, audivissent, vesperi commemorabant.
24. Superstitio impedit, quominus ad veram rerum cognitionem perveniamus.
25. Graeci a Troianis postulaverunt, ut Helenam redderent.
26. Alexander Magnus non constituit, ad quem regnum suum venturum esset.
27. Pluto a Iove petivit, ut sibi Proserpinam, Cereris filiam, in matrimonium daret.
28. Cato Maior semper timebat, ne Carthaginiensium opes renovarentur.
29. Si reus innocens est, absolvitur.
30. Tu si animo regeris, dominus es, si corpore, servus.
31. Vitae magmorum virorum in tenebris iacerent, nisi litteris illustrarentur.
32. Plautus etsi Graecas comedias imitatus est, ores Romanorum deprinxit.
33. Licet virtutem semper laudemus, tamen eam semper non sequimur.
34. Vespasianus, quamvis oarcus esset, magnam pecuniam ad reficiendum Capitolium impendit.
35. Cato senex multas leges novas edixit quibus luxuria reprimeretur.
36. Tres sunt Parcae: una quae hominis vitam ordiatur, altera quae contexat, tertia quae rumpat et finiat.
37. Themistocles a patre exheredatus est, quae contumelia non fregit eum, se erexit.

Превод оригиналног текста

- **Анализирај и преведи оригинални текст**

Phaedrus, Fabulae Aesopiae

Graculus superbus et pavo

Ne gloriari libeat alienis bonis
Suoque potius habitu vitam degere,
Aesopus nobis hoc exemplum prodidit.
Tumens inani graculus superbia,

Pennas pavoni quae deciderant sustulit
Seque exornavit. Deinde contemnens suos
Se immiscuit pavonum formoso gregi.
Illi inpudenti pennas eripiunt avi
Fugantque rostris. Male mulcatus graculus
Redire maerens coepit ad proprium genus;
A quo repulsus tristem sustinuit notam.
Tum quidam ex illis, quos prius despexerat:
Contentus nostris si fuisses sedibus
Et quod natura dederat voluisses pati,
Nec illam expertus esses contumeliam
Nec hanc repulsam tua sentiret calamitas.

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Ovidius Naso, *Metamorphosae*, 8.183-235

Daedalus interea Creten longumque perosus
exsilium tactusque loci natalis amore
clausus erat pelago. “Terras licet” inquit “et undas
obstruat: at caelum certe patet; ibimus illac.
Omnia possideat, non possidet aera Minos.”
Dixit et ignotas animum dimittit in artes
naturamque novat. Nam ponit in ordine pennas,
190a minima coeptas, longam brevior sequenti,
ut clivo crevisse putes. Sic rustica quondam
fistula disparibus paulatim surgit avenis.
Tum lino medias et ceris adligat imas,
atque ita compositas parvo curvamine flectit,
195ut veras imitetur aves. Puer Icarus una
stabat et, ignarus sua se tractare pericla,
ore renidenti modo, quas vaga moverat aura,
captabat plumas, flavam modo pollice ceram
mollibat lusuque suo mirabile patris
impediebat opus. Postquam manus ultima coepto
imposita est, geminas opifex libravit in alas
ipse suum corpus motaque pependit in aura.
Instruit et natum “medio” que “ut limite curras,

Icare,” ait “moneo, ne, si demissior ibis,
unda gravet pennas, si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola. Nec te spectare Booten
aut Helicen iubeo strictumque Orionis ensem:
me duce carpe viam.” Pariter praecepta volandi
trahit et ignotas umeris accommodat alas.
Inter opus monitusque genae maduere seniles,
et patriae tremuere manus. Dedit oscula nato
non iterum repetenda suo, pennisque levatus
ante volat comitique timet, velut ales, ab alto
quae teneram prolem produxit in aera nido,
hortaturque sequi damnosaeque erudit artes
et movet ipse suas et nati respicit alas.
Hos aliquis tremula dum captat harundine pisces,
aut pastor baculo stivave innixus arator
vidit et obstipuit, quique aethera carpere possent
credidit esse deos. Et iam Iunonia laeva
parte Samos (fuerant Delosque Parosque relictæ),
dextra Lebinthos erat fecundaque melle Calymne,
cum puer audaci coepit gaudere volatu
deseruitque ducem caelique cupidine tractus
altius egit iter. Rapidi vicinia solis
mollit odoratas, pennarum vincula, ceras.
Tabuerant cerae: nudos quatit ille lacertos,
remigioque carens non ullas percipit auras,
oraque caerulea patrium clamantia nomen
excipiuntur aqua: quae nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec iam pater, “Icare,” dixit,
“Icare,” dixit “ubi es? qua te regione requiram?”
“Icare” dicebat: pennas adspexit in undis
devovitque suas artes corpusque sepulcro
condidit, et tellus a nomine dicta sepulti.

Овидије у овом митолошко-етиолошком епу користи хексаметар, херојски, односно епски стих. Хексаметар је грађен од шест стопа, тј. пет метара = хексаметар. Стопа може бити дактилска: дуги, кратки, кратки (слог)

—оо или спондејска: дуги, дуги (слог) ——. Последња стопа може бити и трохејска: дуги и кратки —о. У хексаметарским стопама, акценат у стопи је увек на првом дугом слогу. Дужином слога у стиху и версификацијом бави се ПРОСОДИЈА.

Хексаметар:

—оо —оо —оо —оо —оо —о/или——

Дактил се може заменити спондејем. Унутар стиха паузе могу сећи стопу, тада имамо цезуру, или бити између две стопе, тада је дијереза, обично иза четврте стопе.

**Daedalus interea Creten longumque perosus
exsilium tactusque loci natalis amore**

За античку версификацију важну улогу играла је врста стиха која се разликовала од књижевне врсте, а тиме и одређивала врсту поезије. Неки потоњи облици су “позајмљивали” већ готове стиховне форме, као нпр. сатира или пак драма као метрички хибрид. Оригиналан римски стих је био сатурнијски, али је под утицајем грчке књижевности он замењен хексаметром. Употреба метра у поезији везана је и за мелодију, односно за ритам и музику који су у почетку били саставни део поезије. Касније се поезија само скандирала. При скандирању, акценат речи се не подудара са акцентом у стиху, јер он зависи од просодије. Друга важна карактеристика античке поезије и метрике јесте да је рима била унутар стиха, због чега имамо велики број фигура конструкција и фигура дикција као што су алитерација, асонанца и сл.

Вежбaj хексаметар!

Claudianus, Claudius¹³¹, *de raptu Proserpinae* 1, 1-20

Inferni raptoris equos adflataque curru
sidera Taenario caligantesque profundae
Iunonis thalamos audaci promere cantu
mens congesta iubet. gressus removete profani.
5iam furor humanos nostro de pectore sensus
expulit et totum spirant praecordia Phoebum ;
iam mihi cernuntur trepidis delubra moveri
sedibus et claram dispergere limina lucem
adventum testata dei ; iam magnus ab imis
10auditur fremitus terris templumque remugit
Cecropium sanctasque faces extollit Eleusis.
angues Triptolemi strident et squamea curvis
colla levant attrita iugis lapsuque sereno
erecti roseas tendunt ad carmina cristas,
15ecce procul ternis Hecate variata figuris
exoritur, levisque simul procedit Iacchus
crinali florens hедера, quem Parthica velat
tigris et auratos in nodum colligit ungues :
ebria Maeonius firmat vestigia thyrsus.

---

¹³¹ Клаудије Клаудијан је био римски песник који је стварао и на грчком и на латинском језику за време цара Теодосија и његових синова Аркадија и Хонорија (крај 4. и почетак 5. века). Види: Снежана Вукадиновић, *Антички мит као историјска метафора у песништву Клаудија Клудијана*, докторска дисертација, Београд, 2013.

- Анализирај и преведи оригинални текст

Iz Letopisa popa Dukljanina (5-6) 2

Praeterea regnante Vladino exiit innumerabilis multitudo populorum a magno flumine Volga, a quo et nomen ceperunt; nam a Volga flumine Vulgari usque in praesentem diem vocantur. Hi cum uxoribus et filiis et filiabus atque cum omnia pecunia ac substantia magna nimis venerunt in Sylloduxiam provinciam. Praeerat eis quidam nomine Boris, quem lingua sua "cagan" appellabant, quod in lingua nostra resonat "imperator"; sub quo erat VIII principes, qui regnabant et iustificabant populum, quoniam multus erat nimis. Igitur impugnantes Sylloduxiam, expugnaverant eam.

Inde debellando ceperunt totam Macedoniam; post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est Nigri Latini vocantur. Imperator (Graecorum) etiam

plurima cum eis faciens bella, sedens in solio suo, nec valens in aliquot (bello) superare (eos), misit et fecit pacem cum eis et sic dimisit eos.

Similiter et rex Vladinus cernens, quod maximam ultitudo populi esset, cum eis fecit pacem. Caeperuntque se utrique populi valde inter se diligere, id est Gothi, qui et Sclavi, et Vulgari, et maxime quod ambo populi gentiles essent et una lingua esset omnibus. Deinde Vulgari, iam ex omni parte securi, construxerunt sibi villas et vicos et inhabitaverunt terram, quam ceperunt, usque in praesentem diem.

Inter haec mortuus est Vladinus et regnavit pro eo ratimirus, filius eius, qui inimicus nominis christiani extitit, a pueritia caepitque ultra modum persecui christianos voluitque delere de terra et de regno suo nomen eorum, multas quoque civitas eorum et loca destruxit et alias in servitutem redigens reservavit. at christiani videntes se in magna tribulatione et persecutione positos, congregantes se coeperunt super cacumina montium fugere ac fortia loca, castella et aedificia, prout poterant, construere, ut sic evaderent manus eius.

- Анализирај и преведи оригинални текст.

Guislenii Busbequii¹³² *Turcicae epistulae*

I Ipsum Belgradum situm est ad confluentem Savi et Danubii, in eoque veluti in extremo promontorii angulo, urbs vetus extat antiqua structura, multis turribus et duplici muro munita, duabus ex partibus, iis quae dixi, fluminibus alluitur, et ea parte, qua terrae iungitur, editiore loco bene firmam habet arcem ex pluribus et excelsis turribus lapide quadrate constructis. Ante urbem ingens aedificiorum congeries, suburbiaque amplissima, in quibus variae habitant nationes, Turcae, Graeci, Iudaei,

Hungari, Dalmatae, aliae item plures...

II Postquam in Begrado quae ad iter pedibus deesse videnabatur comparavimus, relicta ad manum sinistram in ripa Danubii Symandria, arce quondam despotarum Serviae, Nissam versus iter facere coepimus.

Ostendebant nobis, tametsi procul, ex locis editioribus, Turcae albicantes Transilvaniae montes et quo fere loco reliquae pilae pontis Traiani exstabant, indicibus digitis designabant.

III Transgressi fluvium ab incolis Moravam dictum devenimus in pagum Servianorum Jagodnam, ubi ejus gentis ritus funebres vidimus, multum a nostris abhorrentes. Erat cadaver in templo positum detecta facie, juxta erant apposita edulia panis et caro et vini cantharos, adstabant coniunx et filia melioribus ornata vestibus, filiae galerus erat ex plumis pavonis, supremum munus quo maritum iam conclamatum uxor donavit, pileolum fuit purpureum, cuius modi virgines nobiles illic gestare solent. Inde Iessum audivimus et naenias lamentabilesque voces, quibus mortuum precuntebantur: quid de eo tantum meruissent, quae res quod obsequium quod solatium ei defuisset? Cur se solas et miseras relinqueret? Ethnius generis alia. Sacerdotes muneri pracerant religionis graecae. Erant in coemeteriis erectae in palos aut longurios pleraeque cervorum, hinnulorum et similium ferarum de ligno dedolatae et figies, earumque causam quaeremus, aiebant maritos vel patres eo monumento voluisse testari coniugum aut filiarum in abeundis domesticis officiis celeritatem et diligentiam. Erant item ad plura sepulcra

---

¹³² Бузбек (1522–1592) је био посланик и дипломата цара Фердинанда код Сујелмана Величанственог. Био је веома учен, бавио се старинама, открио је *Monumentum Ancyranum*. У овим одломцима описује свој пут ка Амасији преко Београда, Јагодине и Ниша.

appensae comae, quas mulieres aut puellae in funere necessariorum luctus indicium posuerant.

IV Haud magno intervallo a Iagodna occurrit nobis fluviolus, quem accolae Nissum vocant, habuimusque eum fere ad dexteram manum comitem, donec Nissam veniremus, et post aliquanto, vidimus in eius ripa (ubi veteris viae Romanae vestigia superarent) etiamnunc marmoream columellam litteris inscriptis Latinis, sed ita mutilatis ut legi non possent. Est autem Nissa non ignobile neque infrequens illis gentibus oppidulum.

VERBA ANOMALA

Неправилни глаголи су заправо неправилни у промени своје презентске основе, тј. у индикативу презента, док остале облике граде правилно. Неправилност се код неких глагола огледа у различитим основама.

ИНДИКАТИВ АКТИВ

ПРЕЗЕНТ						
sum esse fui БИТИ	fero ferre tuli latum (ПОД)НОСИТИ	volo velle volui ЖЕЛЕТИ, НЕ ЖЕЛЕТИ ХТЕТИ	nolo nolle nolui НЕ ЖЕЛЕТИ	malo malle malui ВИШЕ ВОЛЕТИ	eo ire ii (ivi) itum ИЋИ	semidep. НАСТАТИ fio fieri factus sum
sum es est sumus estis sunt	fero fers fert ferimus fertis ferunt	volo vis vult volumus vultis volunt	nolo non vis non vult nolumus non vultis nolunt	malo mavis mavult malumus mavultis malunt	eo idem is it imus itis eunt	fio fis fit — — fiunt
ИМПЕРФЕКАТ						
eram eras erat eram eratis erant	ferebam ferebas...	volebam volebas ...	nolebam nolebas..	malebam malebas ...	ibam ibas ibat ibamus ibant	fiebam fiebas...
ФУТУР 1						
ero eris erit enimus eritis erunt	feram feres feret ...	volam voles volet...	nolam noles nolet...	malam males malet ...	ibo ibis ibit ibimus ibitis ibunt	fiam fies fiet...

ПАРТИЦИП ПРЕЗЕНТА						
(Cicero)	ferens, ferentis	volens, volentis ¹³³	nolens, nolentis ¹³⁴	malens, malentis	iens, euntis	
ПАРТИЦИП ПЕРФЕКТА						
(ens, entis) /	latus,a,um				itus,a,um	factus,a,um
ПАРТИЦИП ФУТУРА						
futurus, -a, -um koji će biti, budući					iturus,a,um	facturus,a um

ИНФИНИТИВ ПРЕЗЕНТ ¹³⁵						
esse	ferre/ferri	velle	nolle	malle	ire/iri	fieri
ИНФИНИТИВ ПЕРФЕКТА						
fuisse	tulisse/ latum,am,um esse	voluisse	noluisse	maluisse	isse itum esse	factum, -am, -um esse
ИНФ. ФУТУР						
futurum, am, um esse / fore	latuurum, - am, -um esse/ latum iri	/	/	/	itum,am,um esse /itum iri	futurum, -am, -um esse ili fore

ГЕРУНДИВ						
	ferendus,a,um				eundus, eunda, eundum	faciendus, -a, -um

ИМПЕРАТИВ I И II

ИМПЕРАТИВ ПРЕЗЕНТА						
2. es este	fer ferte	/	noli nolite	/	i ite	
ИМПЕРАТИВ ФУТУРА						
2.esto estote	ferto fertote		nolito		ito itote	
3. esto sunt	ferto		nolitote		ito eunto	
	ferunto		nolito /			

¹³³ Чешће се пак користи cūpiens.¹³⁴ Користи се invitus – против воље, невољно, нерадо.¹³⁵ За облике који имају и пасив дат је и пасив до актива.

ПЕРФЕКАТСКА ВРЕМЕНА

Облици перфекатских времена граде се потпуно правилно. Једино код глагола **ire** долази до стапања два **i** у једно испред два сугласника.

АКТИВ

ПЕРФЕКАТ						
fui fuisti fuit fuimus fuistis fuerunt	tuli tulisti...	volui volisti...	nolui noluisit...	malui maluisti...	ii isti iit iimus istis ierunt	factus,a,um. sum ... nastao sam, jesam
ПЛУСКАВАМ ПЕРФЕКАТ						
fueram fueras fuerat fueramus fueratis fuerant	tuleram	volueram	nolueram	malueram	ieram	factus,a,um eram
ФУТУР 2						
fuero fueris fuerit fuerimus fueritis fuerint	tulero	voluero	noluero	maluero	iero	fatus,a,um ero...

ПАСИВНА ВРЕМЕНА имају само глаголи fero ferre tuli latum и непрелазни глагол eo, ire ii, itum и то у безличном значењу, само у 3. лицу, док се глагол fio користи као пасив глагола *facio*, 3. *feci*, *factum*.

ПРЕЗЕНТ						
	feror ferris fertur ferimur ferimini feruntur				itur	
ИМПЕРФЕКАТ	ferebar ferebaris...				ibatur	

ФУТУР 1	<i>ferar fereris feretur...</i>				<i>eatur</i>	
ПЕРФЕКАТ						
	<i>latus,a,um sum...</i>				<i>itum est</i>	
ПЛУСКВАМ- ПЕРФЕКАТ						
	<i>latus,a,um eram</i>				<i>itum erat</i>	
ФУТУР 2						
	<i>latus,a,um ero...</i>				<i>itum erit</i>	

КОНЈУНКТИВ

ПРЕЗЕНТ						
	act./pass.					semidepon.
<i>sim</i>	<i>feram/ferar</i>	<i>velim</i>	<i>nolim</i>	<i>malim</i>	<i>eam</i>	<i>fiam</i>
<i>sis</i>	<i>feras/feraris...</i>	<i>velis</i>	<i>nolis</i>	<i>malis</i>	<i>eas</i>	<i>fias</i>
<i>sit</i>	<i>ferat</i>	<i>velit</i>	<i>nolit</i>	<i>malit</i>	<i>eat/eatur</i>	<i>fiat</i>
<i>simus</i>	<i>feramus</i>	<i>velimus</i>	<i>nolimus</i>	<i>malimus</i>	<i>(pass)</i>	<i>fiamus</i>
<i>sitis</i>	<i>feratis</i>	<i>velitis</i>	<i>nolitis</i>	<i>malitis</i>	<i>eamus</i>	<i>fiatis</i>
<i>sint</i>	<i>ferant</i>	<i>velint</i>	<i>nolint</i>	<i>malint</i>	<i>eatis</i>	<i>fiant</i>
	<i>eant</i>					
ИМПЕРФЕКАТ						
<i>essem</i>	<i>ferrem/ferrer</i>	<i>vellem</i>	<i>nollem</i>	<i>mallem</i>	<i>irem</i>	<i>fierem</i>
<i>esses</i>	<i>ferres/ferreris</i>	<i>velles</i>	<i>nolles</i>	<i>malles</i>	<i>ires</i>	<i>fieres</i>
<i>esset</i>	...	<i>vellet itd.</i>	<i>nollet itd</i>	<i>mallet itd</i>	<i>iret.../iretu</i>	<i>fieret ...</i>
<i>essemus</i>					<i>r</i>	
<i>essetis</i>						
<i>essent</i>						
ПЕРФЕКАТ						
<i>fuerim</i>	<i>tulerim.../ latus,a,um sim</i>	<i>voluerim...</i>	<i>noluerim...</i>	<i>maluerim...</i>	<i>ierim.../ itum sit</i>	<i>factus,a,um , sim...</i>
<i>fueris</i>						
<i>fuerit</i>						
<i>fuerimus</i>						
<i>fueritis</i>						
<i>fuerint</i>						
ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ						
<i>fuissem</i>	<i>tulissem... /latus,a,um essem...</i>	<i>voluissem</i>	<i>noluissem</i>	<i>maluissem</i>	<i>issem... Itum esset (pass)</i>	<i>factus,a,um essem...</i>
<i>fuissem</i>						
<i>fuisset</i>						
<i>fuissemu</i>						

s fuissetis fuiscent						

ГЛАГОЛСКЕ СЛОЖЕНИЦЕ

- **esse:**

absum, abesse, afui бити одсутан, недостајати

adsum, adesse, affui бити присутан, бити ту

obsum, obesse, obfui шкодити

praesum, praeesse, praefui стајати на челу, бити испред, предњачити

prosum, prodesse, profui користити

prosum od *pro(d)* + *sum* стоји у облицима где се основни глагол појављује у облицима који почињу вокалом. *Дакле:*

През. *prosumus*

prodestis, prosunt

Имперфекат: *proderam* итд.

Футур I: *prodero, proderis* итд.

Перфекат: *profui* итд.

Possum, posse potui (моћи) постао је од **pot(e) + sum**, те облици у којима глагол почиње самогласником имају префикс *pot-*, док се крајње *t* претвара у *s* и настају облици са *-ss*. Партицип презента имају само сложенице *praesum* и *absum*: *praesens*, gen. *praesentis* – присутан; *absens*, gen. *absentis* – одсутан, *potens, potentis* – могућ, који може. У неким философским текстовима Цицерон је покушао да употреби облике *-ens, -entis* по аналогiji према грчким партиципским облицима, превodeћи дела грчких философа на латински језик. Но тај се партицип није укоренио.

- *fero, ferre, tuli, latum* – (под)носити

Глаголске основе: презентска **fer-**, перфекатска **tul-**, партиципска **latus, a, um**.

affero, afferre, attuli, allatum доносити

aufero, auferre, abstuli, ablatum односити

<i>differo, differre, distuli, dilatam</i>	одгодити, разликовати се
<i>effero, efferre, extuli, elatum</i>	износити
<i>infero, inferre, intuli, illatum,</i>	уносити, увозити
<i>offero, offerre, obtuli, oblatum</i>	нудити
<i>refero, referre, rettuli, relatum</i>	назад носити, јављати
Међу сложенице спада и глагол <i>tollo, 3. sustuli, sublatum</i> – дизати.	

- Глагол *vo1o, velle, volui* има две сложенице

<i>nolo, nolle, nolui</i>	не желети (од <i>ne-volo</i>)
<i>malo, malle, malui</i>	више волети (од <i>magis-volo</i>)

- eo ire ii itum* – ићи:

<i>abeo, -ire, -ii, -itum</i>	долазити	<i>obeo</i>	одлазити, умирати
<i>adeo</i>	приступати	<i>pereo</i>	гинути, пропадати
<i>exeo</i>	излазим	<i>praeterreo</i>	обилазити
<i>ineo</i>	улазити	<i>redeo</i>	враћати се
<i>intereo</i>	пропадати	<i>transeo</i>	прелазити

- fio, fieri, factus sum* – бивати, постајати, настајати, догађати се

Глагол *fio* користи се као пасив глагола *facio, 3. feci, factum*. Овај глагол има пасивни

облик инфинитива и перфекатских облика и спада у тзв. *verba semideponentia*.

Поред ових неправилних глагола, и гл. *edo 3. edi esum* – јести је неправилан и неправилни облици се подударају са облицима глагола бити.

НЕПОТПУНИ ГЛАГОЛИ (НАВОДИМО НАЈЧЕШЋЕ):

coepi coepisse = почео сам

memini meminisse = сећам се, памтим
презентским значењем

перфекатски облици са

odi odisse = мрзим

aio/ inquam = кажем, тврдим

најчешће се користе у текстовима у којима имамо реченице у директном говору, у значењу рече, рекоше.

for fari fatus sum – говорити, најчешћи облици су 3. лице у значењу прича(ло) се, говори(ло) се, причаће се и сл.

Од глагола **salvere, valere, avere**, поред наведених инфинитива, користе се само императиви у значењу поздрава:

Salve! Salvete!

Vale Valet!

Ave! Avete!

Глагол **quaeso, quaesumus** умеће се у директни говор да ублажи наредбу, у значењу молим те, молимо вас.

➤ Вежбе; анализирај и преведи дате реченице

1. Dimidium facti, qui bene coepit, habet
2. Ex quo pecunia in honore esse coepit, verus rerum nor cicit.
3. Aequam, memento, rebus in arduis servare mentem!
4. Quis est, inquit Cicero, qui Tarquinius Superbum non oderit.
5. Vale, mi Tiro, vale et salve!

БЕЗЛИЧНИ ГЛАГОЛИ (ИМАЈУ САМО 3. ЛИЦЕ)

Прави безлични глаголи

pluit, pluere, pluit – пада киша

ningit, ningere, ninguit – пада снег

tonat, tonare tonuit – грми

oportet oportere oportuit треба

miseret (me), miserere – жао ми је

piget (me) pigere piguit – мрзи ме

pudet (me) pudere puduit – срамота ме је / стидим се

душевена стања

libet mihi libere libuit libitum est – хоће (ми) се, мили се

decet (me) – доликује (ми)

licet (mihi) lecere licuit licitum est – слободно / допуштено (ми) је

временске прилике

Неправи безлични глаголи

accidit

evenit

fit

догађа се, збива се, бива

iuvat me – радује ме

apparet – очито је / јасно је

placet (mihi) – свиђа (ми) се

➤ Вежба; анализирај и преведи задате реченице

1. Vim vi repellere licet.
2. Verrem suam crudelitatis non paenitebat.
3. Mori praestat quam cum dedecore vivere
4. Himini irato eripere telum oportet, non dare.
5. In alto mari numquam ningit.
6. Nolite, si tonat, sub arbores confugere!

ЛИТЕРАТУРА

- Вулићевић, Љ., Маскарели, М., *Латински језик за први разред гимназије и средњих школа*, Београд: Завод за уџбенике, 1990.
- Вулићевић, Љ., *Латински језик за други разред*, Београд: Завод за уџбенике, 1992.
- Невенић-Грабовац, Д., *Liber Latinus*, Београд: Универзитет у Београду : Савремена администрација, 1988.
- Недељковић, В., *Studium: латински на универзитету*, Београд: Филозофски факултет : Академска књига, 2016.
- Пакиж, М., Ваш, К. Т., Кисић, М., *Латински језик II*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
- Подосинов, А. В., Џавелева, Н. И., *Lingua Latina*. Введение в латинский язык и античную культуру, Москва: Флинта и Наука, 2009.
- Позднев, М. М., *Учебне текст по латинском јазку и културе*, С. Петербург: Издателство С.-Петербургского университета, 2008.
- Шијачки Маневић, Б., *Граматика латинског језика*, Београд: Завод за уџбенике, 1996.
- Baudiffier, E., Gason, J., Thomas A., *Initiation à la langue et à la culture latines*, Paris: Magnard, 1990.
- Budimir, M., *Litterae Latinae*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1973.
- Gortan, V., Gorski, O., Pauš, P., *Elementa Latina*, Zagreb: Školska knjiga, 1990.
- Gortan, V., Gorski, O., Pauš, P., *Latinska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, 1971.
- de Man, A. G., te Riele G. J. M. J., *Redde rationem, orationes*, Stuttgart: Ernst Klett, 1971.
- Pejčinović, P., *Initia Latin: latinska čitanka*, Sarajevo: „Veselin Masleša”, 1955.
- Pejčinović, P., *Vox Latina: latinska čitanka*, Sarajevo: „Veselin Masleša”, 1957.
- Perseus collection, Greek and Roman materials,
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection%3Fcollection%3DPerseus:collection:Greco-Roman> приступила: 18.08.2022

РЕЧНИЦИ

Ђорђевић, Ј., *Речник латинско српски*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1886,

репринт 2004.

Милинковић, С., *Стандардни латинско-српски и српско-латински речник*, 4. издање, Нови

Сад: Удружење сталних судских преводилаца и тумача Србије, 2019.

Milinković, S., Segedi, P., Todorović, V., *Latinsko-srpski srpsko-latinski rečnik*, Београд: Službeni glasnik, 2021.

Чолић, Ј., *Речник латинско српскохрватски*, Београд: Дерета, 1997.

Divković, M., *Latinsko hrvatski rječnik*, Zagreb: Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinska zemaljska

vlada, 1900, reprint 1987.

Žepić, M., *Rječnik latinskog i hrvatskog jezika*, Zagreb: s. n., 1941.

Lewis, C. T., Short, C., *A Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, 1876.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.04.0059>

приступила: 20.06 2022

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD

21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Elektronsko izdanje

<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-825-0>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

811.124(075.8)

ВУКАДИНОВИЋ, Снежана, 1964-

Latina sunt, leguntur! [Електронски извор] : уџбеник за учење латинског језика / Снежана Вукадиновић. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2023

Начин приступа (URL): <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-825-0>. - Опис заснован на стању на дан 25.12.2023. - Насл. с насловног екрана. - Електронска публикација у формату PDF опсега 153 стр. - Библиографија.

ISBN 978-86-6065-825-0

а) Латински језик

COBISS.SR-ID 133802761